

Študijski krožek
RAZISKOVANJE KULTURNE DEDIŠČINE
V LOKALNI SKUPNOSTI

Kako so na Murovi včasih živeli?

Izvedbo študijskega krožka je sofinancirala Občina Jesenice.

KAKO SO NA MUROVI VČASIH ŽIVELI?

Založila: Ljudska univerza Jesenice
(Delavska ulica 1, Jesenice, Slovenija)

Za založnika: Maja Radinovič Hajdič
E mail: univerza.jesenice@siol.net
<http://www.lu-jesenice.net>

Izdali Ljudska univerza Jesenice, Občinska knjižnica Jesenice in Gornjesavski muzej Jesenice
Mentorica – koordinatorka študijskega krožka: Polona Knific (Ljudska univerza Jesenice)
Zbrali in uredili: Nataša Kokošinek (Občinska knjižnica Jesenice) in
Zdenka Torkar Tahir (Gornjesavski muzej Jesenice)

Lektoriranje: Majda Malenšek

Slikovno gradivo so prispevali: Pripovedovalci in avtorji prispevkov ter Gornjesavski muzej Jesenice
Preslikava in priprava fotografij: Silvo Kokalj (Gornjesavski muzej Jesenice)

Prelom in oblikovanja naslovnice: Rosje

Tisk: Tiskarna Medium d.o.o., Žirovnica
Naklada: 1000 izvodov

Vse pravice pridržane.

Brez pisnega soglasja založnika je prepovedano reproduciranje, javna priobčitev, predelava ali kakršna koli druga uporaba tega avtorskega dela in njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem ali s shranitvijo s pomočjo tehnologije.

December, 2010

Na naslovnici: Razglednica Jesenice na Gorenjskem leta 1904
(Foto F. Pavlin, fototeka Gornjesavski muzej Jesenice)
Zadnja stran ovitka: Ob prazniku na Murovi okoli leta 1930 (Andreja Svetina)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

908(497.4jesenice)(082)
929(497.4Jesenice)(082)
821.163.6-94

KAKO so na Murovi včasih živeli? / [zbrali in uredili Nataša Kokošinek in Zdenka Torkar Tahir ; slikovno gradivo so prispevali pripovedovalci in avtorji prispevkov ter Gornjesavski muzej Jesenice]. - Jesenice : Ljudska univerza, 2010. - (Študijski krožek Raziskovanje kulturne dediščine v lokalni skupnosti)

ISBN 978-961-91846-6-0
1. Kokošinek, Nataša
253693440

Kazalo

<i>Uvodnik (Polona Knific)</i>	4
<i>Murovska himna (Davorin Baš)</i>	5
<i>Moje življenje: Od pastirja do župana (Andrej Čufer)</i>	6
<i>Sprehod po mojem starodavnem domu (Zvonka Petrovič)</i>	23
<i>Lovci (Zvonka Petrovič)</i>	25
<i>Murova (Lojzka in Marjan Praček)</i>	26
<i>Star velikonočni običaj (Zvonka Petrovič)</i>	32
<i>O prvi šoli (Zvonka Petrovič)</i>	33
<i>Nekaj o Murovi (Janez Višnar in Majda Višnar Mlaker)</i>	34
<i>Višnarjevi in umetna obrt Višnar (Mihaela Višnar)</i>	36
<i>Spomini na Matijevčevo domačijo (Danica Podlogar)</i>	40
<i>Matijevčev ata, Moja velika sreča (Pavla Bernard - Višnarjeva Punči)</i>	41
<i>Društvo coklarjev (Danica Podlogar in Zvonka Petrovič)</i>	42
<i>Življenje pri Šadrniku in Stroju (Andreja Svetina)</i>	43
<i>Življenjska zgodba (Mihaela Potočnik)</i>	47
<i>Moja zgodba (Franc Pesjak)</i>	49
<i>Tako smo živeli pri Mlinarju (Anton Ravnikar)</i>	51
<i>Zgodovina rodbine Markeš (Marija Markeš)</i>	60
<i>Spomini na Murovo (Davorin Baš)</i>	64
<i>Moji spomini na mladost in vojna leta (Janez Pšenica)</i>	66
<i>Kako smo včasih kosili (Peter Klemenc)</i>	75
<i>Balohovi (Adela Burnik, roj. Baloh)</i>	78
<i>Ping pong na Murovi (Franci Šranc)</i>	84
<i>Moji spomini na Murovo (Avgust Mencinger)</i>	87

Uvodnik

“Murova je najstarejše naselje Jesenic, ki leži na pobočju Mirce. Prvi podatki o tem naselju segajo v leto 1469 in pričajo o tem, da so bile prve hiše na Murovi lesene ...” Tako piše na Uradnem slovenskem turističnem informacijskem portalu.

V okviru projekta Raziskovanje kulturne dediščine smo se zato podali prav v ta konec Jesenic. Hiše, Resmanova, Pavlekova, Markeževa ... , so bile nekoč majhne, lesene; stisnjene v naročje Mirce so pomenile topel dom prvim prebivalcem Jesenic. Več kot pol tisočletja je od takrat. Samo predstavljamo si lahko, koliko starih zgodb, grenkih ali poučno ironičnih, skrivajo hiše na Murovi, kaj vse so doživele generacije družin v tem času! In kako dobro je, da se ljudsko izročilo ohranja iz roda v rod.

Prav to pa je tisto, kar smo zbrali v pričujoči brošuri. Ljudje, predvsem starejši, so polni spominov, veselih in žalostnih, smešnih in tragičnih, verjetnih in neverjetnih ... Uživali so v pripovedovanju zgodb, mi pa v poslušanju.

*Nekdo je povedal dedu,
ded je povedal teti,
teta je povedala meni,
jaz povem vam,
mogoče boste vi povedali še komu
in on bo mogoče povedal naslednjemu.
(C. Estes)*

Čeprav nihče od nas ne bo živel večno, zgodbe lahko. Ker smo vse tudi zapisali, smo v to še toliko bolj prepričani.

Za sodelovanje pri izpeljavi študijskega krožka se zahvaljujemo Občinski knjižnici Jesenice in Gornjesavskemu muzeju Jesenice. Pričujoče brošure ne bi bilo brez predanega dela mentoric – etnologinj, Nataše Kokošinek in Zdenke Torkar Tahir.

Bralcem želimo čim več užitka ob branju in navdiha za pripovedovanje in zapisovanje novih zgodb.

Polona Knific
Ljudska univerza Jesenice

Davorin Baš

Murovška himna

*Izvzeti smo navzoči mi,
čeravno z Jesenic smo vsi,
ker krivda pade na ljudi,
ker so zato užaljeni.*

*Če je kdo užaljen
ne more nič zato,
resnično je in bo.*

*Povedal bom le par stvari;
da na kolodvoru cel kordon
je jeseniških dam,
ki dobro jih poznam,
ki čakajo na to
kar s cugom bo prišlo.*

*Še slabše s fanti je pri nas,
ki čakajo na boljši čas,
ko zadnji plačal bo obrok
za čevlje, hlače, iberok (površnik).*

*Nič boljši fantje niste vi,
Še mlečnih zob pa se kadi,
vi pijte vin pa šnops pa pir
pa hodi s frajlami na špencir
tja v Milanov gaj,
tam prijetno je sedaj,
tam nobenega ni,
narava pa molči.*

*Udeleženci študijskega krožka 2010 v Kosovi graščini
na Murovi (Foto Polona Knjfic)*

Andrej Čufer

Moje življenje

Od pastirja do župana

Zapis je datiran s 1. novembrom 1943, v računalniški obliki ga je posredovala Tea Višnar, za objavo priredila Zdenka Torkar Tahir

Otroštvo in učna leta

*Andrej Čufer
(1876-1944), župan
mesta Jesenice v letih
1924 - 1931*

Rodil sem se dne 11. novembra leta 1876 v vasi Jesenica, občina Cerkno, okraj Tolmin, dežela Primorska. Moj oče je bil Andrej Čufer, mati Katarina, rojena Čelik.

Starši so imeli manjše posestvo. Redili so dve kravi in enega prašiča. Ker posestvo ni donášalo, kar je bilo potrebno za skromno preživljenje družine, smo morali še kaj prislužiti. Otrok nas je bilo pet. Prvi je bil Anton, druga Katarina, ki je umrla še majhna in je nisem poznal, tretji sem bil sam, četrta je bila spet Katarina in peti Ivan, ki je pri desetih letih umrl za davico. Najzgodnejših otroških let se ne spominjam dosti oziroma le toliko, da sem se s svojimi vrstniki igral poleg hiše ob potočku Grabnček, kjer smo iz ilovce delali možice in živali ter gradili mostove in še kaj.

Pa to je bila le kratka doba, saj so me že kmalu poklicali k delu. Spominjam se tudi, da je bilo težko zapustiti igrače in pričeti delati. Tudi šolske dobe se le malo spominjam, vem samo, da je bila učilnica na podstrešju župnišča. Ker pravega učitelja še ni bilo, nas je učil gospod vikar (župnik). Šola, do katere je bilo treba hoditi tri četrt ure, mislim, da ni bila obvezna. V njej sem se naučil brati in nekoliko pisati. Najpomembnejši je bil krščanski nauk, saj sem znal veliki katekizem od začetka do konca popolnoma na pamet.

Omenim naj še, kaj smo jedli v moji otroški dobi. Kislo zelje in repo, krompir, koruzni sok in žgance, to je bilo najboljšje. Ko so mati pekli kruh, so vedno del še svežega posušili. Hlebec so prerezali na štiri dele in potem še vsak del po ploskem, tako da je bilo osem kosov, ki so jih dali nazaj v peč, da so se popolnoma posušili. Ko smo pojedli prvi del peke, so pa te skorje zopet v vodi namakali, da so bile mehke. Potem smo pa še te pojedli. Dostikrat so kruh nadomestile suhe hruške. Iz košarice smo jih

prebiral, da so ostale le trde. Potem pa so še te skuhali, da smo jih lažje pojedli. Beli kruh je bil na mizi le o veliki noči in božiču.

Ko sem bil star deset let, sem že moral služiti. Najprej sem bil pri nekem kmetu v domači vasi. Z dvanajstimi leti sem šel služiti za pastirja h kmetu Pstinarju v eno uro oddaljeno vas Zakojco. Za leto dni so mi poleg hrane in prenočišča (poleti na hlevu pozimi v njem), nekaj domače obleke in obutve plačali 5 fl (forintov). Drugo leto so me prosili pri sosedu "Flandru", kjer sem služil dve leti pod enakimi pogoji kakor pri prvem gospodarju.

Tedaj sem že postajal podjeten, saj sem med pašo kopal češmin in njegovo posušeno lubje prodal (iz tega lubja so delali barvo). Ko je moj gospodar to izvedel, mi je takoj prepovedal, češ da zaradi tega zanemarjam pašo. Pri jesenski paši v rovtih sem nabiral smrekovo smolo in jo prodal za nekaj kron čevljarju, ko je prišel v hišo, da nam izdela in popravi čevlje.

Ker sem želel zaslužiti več, sem naslednje leto šel za pastirja pomagača na planino "Otavnk". Tam so mi plačali s hrano in 25 kron na dan. Mojemu gospodarju so rekli volar, meni pa poganjač. Pasla sva okoli 120 glav goveje živine moškega spola. Ko so govedo prignali na planino, so se biki toliko časa bodli na življenje in smrt, da je eden vse premagal in postal nekakšen ponosen kapitan, na katerega je bil zelo ponosen tudi njegov gospodar.

Bivala sva v koči iz suhega kamenja. Na sredi je bilo ognjišče, ob eni steni oder za ležišče, v drugem kotu pa je bila privezana koza, ki nama je dajala mleko. Nad ognjiščem sta bila droga, kjer so se sušila drva. Pred kočo je bila velika lesena ograja, kamor sva čez noč zapirala živino. Zjutraj je bilo treba zgodaj vstati. Volar je zakuril in skuhal žgance, jaz sem pa pomolzel kozo. Njeno mleko sva zavrela, vlila na žgance in pojedla, potem pa vsak četr hleba kruha dala v malho (to je bila hrana za cel dan), živini odprla in hajdi na pašo. Ob lepih poletnih dnevih se je živina pasla do devete ure. Ko pa so muhe postale sitne, je šla vsa v počivališče v gozdu in se vračala šele po tretji uri popoldne. V tem vmesnem času sva bila prosta tudi midva. Potem sva pa zopet pasla proti domu, nazadne mimo korit, kjer se je živina še napila in šla v ograjo. Ker se je do takrat že skoraj stemnilo, sem šel še z lampo k bližnjemu studencu po vodo. Nato sva skuhalo večerjo, pojedla, zmolila in zaspala.

V lepem vremenu je bilo zelo lepo, drugače pa je bilo v dežju in ob gosti megli, treskanju in grmenju, ko je bila tudi živina zbegana. V takih pogojih sem si ogrnil ovčjo kožo tako, da je bila volna na zunanji strani. A ni dosti pomagalo. Ob prerivanju skozi grmovje sem bil dostikrat moker do zadnje niti.

Medtem mi je umrl oče, zato sem se po končani paši vrnil domov in čez zimo

popravljal domače orodje, izdeloval kosišča, grablje, pletel koše in drugo. Spomladi pa, ko je šla neka ženska od nas v Ljubljano, smo jo prosili, da povpraša pri rojaku, mizarskem mojstru Francu Flandru, ako bi potreboval kakega učenca. Kmalu potem sva se s bratom Antonom odpravila v Ljubljano. Pešačila sva sedem ur do Škofje Loke in naprej z vlakom. V Ljubljani sva poiskala mojstra, ki me je sprejel v poskusno dobo za mesec dni. Brat se je vrnil, sam pa sem ostal. Prvi dan sem delal cveke iz macesnovega lesa. To mi je kmalu kar dobro šlo od rok, zato sem se želel naučiti česa novega. Mojster pa je vztrajal, da sem moral izdelati še toliko cvekov, da jih bo dovolj do mojega naslednika. Šele nato sem lahko poobljal tudi kako desko. Čez mesec dni, ko je prišla mama, sta z mojstrom napravila pogodbo za mojo učno dobo, ki je trajala tri leta. Plačati je morala 50 forintov učnine, za hrano in stanovanje je moral poskrbeti mojster, za obleko pa sem poskrbel sam iz prihrankov in napitnin ob dostavah izdelkov.

Treba se je bilo vpisati še v obrtno nadaljevalno šolo. Spoznal sem, da sem veliko šolskega znanja v zadnjih letih pozabil. Zato se je bilo potrebno učiti skoraj od začetka. Pa je bilo težko nadoknaditi in na novo osvojiti v štirih urah pouka na teden, ko je človek utrujen od dela. Doma pa tudi ni bilo časa misliti na šolske reči, ker je delovni čas trajal od 6. ure zjutraj do 7. ure zvečer, potem pa je sledilo še pospravljanje. Za silo je vendarle šlo, a premajhno šolsko izobrazbo vseskozi zelo pogrešam.

Po treh letih učne dobe, ko sem postal pomočnik, pa nisem hotel ostati niti dneva pri učnem mojstru, ker me je preveč izkoriščal. Hotel sem v nove kraje in se kaj novega naučiti, posebno nemškega jezika.

Zato sem svoje stvari pospravil v kovček, ki sem ga naredil sam in me je kasneje v tujini spremljal še sedem let, spremlja pa me še danes. Odpeljal sem se do Beljaka, od tam pa do Vrbe (Velden), potem pa pet ur pešačil ob Vrbskem jezeru in prispel v Celovec, kjer sem povprašal za delo pri mizarskem mojstru Grušonigu z besedami: "Ein fremder Tischler spricht zu Arbeit". Mojster pa me je vprašal "Von wo sind Sie?" pa mu že nisem znal več odgovoriti. Poklical je ženo, koroško Slovenko, da sva se lahko dogovorila za sprejem na delo. Tam sem delal deset mesecev, potem pa še dva meseca pri mojstru Lerbamerju.

Stanovanje in hrano sem imel pri nemški družini zato, da bi se naučil nemško. Pozneje sem se seznanil s precej izobraženim mizarskim pomočnikom in skupaj sva najela opremljeno sobo. Ta je takoj videl, kaj mi je najbolj manjkalo. Kupil mi je nemški abecednik in me učil popolnoma od začetka. Ob nedeljah sva pa šla skupaj na sprehod in se pogovarjala. Ako sem kaj napak izgovoril, me je takoj popravil. Tako sem se v enem letu precej dobro naučil nemškega jezika.

Dne 12. junija 1897 sem pri Lerbamerju delo pustil in se odpeljal v Innsbruck. Tam sem naletel na nekaj zelo pokvarjenih Kranjcev, med katerimi je bil tudi moj sošolec. Ker sem se bal, da bodo pokvarili še mene, sem se brez slovesa odpeljal v Franzesfeste. Ko sem zjutraj izstopil iz vlaka, je bil lep poletni dan, zato sem si ogledal mesto in se nato peš odpravil do 60 km oddaljenega Toblacha, kjer sem prenočil. Naslednji dan sem se spet vsedel na vlak in odpeljal do Lienza. 21. junija sem pričel delati pri Aloiziju Mayerju in pri njem ostal dobre tri mesece. Nato sem se vrnil v Celovec in delal pri Juliusu Kollerju do konca aprila 1898, potem pa zopet nazaj v Lienz, kjer sem pri mizarju Hermannu Mayerju ostal do julija 1898.

Od tu sem šel z nekim mizarским pomočnikom čez Tauern na Salzburško. Zadnja vas je bila Windischmatrei, potem pa še Tauernhaus. To je hiša, kjer se je moralo ob neugodnem vremenu počakati, da se vreme izboljša, revni pa so tam lahko dobili brezplačno oskrbo. Midva sva tam samo prenočila in se podala v strmino. Čeprav je bil čas najhujše poletne vročine, je bila senčna stran hriba zalita z snegom. Kot kažipot so bili postavljeni visoki drogovi. Spodaj pod hribom je bil pa zopet tak Tauernhaus. Od prve do druge hiše je osem ur hoda. Midva sva šla od te hiše še naprej in sva pri nekem kmetu prenočila na senu. Zjutraj sva dobila zajtrk, potem pa šla naprej proti Kufsteinu. Tu sem se od spremljevalca poslovil in se nato z vlakom odpeljal v München. Tam sem šel po najbolj prometni cesti in si ogledoval veliko mesto, potem pa povprašal stražnika, kje je "Holzarbeiterverband", kjer sem želel najti novo zaposlitev kot mizarški pomočnik. Dela ni bilo. Srečal sem se z nekim avstrijskim "trugarjem", s katerim sva se odpravila v azil, da bi dobila brezplačno prenočišče. Še prej pa sem na Dachauerstrasse prebral napis "Johan Reiner Schreinermaister", vstopil in povprašal za delo. Ker so me takoj sprejeli, sem začel iskati stanovanje. To pa ni bilo težko, saj je bilo nalepljenih mnogo listkov z napisi kot "Bettherraufgenommen Moblirteszimer zu vergeben". Drugo jutro sem šel na delo. Po nekaj dneh v delavnici sem začel postavljati mizarška dela za neko stavbo. Ko je bila gotova, je bila že jesen. Nato sem v naslednjih dveh letih delal v različnih delavnicah. Že na začetku pa me je obratni zaupnik opozoril, da moram biti organiziran v socialdemokratski stranki.

Vpisal sem se v obrtno nadaljevalno šolo, kjer sem se prvo leto učil prostoročno risanje in geometrijo. Ko sem prišel prvič v šolo, sem bil neroden. Najraje bi vse skupaj pustil, a profesor je to opazil in me opogumil. Drugo leto sem se vpisal na več predmetov: "Kunstgewebliche Fachzeichnen für Schreiner, Ornamentenzeichnen Stillerhre, Buchführung". Šolo sem obiskoval čez teden od 7. do 9. ure zvečer ter ob nedeljah od 8. do 12. ter od 14. do 16. ure. Spričevalo sem dobil z najboljšimi redi in pripombo "Hat sich ser ville Muehe gegeben und verdient deshalb alles Lob". Poleti, ko ni bilo

šole, sem hodil po mestu in si ogledoval poslopja ter druge predmete in razmišljal, v kateri slog spadajo. Ob lepih poletnih nedeljah sem pa hodil na izlete v okolico. Ob zimskih nedeljskih večerih sem rad zahajal v gledališča in na druge dostojne zabave. Na bivanje v Munchnu imam najlepše spomine, a na žalost ni dolgo trajalo.

Iskanja

Ker so v letu 1890 pričeli mizarški pomočniki stavkati in je organizacija zahtevala, da si morajo samski mizarji poiskat delo drugje, saj je bilo treba podpreti poročene delavce, sem odšel domov. Za pomočnike neuspešna stavka je trajala 16 tednov. Ponovno sem se zaposlil pri Juliusu Kollerju v Celovcu. Tam sem delal do 25. maja 1901, potem me je pa prijelo veselje po samostojnosti. Pustil sem delo, ker sem se zavedel, da ne želim ostati le pomočnik in šel iskat primeren kraj, kjer bi začel na svoje. Odpeljal sem se do Trbiža, nato pešočil čez Predil v Bovec, Kobarid, Tolmin Sveto Lucijo (Most na Soči), Cerklje, a nikjer nisem našel ničesar primernega. Ostal sem nekaj dni doma, potem pa se odpravil v Podbrdo in čez Bačo proti Bohinju. Takrat so pričeli graditi bohinjski tunel. Ko sem prišel v Bohinjsko Bistrico, sem obstal in gledal in se odločil, da bi rad ostal v tem lepem kraju. Šel sem v vas in vprašal pri mizarškem mojstru Logarju za delo. Takoj me je sprejel v majhno in preprosto delavnico. A že

po nekaj tednih mi je priporočal: "Jest sem bil pred v tovarni na Savi in sem šel radi nekega sitnega mojstra stran, sedaj mi pa ravno piše moj prijatelj, da so dobili novega mojstra, kateri je veliko boljši, in me vabi nazaj. Ker pa imam že tukaj začeto, ne morem iti, ampak to bi bilo mesto za vas. Ako greste, zglasite se in pozdravite mojega prijatelja Jožefa Krašovca, kateri stanuje v bližini savske cerkve."

V nedeljo, 16. junija 1901 sem se res napotil, da grem pogledat na Savo. Ko pridem tako daleč, da sem videl savsko cerkev, sta mi prišla nasproti pokojni Smrekar in njegova

žena, ki sta mi povedala kje stanuje Jožef Krašovec. Šel sem z njima do tovarniške pisarne, kjer sta mi pokazala njegovo hišo. Krašovec me je prijazno sprejel in obljubil, da bo zame posredoval v tovarni in da sem lahko pri njem na stanovanju in hrani.

*Vilmanova trgovina na Stari Savi
(Foto Franc Vilman, fototeka G.M.)*

Isti večer je napravila tovarna v Hrenovci veliko slavnost, ker je bil potrjen projekt za novo karavansko železnico. Igrala je godba, spuščali so rakete, plesali ... Tudi Krašovci so šli gledat in jaz z njimi. Mimogrede smo šli kropit umrlega Franca Vilmana (še malo nisem slutil, da bom njegov naslednik) potem pa v Hrenovco. Usedli smo se na Markotov hriček in gledali, potem pa šli kmalu domov in spat. Drugo jutro sem imel že preskrbljeno delo v tovarni. S službo sem bil čisto zadovoljen. Na hrani sem bil še pri Krašovcu, za stanovanje sem pa dobil opremljeno sobo v tovarniški hiši na Stari Savi, pod Bachmanom.

Krašovec mi je pa kmalu pričel iskati tudi nevesto. Najprej mi je ponudil neko Dolenjko, njegovo sorodnico, ki je prinesla grozdje in druge stvari in jih ponujala tudi meni. A mi ni bilo zanjo. Čez precej časa, ko smo se zopet pogovarjali o ženitvi, je Krašovce rekel, da on ve za eno fino nevesto zame, da misli na Heleno Vilman "Merkotlo" in da jo bo sam vprašal. Takrat nisem prav nič mislil, da bi bilo iz te moke kaj kruha. Čez nekaj dni mi je pa povedal, da ni nič odrekla. Potem pa sem se opogumil še sam. Do takrat sem jo poznal samo na videz, govoril nisem prej še nikoli z njo. Neko nedeljo popoldan grem v njeno gostilno, ki je bila prazna, jo pozdravim in kar naravnost vprašam: "Gospa, kaj bi bilo s tem, kar Vam je g. Krašovce omenil?" Nasmehnila se je in rekla: "Nič ne rečem da ne, ampak sedaj še ne." Takrat še ni minilo leto, kar je bila vdova. Potem sem bil še nekajkrat v njeni gostilni.

Med tem sem pa prišel v tovarni z mojstrom navzkriž, in sicer zaradi tega, ker je bil on mojster, razumel se je pa samo na modele, na stavbeno in pohištveno mizarstvo pa ne. Ako je bilo treba kaj takega napraviti, je vedno naročil meni: "Pojdite, vzemite mero, narišite in naredite!" Ko pa je bilo delo gotovo, je hotel biti moder, je ogledoval in govoril, da bi to lahko drugači naredili ... "Sam sem pa rekel: "Gospod mojster, jaz lahko naredim kakor Vi ukazete, samo to morate vnaprej povedati." Ko sem zopet delal za ravnateljstvo pisarno omaro iz trdega lesa, sem ga (nalašč) vprašal, kako naj to naredim, da ne bo spet godrnjal, ko bo gotova. Tako sem padel v nemilost pri njem in me je šikaniral ob vsaki priliki. Čez nekaj časa mi je pa poslal listek, na katerem je bilo zapisano: "Von heute an in 8. Tagen haben Sie Ihren Posten zu verlassen". Ker sem stanoval v isti hiši kakor inženir Bachman, ki je bil obratovodja mehanične delavnice, pod katero sem spadal tudi sam, sem mu pokazal omenjeni listek. On ga je prebral in rekel: "Er hat Ihnen gar nichtz zu kündigen. Ich bin der Geschäftsleiter hier. Sagen Sie dass Ihnen". Ker pa vseeno sitnosti v tovarni niso prenehale, sem službo 21. 4. 1902 zapustil in odšel v Ljubljano. Zaposlil sem se pri Tonnisu, najprej v njegovem stavbnem oddelku in nato v strojnem oddelku kot modelni mizar, kjer sem ostal do 30. maja 1903.

Ljubezen je celo leto valovala. Včasih je bilo bolje, pa zopet slabše, nekajkrat se je pa tudi čisto podrla. Saj ni bilo čudno, ker je imela Helena že zelo bridke skušnje iz prvega zakona. Bil pa tudi nisem kaj posebnega, pač pa čisto navadni mizarški pomočnik brez premoženja. Ker sem bil v Ljubljani grozno "razmišljen", sem mojstru Lazarju povedal, da sem zaljubljen in ga prosil, da naj z menoj potrpi. Končno je bil določen dan poroke. Poroka je bila 31. maja 1903 v Ljubljani v fračiškanski cerkvi. Priči sta bila moj mojster Franc Lazar in moj svak Karl Višnar. Ženitovanje smo imeli v gostilni pri Pepetu na Kolodvorski ulici, kamor je gospod Lazar vedno zahajal. Drugo jutro sva se odpeljala na moj dom na Primorsko in se čez nekaj dni v strahu vrnila, ker so bili njeni razkačeni in proti poroki z mano. A je bilo vse v najlepšem redu, saj so me njeni domači prijazno sprejeli. Obrekovalci so utihnili, radovedneži pa so me hodili gledat, tako da je bila gostilna vedno polna. Sam pa sem se sukal, kakor da bi bil že star gostilničar. Priženil sem dva otroke, šest let staro Mici in štiri leta starega Franceljna. Otroka sta me imela rada, jaz pa tudi njiju, kakor da bi bila moja.

Potem smo na novo začeli z delom. Khiši sem prinesel skoraj 1000 florintov prihrankov. Ona gotovine ali blaga ni imela, pač pa hišo z gostilno, katero je smela brezplačno uporabljati do sinove polnoletnosti. Takrat je gostilna zelo dobro donašala, saj so ji promet večali delavci, ki so gradili železnico. Prvo leto sem ob cesti postavil škarpo in ograjo, potem sem preuredil v poletno hišico staro drvarnico, ki je stala v kotu vrta, da sem pridobil prostor za štiri gostilniške mize. Opoldne sem pomagal pri gostilni, drugače pa mizaril ali pa opravljal poljska dela, ki sem jih bil vajen še iz otroških let. Ko je šla gradnja železnice proti koncu in so delavci odhajali, opravil v gostilni pa je bilo manj, sem se lotil še drugih stvari. Leta 1904 sem poleg kuhinje napravil majhen prizidek "Rigelbau", v kuhinjo nov vhod, zvonec nad vrati, da je pozvonilo, ko je vstopil gost in je žena lahko stopila iz kuhinje in ga postregla. V prodajalni ni bilo drugega kot kruh, klobase in žganje na drugi strani ulice. To je bil zelo skromen začetek. Ker je bila takrat trgovina z mešanim blagom še prosta obrt, sem 8. 12. 1905 vzel obrtni list za trgovino z mešanim blagom. Ko se je promet v trgovini nekoliko izboljšal, je prišla ženina sorodnica in tam šivala stare stvari pa stregla. Kmalu je bil prodajni prostor premajhen, zato sva z ženo sklenila, da napraviva iz gostilniške sobe trgovino, iz zadnje sobe pa skladišče. Napravil sem še izložbena okna, police in

Družina Čufer (Klara Strajnar)

ostalo potrebno. Nobeden od naju ni bil izučen trgovec, zato sva zaposlila trgovsko pomočnico, ki pa sprva ni imela kaj dosti dela. Promet pa se je pričel večati, tako da sva imela že po štiri moči v trgovini pa še sama sva pomagala.

Zadnja stran fotografije z risbo fotoateljeja A. Čuferja na Stari Savi (Klara Strajnar)

Že v Münchnu sem si kupil prvi fotografski aparat, ki je bil podoben škatlici za žveplenke. Ker se mi je z njim posrečilo napraviti precej dobre slike, sem dobil veselje do fotografiranja. Potem sem kupil boljši in večji fotografski aparat, pozneje sem enega oziroma njegove lesene dele sam naredil in ga prinesel na Jesenice.

Na Jesenicah še ni bilo fotografa in k meni so začeli prihajati ljudje. Ker za izdelavo potretov nisem bil usposobljen in tudi časa nisem imel za priprave niti prostora, sem fotografske plošče v izdelavo pošiljal v Ljubljano. To je bilo zelo neprikladno. Uredil sem fotografski atelje z nadzidavo pritličnega prostora, kjer je bila pralnica in soba, izdelal načrt in ga poslal v presojo nekemu nemškemu fotografskemu listu. Po potrditvi načrta je bil atelje urejen še leta 1905. Potem sem vzel v službo nekega dunajskega fotografa, ki je med gradnjo železnice fotografiral na Jesenicah za neko dunajsko tvrdko kot potni fotograf. Ker je tej takrat še prosti obrti šlo dobro, sem si za fotografski atelje priskrbel še obrtni list.

Medtem se je iz prvega nadstropja naše hiše izselilo Katoliško delavsko društvo. Sezidali so svoj dom. Ker sem želel da bi mi prostor spet več donasal, sem hotel urediti prodajo pohištva v njem. Od mizarske zadruga v Šentvidu nad Ljubljano sem pridobil zastopstvo za Jesenice in okolico. Napravili smo pogodbo, položil sem kavcijo in stvar se je pričela. Po pogodbi naj bi mi zadruga zagotovila zadostno zalogo mizarskih izdelkov, sam pa sem se obvezal prodajati le združne izdelke. Nekaj časa je šlo dobro. Ko pa mi niso več uspevali dobaviti dovolj izdelkov, sem jih nabavljal tudi drugje. Imel sem že tudi enega mizarja, da mi je izdeloval razne posebne izdelke. Ko so to ob inventuri opazili, smo pogodbo razdrli. Prevzel in plačal sem vse njihove izdelke, ki sem jih imel na zalogi in 1. 4. 1908 vzel obrtni list za mizarsko obrt, nad hlevom napravil 12 m dolgo in 5 m široko delavnico ter si priskrbel še tri pomočnike in enega učenca. Tudi to obrt sem kot ostale uspešno vodil, saj sem se držal načela, da jo je treba opravljati strogo solidno in pošteno, z majhnim zaslužkom in veliko gosti. Kljub precej velikemu obratu je začel denar ostajati, tako da sva z ženo vsak na svojo

hranilno knjižico odlagala odvečni denar. Vedno sva smatrala, da je najin, skupen in sva ga nalagala tako, da sta bili knjižici približno enako vredni. Ker sem menil, da ni dobro da visi celo premoženje na eni kljuki, sem polagoma pričel kupovati nepremičnine.

Prvo sem kupil žago 3. oktobra 1910 za 1700 kron od Jere Zevnik na Plavžu, h. št. 10. Žaga je bila v zelo slabem stanju in se je med svetovnima vojnama popolnoma podrla. Od nje je ostalo le nekaj drv za kurivo in nekaj starega železa. Za več vredno sem smatral vodno pravico, katero sem po svetovni vojni zopet izrabil.

Ker je imela moja žena pravico do uporabe hiše na Savi le do polnoletnosti sina Franceta, sem že takrat skrbel, da si kupim primerno posestvo, kamor po sinovi polnoletnosti preselim svojo družino. Ko je bila 22. junija 1912 na javni dražbi prodana hiša št. 98 na Jesenicah, last mojega svaka Karla Višnarja, sem šel k dražbi tudi sam že zato, da bi prišel do kritja, saj sem imel vknjiženo na tem posestvu do 43 000 kron. In ko sem to vsoto ponudil na dražbi in ni nihče ponudil več, je prišla posest v mojo last. Takrat sva iz hranilnice dvignila vse prihranke, plačala in se vknjižila na posestvo vsak s polovičnim deležem.

Potem so se pa pričele težave. Hiša je bilo treba spraviti v red in jo napraviti rentabilno. Na hiši, kjer je celo pritličje služilo gostilni, je imel prejšnji posestnik gostilniško koncesijo. Ker je šel prejšnji gospodar iz hiše, je šla z njim po takratnem obrtnem redu tudi gostilniška koncesija. Le z velikim trudom in s pomočjo gorjanskega župnika in deželnega odbornika Pibra se mi je posrečilo ponovno pridobiti gostilniško koncesijo. Gostilna ni veliko donášala, zato sem iz prostorov na levi strani hišnih vrat naredil prodajalno, in sicer kot podružnico moje trgovine na Savi. Gostilno je upravljala ženina sorodnica Marija Pajer. V trgovini sem nastavljal prodajalko, ostale prostore v hiši pa dal v najem. Čeprav je hiša tako postala rentabilna, pa dobička ni donášala, ker so z njo upravljali tuji ljudje. Tako je bilo vse do leta 1919, ko smo se preselili vanjo. Leta 1919 je dozidal Bavarec Limerman v Lescah pivovarno. Ker pa ni imel obratnega kapitala za delovanje, je šel do svojih odjemalcev, med katerimi sem bil tudi sam, da bi jih pridobil k zadrugi pivovarne gostilničarjev. V razmerah, ko so obstoječe pivovarne sklenile kartel in pričele z gostilničarji bolj strogo postopati, je bilo za to novo zadrugo gostilničarje lahko pridobiti.

Sam sem bil pripravljen vzeti 50 deležev po 200 kron, torej skupaj za 10 000 kron. Tako je dobil še mnogo drugih gostilničarjev in pivovarna je postala "Zadruga pivovarna alpskih dežel". Predsednik zadruge je postal Klautsnigg, kolodvorski "restaurateur" iz Celovca. V začetku je šlo vse v redu. Pivo je bilo zelo dobro, ljudje so ga zelo radi pili ter tudi naravnost zahtevali naše pivo. Gostilničarji so se pričeli drug za drugim priplašati, da želijo dobivati pivo iz laške pivovarne. Zato je odbor sklenil pivovarno

in njene založne kleti povečati ter nabaviti založne in transportne posode ter vse potrebno za večji obrat. Vse to pa brez denarja. Zato je prišlo do nesoglasij med predsednikom zadruga in pivovarnarjem Limermanom, ki so ga zamenjali z novim, Müllerjem, ki je prej deloval v pivovarni pri Celovcu. A pivo je bilo slabše, odjemalci so izostajali in tudi bolj zainteresirani člani nismo mogli več točiti takega piva.

Pričela se je tožba med odborom in Müllerjem, ki pa je bila za zadrugo izgubljena. Upniki smo zahtevali svoj denar. Zvesti in bolj zainteresirani člani smo hoteli podjetje rešiti in najeli smo za 77 000 kron meničnega posojila, za katerega smo solidarno jamčili. Vendar vse skupaj ni pomagalo. Pivovarna je šla v konkurs (stečaj). Tako sem izgubil za 10 000 kron vplačanih deležev, enkratno jamstvo 10 000 kron in 5 000 kron meničnega posojila, skupaj 25 000 zlatih kron. To je bila za tiste čase velika vsota, posebno zame, ker sem bil še bolj začetnik. Vendar sem vse v redu plačal. Z ženo sva šla v to družbo sporazumno, zato sva tudi potrpehla sporazumno, ponovno pljunila v roke in se podala v novo delo.

Leta 1914 je izbruhnila svetovna vojna, ki je uničila vse prihranke in vse premično blago. Tako mi je od premoženja ostala le hiša, ki sem jo kupil 1912. leta.

Ker v mirnem času nisem bil vojak, sem ostal tudi med vojno dalj časa doma. Potrjen sem bil šele leta 1916, nato še leto oproščen kot občinski svetovalec in vodja občinske aprovizacije. Leta 1917 sem vendar moral k vojakom, kjer mi je šlo še dosti dobro. Pomagal sem si s cigaretami, do katerih je bilo takrat težko priti.

Po treh mesecih sem bil zaradi krčnih žil že odpuščen. Konec novembra 1918, ko se je vojna končala, smo spet upali, da nastopijo normalni časi, pa ni bilo tako. Denar je izgubljal vrednost, cene blaga pa so začele rasti. Šele po nekaj letih se je nekoliko uredilo. Znova sem začel delati. Ker sem med vojno spoznal, da premično premoženje nima trajne vrednosti, sem začel kupovati nepremičnine. Leta 1917 sem kupil gozdni parceli na Mežakli; od Jakoba Torkarja za 12 000 kron in od Janeza Debeljaka za 7 000 kron. Leta 1920 sem pričel graditi na Plavžu novo žago in strojno mizarsko delavnico na turbinski pogon, ki je začela obratovati naslednje leto. Leta 1925 sem hiši št. 98 na Jesenicah prizidal gospodarsko poslopje. 8. junija 1927 sem kupil od Emila Guština iz Metlike hišo pri starem kolodvoru za 193 000 din in jo odplačal v šestih obrokih. Dne 25. julija 1929 sem kupil od Janka Pretnarja, profesorja v Ljubljani njegovo posestvo "Utok" na Jesenicah za 450 000 din. Hišo, ki je bila še v nedokončanem stanju, sem dodelal leta 1930, kar me je stalo 100 000 din. Leta 1929 sem od Blaža Ambrožiča kupil na Mežakli gozdno parcelo za 15 000 din in leta 1930 od Matevža Rabiča z Javornika za 17 000 din. Leta 1931 sem hiši na št. 98 prizidal prodajalno v velikosti 100 kvadratnih metrov, kar me je veljalo okrog 200 000 din. 1932. sem pričel graditi

pri hiši pri starem kolodvoru letno kopališče (bazen 33.33 dolg in 15 m širok, od 0,9 do 3 m globok, 60 zidanih kabin, 2 skupni preoblačilnici s po 50 predali), ki ima še zidano poslopje za blagajno in bufet in je stalo nad 300 000 din. Kopališče je bilo izročeno prometu julija leta 1933. Leta 1935 sem v gospodarskem posloplju pri hiši št. 98 postavil parno pekovsko peč za 80 000 din.

Ker je leta 1934 umrla Tončka Tarman, lastnica trgovine na Hrušici, ki sem jo z blagom večji del sam zalagal in vsi računi niso bili poravnani, sem prevzel njeno trgovino kot svojo podružnico, ki jo je vodil moj trgovski pomočnik Ivan Podgornik. Čeprav je šlo trgovini kljub slabemu prostoru dobro, sem se odločil, da sezidam bolj primerno hišo z lokalom. Na najbolj prometnem predelu Hrušice sem tako še isto leto pričel z zidavo. 15. oktobra 1936 je bil komisijski ogled. 28. avgusta 1937 sem dobil uporabno dovoljenje in se preselil v lastno hišo. Hiša ima poleg trgovine še lokal in pet družinskih stanovanj in je veljala okoli 150 000 din.

Pa še o žagi. Omenil sem že, da sem pričel leta 1920 graditi na prostoru podrte žage novo žago z mizarско delavnico. Sedaj jo hočem opisati natančneje. Žaga stoji na strmem pobočju ob potoku Jesenica, kjer ni skoraj nobenega prostora in je vsak meter ravnega zemljišča zelo dragocen. Zato sem od soseda Ivana Koširja odkupil nekaj zemljišča in tako pridobil prostor za okoli 1000 kubikov hlodovine in 300 kubikov desk. Poslopje žage je dolgo 17 metrov in široko 12 metrov. Čisto spodaj je "francisturbina, ki daje moč 28 konjskih sil, avtomatični regulator in transmisija. Potem je strojna delavnica (16 x 7 m), kjer se nahaja "Kreissage, Abrichtmaschine, Dickenhobelmaschine, Kambeniste Kreissage, Fraser und Langlochmaschine und Bandsage und Schleifmaschinen." Zadaj je pogon za žago venecianko, prostor za

žaganje in predvideno sušilnico ter pralnico. V pritličju je ročna delavnica za šest mizarjev, žaga za hlode in soba za žagarja. Leta 1937 sem poslopje v celoti nadzidal v nadstropje, preuredil podstrešni del v stanovanje s kuhinjo in tremi sobami in prostorno skladišče. Napravil sem še skladišče za 150 kubikov desk, kupil dva "drakslna". Leta 1938, ko sem jo izročil sinu Andreju, je bila cela žaga ocenjena na vrednost 1000 000 din.

*Furanje lesa skozi Jesenice
(Foto Franc Vilman, fototeka G.M.I)*

In malo več o kopališču. Omenil sem že, da sem zgradil letno kopališče. Kako sem prišel na to misel? Ravno je bil čas gradenj kopališč v raznih krajih, mene je pa k temu prisilil cement. Ker sem imel trgovino na veliko, sem prodajal tudi cement iz tovarne v Mojstrani. Na zalogi mi ga je ostalo še med 50 in 60 vagoni, ko je tovarno v Mojstrani odkupila cementarna v Trbovljah, ki je proizvodnjo v Mojstrani ustavila leta 1932. Takrat bi moral prevzeti še 30 vagonov cementa. Porabniki pa so menili da je njegova kvaliteta slaba, ker se je tovarna ustavila in ga kljub ugodni ponudbi stavbne tvrdke niso hotele kupovati. Ker je analiza ljubljanske univerze izjavila, da je cement dober, sem se v Ljubljani pri likvidatorju mojstranske cementarne poizkušal rešiti prevzema, kar pa mi ni uspelo v celoti. Prevzeti sem moral in do septembra 1932 plačati 15 vagonov cementa, zato sem se odločil za gradnjo kopališča. S sinom Andrejem sva napravila načrt, katerega sem dal strokovnjaku prerisati, zaprosil za stavbeno dovoljenje, katerega sem takoj dobil, in razpisal delo. Najnižjo ceno izdelave je ponudil Slavec iz Kranja. Delo se je pričelo takoj, tako da je bil do jeseni cement porabljen, leta 1933 pa je bilo kopališče izročeno prometu.

Trgovina na veliko

Po svetovni vojni sem zopet oživil trgovino. Prej med vojno sem opravljal občinsko aprovizacijo (Takrat so bile na Jesenicah tri aprovizacije. To je bilo tako, da je tovarna skrbela za tovarniške delavce in njihove svojce, železnica za železničarje in njihove družine, jaz pa za ostale občane). Preskrbo sem opravljal le zato, da sem bil prost vojaščine do oktobra 1917, potem sem jo pa opustil. Ta težavni posel je potem prevzel župan Čebulj. Ker sem v času, ko sem še vodil preskrbo, dobival blago v velikih količinah, sem tudi po vojni lahko dobival cele vagonne koruze in moke pa tudi vagonne z mešanim kolonialnim blagom iz Trsta. S tem blagom sem lahko zakladal vse trgovine na Jesenicah in Koroški Beli pa ostale do Rateč, Bohinja in Radovljice. Leta 1927, ko sem kupil hišo pri starem kolodvoru, sem vanjo preselil trgovino na veliko. Zaposlil sem skladiščnika in posel je cvetel. Po letu 1936, ko se je razvilo še avtoprevoznništvo, smo dnevno vozili z dvema avtomobiloma od Jesenic do Ljubljane, pobirali naročila, pri posebnih specialistih priskrbeli blago in ga zvečer ali naslednje jutro izročili naročnikom. Ker pa je nastala prevelika konkurenca, sem obdržal le še sladkor iz državnih tovarn, premog, cement in druge stavbne potrebščine. Leta 1938 pa sem prevzel še zaloge piva za kranjskogorski sodni okraj. Potrebno ledenico z dvojno betonirano steno sem napravil poleg hiše pri starem kolodvoru in jo v naslednjem letu še prizidal in nadzidal, da sem pridobil veliko skladišče (35 x

7 m) s kletjo, pritličjem, nadstropjem in podstrešjem. Kupil sem si še tovorni avto "Ford" za 100 000 din, s katerim sem lahko v Laškem nabavljal pivo in ga razvažal gostilničarjem. Leta 1940 sem skladišče začel uporabljati. 6. aprila 1941 so Nemci zasedli Jugoslavijo, v maju pa me je nemški komisar za prehrano v Radovljici nagovoril, naj prevzamem delitev prehrane. Ta "Grossverteilung" sem dobro vodil okoli dva meseca.

Dne 1. 7. 1941 zjutraj se je zglasil v moji pisarni nemški policist z dvema vojakoma, da me izseli. Začudilo me je, saj vendar nisem nikomur nič slabega naredil. Policist mi je razložil, da se Slovenci morajo umakniti Nemcem, ki jih bodo tu naselili. Meni, ženi, hčeri iz prvega zakona in sinu Heljadorju je dal uro časa in možnost, da vzamemo s seboj 40 kg prtljage (denar, vrednosti v zlatu in srebru ...). Ko smo videli, da grezares, smo zmetali vsak v svoj kovček. Domačo hišo so nam zapečatili z listki, na katerih je bilo zapisano: "Poslopje in vse imetje Čufer Andreja je zaplenjeno na razpolago državnega komisarja

Gostilna in trgovina Andreja Čuferja med 2. svetovno vojno (Dušan Prešern)

za okrepitev nemštva". Moje premoženje je bilo takrat vredno nad 5 000 000 din. Ko smo se vozili po Jesenicah in pobirali še druge, da bi bil avtobus poln, smo že izvedeli, da bo izseljena tudi poročena hčerka Helena z možem in štirimi majhnimi otroki. Odpeljali so nas v Škofove zavode v Šentvidu nad Ljubljano, kjer so nam povedali, da so izselili tudi sina Andreja z družino in mu prav tako vse zaplenili. V zavodih so nas preiskali, pobrali ves denar in vrednosti in del jestvin, ki smo jih po naročilu vzeli s seboj. Potem so pa v pisarni dali vsakemu 25 Reichsmark nazaj, ostalo pa pridržali. Zavodi so bili že polni izseljencev, med katerimi je bilo okoli sto duhovnikov.

Takoj po našem odhodu sta se pričela truditi doma hčerka Slavka in njen mož Mencingar, da bi nas oprostila. Prosila sta pri civilni upravi na Bledu in pri vplivnih Nemcih na Jesenicah. Za nas je dal besedo tudi vodja izseljeniške pisarne v Šentvidu Štiglic, ki nas je poznal že dolga leta. Tako se nam je posrečilo, da smo bili po štirih dneh izpuščeni. Ko smo prišli 4. julija ponoči nazaj, je bila trgovina še zapečatená, gostilno in engrotrgovino je pa vodil komisar Kalčič. Z zetom Richtarjem sva odšla na Bled k civilni upravi po ključke od stanovanj. Na poti sva srečala blejskega župana

Franca Paara, ki mi je toplo priporočil, naj opustim engrotrgovino. Ko sem se javil jeseniškemu županu Lukmannu, sem tudi od njega dobil enako priporočilo. Tako sem spoznal, da sem nezaželen in da mi ne bo mogoče več delati. Zato sem pisal civilni upravi na Bledu in prosil za razrešitev engrotrgovine (Grossverteilung). Nekaj dni pozneje se je v moji pisarni zglasil neki Feudenberger s priporočilnim pismom od civilne uprave, da bi prevzel mojo trgovino. Ker se nisem strinjal, so se pritiski nadaljevali, dokler nisem privolil in dal s 1. avgustom 1941 trgovino v najem Feudenbergerju za 300 RM mesečne najemnine. V petnajstletni najem je tako šlo celo skladišče, vsi kletni in pritlični prostori z inventarjem (sodi, vreče, vozovi). Blago se je pa prevzelo in plačalo po prevzemu. Pri pogodbi nisem smel ugovarjati. Tako se je končala moja trgovina na veliko.

Moje delovanje v javnosti

V jeseniški občinski odbor sem bil izvoljen že leta 1912 in ob županskih volitvah sem postal občinski svetovalec. Leta 1924, pri prvih povojnih volitvah, pa sem bil izvoljen za župana. Županstvo sem prevzel 3. novembra 1924 po tedanjem regentu Valentinu Černetu. Občinski odbor je sestavljalo 33 odbornikov in šest političnih strank. Trudil sem se delovati tako, da ne bi bila nobena stranka in noben odbornik zapostavljen. Zato tudi ni bilo nasprotij. Najtežje je bilo z lastno SLS (Slovensko ljudsko stranko), ki je menila, da mora njihov župan iti njim bolj na roko. Vendar je bila v odboru dobra harmonija, zato smo za obči blagor napravili veliko dobrega.

Uradni občinski prostori so bili v stari šoli (Kosovem gradu, danes Kosova graščina) v dveh sobah drugega nadstropja. Poslopje je bilo v zelo slabem stanju in zanemarjeno, v njem sta imela prostore še dva obrtnika (čevljar in sedlar) in druge stranke. Najprej sem poskrbel za popravila v stavbi (nova okna, novi podi ...) in obrtnikom priskrbel druge prostore, da se je lahko v graščino preselil urad, ki je bil tako občanom bolj pri roki. Napravila se je v drugem nadstropju tudi dostojna sejna dvorana. Potem se je pa pričelo z delom. Ker ne maram nobenega pripomočka za natančen opis, bom to napravil kolikor se sedaj po okoli 15 letih še spominjam. Poleg manjših del se je že 1926 napravil vodovod za prebivalce na Plavžu in občinska klavnica. Kmalu nato se je pričelo misliti na vodovod za cele Jesenice s priključkom na savski že obstoječi vodovod, kateri pa ni dajal zadosti vode za svoj okoliš. Voda se je vzela iz studenca Ribjeka, od katerega je bila polovica vode na razpolago občini (drugo polovico je zasegla železnica) in iz drugih izvirov.

Tvrdba "Slograd" iz Ljubljane je napravila načrt, katerega je občina predložila v odobritev sreskemu poglavarju v Radovljici. Sresko poglavarstvo je določilo komisijiski ogled, kamor je povabilo tudi vse interesente. Načrt je bil, da bo stal rezervoar nad starimi Jesenicami za Novšakovo hišo. V ta rezervoar naj bi se speljala voda od studenca Ribjeka, kakor tudi iz bližnjih izvirov in potem dalje v naselja. Izvršitev del je prevzela tvrdka Josef Dedek iz Ljubljane za približno 1 000 000 din. Ker občina ni imela denarja, si ga je izposodila pri banovinski hranilnici v Ljubljani. Ko je stavbna tvrdka pričela graditi

*Gradnja vodnega zbiralnika nad Murovo
(Fototeka GMI)*

rezervoar, je pripeljala veliko količino stavbnega materiala na strmo pobočje poleg mesta za rezervoar. Potem je dalj časa močno deževalo. Zemeljska plast pod nakopičenim stavbnim materialom se je utrgala, vse skupaj pa se je podričnilo v nižino. Zasulo je tri hiše z gospodarskimi poslopji, in sicer hiše Novak Alojzija, Klemenc Petra in Zima Valentina. Ljudje, živina in pohištvo pa se je iz poslopij uspelo rešiti. Čeprav občina ni bila nič kriva, da je do nesreče prišlo, je vendar pustila hiše ceniti in škodo povrniti. Vsi trije posestniki imajo sedaj nove, večje in lepše hiše. Potem se je povabilo univerzitetnega profesorja geologa Hinterlochnerja, da bi določil nov prostor za rezervoar. Ta je prišel in dal izkopati velike poizkusne izkope. Občina je morala to delo plačati. Ker so bili ti izkopi po mojem mnenju na popolnoma neprimernem kraju, sva šla z Jožefom Novakom, jeseniškim zidarskim mojstrom, in poiskala primeren prostor za rezervoar. Z delom se je nadaljevalo in vodovod leta 1929 izročilo svojemu namenu.

Občina je med mojim županovanjem kupila: "Ambruževo" hišo, takrat last Franceta Pšenica ml. in jo podrla, ker se je prostor potreboval za razširitev cerkve; "Povšenovo" hišo, ker je potrebovala prostor pri "Kosovem gradu" za preselitev okrajnega sodišča iz Kranjske Gore na Jesenice v Kosov grad; "Rainmundovo" hišo last Ignaca Konca, jeseniškega sedlarja; bivšo nemško šolo v lasti Kranjske hranilnice v Ljubljani za nastanitev meščanske šole; parcelo od Janka Pretnarja na levi strani hudournika Ukova in nad železniško progo, ki je bila razdeljena na 20 kosov in prodana posameznikom, da so si lahko zgradili 20 domov. Tako smo spodbudili tudi druge,

da so pristopili h gradnji lastnih hiš in se je stanovanjska kriza zmanjšala. Tudi s pomočjo občinskega prispevka v višini 500 000 din se je povečala župna cerkev. Povečalo se je še občinsko pokopališče, kjer se je napravila tudi kapela.

Ker so bile Jesenice obmejni kraj, je bila na Jesenicah tudi carinarna. V stari Jugoslaviji je bilo določeno, da se poleg carine pobira tudi prispevek "kaldermina" za popravilo in vzdrževanje potov k carinarni. Ta zakon se je razširil tudi na novo pridobljeno ozemlje. Določeno je bilo, da se omenjeni prispevek nalaga na posebni fond občine, v kateri se carinarna nahaja. Čeprav je bil to občinski fond, pa se je do tega denarja težko prišlo. Potrebni je bilo dosti

potrdil, načrtov in predračunov. Zato je občina to težavno delo prepustila inženirju Jozefu Pavlinu iz Ljubljane, da je prepričal razne urade, da je to ali ono za carinarno res potrebno. Na ta način je občini iz kalderminkga fonda uspelo napraviti: železniški podvoz za 1 000 000 din, kanalizacijo od osnovne šole do Kosovega gradu ter po Kosovi in Cerkvni ulici, pločnik (tratoar) za pešce, izravnavo ceste od hotela Triglav do Hrovata, betonski most čez Savo pri Hermanu, betonski most čez Jesenico (cesta v Plavški Rovt), carinsko poslopje s stanovanjem za uradništvo, pregledovalnico pri kolodvoru... Spominjam se, da je občina za časa mojega županovanja iz kalderminkga fonda prejela okoli 15 000 000 din. Po moji odslovitvi leta 1931 pa do poraza Jugoslavije leta 1941 se iz tega fonda ni naredilo nič več.

Jesenice leta 1929

(Foto Slavko Smolej, fototeka GMJ)

Iz trga smo napravili mesto. Na prošnjo, da iz trga postane mesto, je bilo treba nalepiti kolek za 10 000 din. To se je napravilo zaradi tega, da bi državni uslužbenci na Jesenicah lahko prišli iz tretjega v drugi draginjski razred in tudi zato, da bi na Jesenice lažje dobili državne urade. Pripomoglo je tudi temu, da so prejeli nižji državni uslužbenci okoli 100 din več na mesec, uradniki pa okoli 200 din več. Po treh letih je država ta zakon spremenila. Tako so Jesenice padle zopet v tretji draginjski razred. Potem smo pričeli delati na tem, da se prenesejo državni uradi na Jesenice. Ker smo pa vedeli, da kar naenkrat ne bo šlo, smo se potegovali, da se preseli vsaj okrajno sodišče iz Kranjske Gore na Jesenice. Menili smo, da se bodo tako tudi občine ob bohinjski progi in Bohinj priključili na jeseniško sodišče. To bi imelo večji delokrog.

Kasneje bi poizkusili dobiti še srez ali vsaj ekspoziuro. Ta naša namera je dvignila veliko prahu in se ni posrečila. Ko je to izvedela radovljiška občina, je takoj pričela zidati uradno poslopje za potrebe sreza. Zidalo se je iz denarja mestne hranilnice. Ker pa je občina Jesenice več pripomogla mestni hranilnici do tega denarja kakor Radovljica sama, smo sklenili tudi na Jesenicah ustanoviti mestno hranilnico. Ko so se gospodje v SLS zavedli, da bi znala biti to velika konkurenca njihovi hranilnici v župnišču, so na vse mogoče načine delali proti ustanovitvi mestne hranilnice. Čeprav se je za to določeni odsek trudil sestaviti čim boljša in popolnejša pravila, so bila vedno kritizirana z namenom, da se stvar odloži ali opusti. Kljub podpori sodnika Kotnika in načelnika Bratovske sklادنice Obersnela se nam na Jesenicah ni posrečilo ustanoviti mestne hranilnice.

*Pogled na mesto Jesenice okoli leta 1940
(fototeka G.MJ)*

Trudil sem se za vsestranski napredek Jesenic. Za svoje državljanske zasluge sem bil odlikovan z redom Svetega Save in Jugoslovansko krono. Ker se mi je pa pričelo od lastne stranke metati polena pod noge, sem se naveličal in prosil za razrešitev. Vendar me oblast ni hotela razrešiti. Šele po diktatorskih državljanskih volitvah gospoda Živkoviča, katerih se nisem udeležil, sem bil razrešen po tretjem členu zakona z dne 6. januarja 1929, in sicer z naslednjo utemeljitvijo: "Ker niste delali v prid občine in države, se Vas razreši". Tako sem bil razrešen 4. decembra leta 1931.

Vsa moja posestva so plačana in brez obremenitev. Izdane vsote sem zaslužil pri svojih podjetjih, pri katerih mi je zelo pridno pomagala žena in otroci, vsak po svojih močeh.

Andrej Čufer je umrl v jeseniški bolnišnici pozimi leta 1944. Pokopan je na pokopališču na Blejski Dobravi.

Sprehod po mojem starodavnem domu

Iz zapisov mojega očeta - Antona Žerjava

Moj dom na današnji Kosovi ulici 2 ima, kakor še nekateri drugi na Murovi, imenovani tudi Stare Jesenice, zelo staro zgodovino. Zanimivo je, da je bila jeseniška dolina od Hrušice do Koroške Bele še pred petimi stoletji nenaseljena in gosto zaraščena z jesenovim drevjem. Po postavitvi prvotne cerkve leta 1523 in prve fare leta 1526 so kraju dali ime prav po tem drevju. V glavni oltar prvotne male cerkve so postavili kip svetega Leonarda ali Lenarta. Cerkev s tem imenom po večkratnem obnavljanju stoji

še danes. Ob naseljevanju Murove oziroma Starih Jesenic je marsikateri otrok ob krstu dobil ime po farnem patronu, to je Lenartu. Tako je tudi gospodar mojega današnjega doma dobil ime Lenart, hiša pa staro domače ime Pri Lenartku. Vseh starih hišnih imen bi po naseljih Murove in Stare Save še v današnjem času lahko našteji preko petdeset.

Pri Lenartku`na Murovi št. 80
(Risba Antona Žerjava, last Zvonke Petrovič)

Lastnik hiše Pri Lenartku je kmalu odprl še krčmo, to je gostilnico. Kot prva v zahodnem delu današnjih Jesenic je glede na ustno izročilo obratovala okrog 250 let. Ker je vozna rudarska pot od Savskih jam do plavža na Savi vodila tesno ob krčmi Pri Lenartku, so se v njej ustavljali vozniki rude in popili kar nekaj "maseljcev" vina. Ko pa so v letih med 1815 in 1820 dograjevali sosednjo Kosovo graščino, je krčmar toliko prislužil, da je leta 1820 odprl še trgovinico z mešanim blagom, ki je zadostovala

takratnemu malemu okolišu. Okovana vrata in zamrežena okna nekdanje trgovine so ostala vse do adaptacije hiše leta 1969.

Pri vhodnih vratih pol zidane in pol lesene hiše oziroma prve gostilne na Murovi je na tabli iz lipovega lesa pisalo "Gastzimmer bei Lenartk" (gostinska soba pri Lenartku). V naslednjih vrsticah pa naj orišem posebnosti te gostinske sobe po očetovem spominskem zapisu. Levo od vhodnih vrat je bila v debelem kamnitem zidu leva, 60 cm široka in 40 cm visoka vdolbina. V njej so za razsvetljavo kurili drobne trske in drug nekadeč les brez lubja. V drugih hišah pa so si svetili tudi z izpod stropa visečimi kovanimi posodicami za loj in olje, a tako razsvetljavo je spremljal neprijeten vonj. Čeprav je francoska oblast kurjenje v levah prepovedala leta 1813, so po odhodu Francozov v naših krajih leve ponovno oživele. V sobi je bila še velika kmečka peč in okoli nje klopi, pa "bohkov kot" in preprosta točilna miza. Desno ob peči je bila okvirjena zidna odprtina s steklenimi vratci in platneno zaveso. Skozi to okence so iz črne kuhinje podajali naročeno hrano v gostinsko sobo. Pri vsaki mizi za goste pa je bil na tleh lesen pljuvalnik. Pljuvalniki so bili napolnjeni z žagovino, ki jo je bilo čutiti po vsem prostoru.

*Notranjost gostilne pri Lenartk`
(Risba Antona Žerjava, last Zvonke Petrovič)*

Iz naše hiše je bila učiteljica Minka Žerjav, ki je leta 1918 kot zadnja poučevala v današnji Kosovi graščini in nato vrsto let v osnovni šoli v stavbi današnje gimnazije. Ko so marca 1929 trg Jesenice slavnostno preimenovali v mesto, so kmalu poimenovali tudi svoje ulice. Tako so Kosovo ulico imenovali po lastniku Kosove graščine, Francu Kosu. Med drugo svetovno vojno so Nemci pustili ulično ime in ga prevedli v "Kosgasse". Hiša Pri Lenartku je tako več stoletij spadala pod vas Jesenice, enajst let pod trg Jesenice in nato pod mesto Jesenice.

Lovci

Iz zapisov mojega očeta - Antona Žerjava

Le nekaj starejših Jeseničanov se še spominja, da je imela Kranjska industrijska družba po letu 1869 veliko posestev; to je gozdov, travnikov in pašnikov pa tudi svoje lastno lovišče in z njim četico zapriseženih lovcev. Lovci so strogo zaprisego uredili v graščini v Radovljici, kjer je bil sedež okrajnega glavarstva. Pred mizo s križem in gorečima svečama so z dvignjeno roko ponovili za ta namen postavljene besede, katerih so se pozneje tudi držali.

Leta 1890 sta tako prisegla tudi dva delavca in ugledna lovca iz Plavškega Rovta France Klinar (po domače Burjovčev) in Anton Žerjav (po domače Zakamnjekov). Ob zaprisegi sta dobila medeninasto ovalno značko z vgraviranimi črkami K.I.G (Krainische Industrie Gesellschaft – Kranjska industrijska družba). Obesili so jima jo preko ramena. Znak s številko 1 so nosili tisti tovarniški lovci, ki jim je bilo tudi med službo dovoljeno po potrebi iti v lovišča ali pa so držali lovski "špalir" (častno stražo), ko se je z dvornim vlakom pripeljal sam cesar Franc Jožef, ki je bil velik ljubitelj lovskih običajev. Tovarniški lovci so lahko imeli tudi številko 2 na znački. Vsi pa so sodelovali še pri raznih reševalnih akcijah in sprejemih. Tovarniški lovci so obstajali vse do leta 1942.

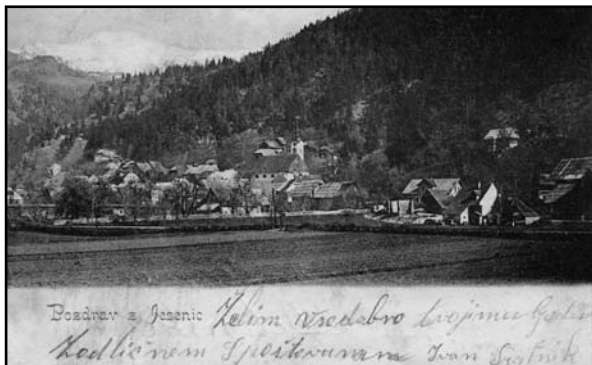
Na desni je fotografija iz leta 1906, ki prikazuje lovca KID Antona Žerjava z ustreljenim srnjakom v dolini Jekelj blizu Savskih jam. Srnjaka so namenili tovarniški Kazini, kjer so se na lovskih srečanjih zbirali tovarnarji različnih dežel in ob lovski pečenki sklepali svoje železarske posle. Največje posle pa so sklenili v Ruardovi koči na Pristavi v Javorniškem Rovtu. Lovci pa so za te tovarniške potrebe divjad že doma očistili in dostavili le njeno meso.

*Lovec KID Anton Žerjav z
ustreljenim srnjakom
(Zvonka Petrovič)*

Murova

“Pa kje je ta ulica Murova, nekje bogu za hrbtom?” me je nekoč vprašal neki turist, ki je prišel prvič na Jesenice. “Točno to”, prav bogu za hrbtom. Murova se konča za farno cerkvijo sv. Lenarta na Jesenicah, prične se pa nekaj sto metrov na zahodni

*Pozdrav z Jesenic, razglednica poslana leta 1901
(Gornjesavski muzej Jesenice)*

strani tam, kjer se odcepi od ceste, ki vodi proti Sv. Križu oziroma Planini pod Golico. Vsa nekaj sto metrov dolga ulica z imenom Murova poteka vzporedno s hribom Mirca. Prvotna ulica je bila navadna pešpot - makadam, širok le toliko, da so po njem lahko vozili s konjsko vprego, ker avtomobilov takrat še ni bilo, kvečjemu kakšen bicikel.

Večina hiš, bolj ali manj lesenih, je zgrajenih na zgornjem robu ulice že skoraj na pobočju Mirce. Za Mirco so naši predniki vedeli povedati, da je polna vode in da so v izvirih z Mirce opazili ribe. Mogoče je v tem tudi kaj resnice, res pa je vsekakor, da tu vode ni nikoli primanjkovalo, tudi v sušnih časih ne. Zato so bila na Murovi postavljena kar tri ali štiri zidana korita z vedno tekočo čisto studenčnico, ki je bila poznana kot zdravilna. Ta korita, kjer so Murovčani napajali svojo živino, še vedno obstajajo. Skoraj vsaka domačija na Murovi je imela ob hiši hlev za govedo in konje, višje v Karavankah pa svoj rovt. Poleg goveje živine je bilo iz hlevov slišati tudi kruljenje prašičev, pa oglašanje kakšne druge domače živali (ovčk, koz, zajcev), v kurniku pa so imeli putke, ki so bile zaradi bližine gozda večkrat žrtve lisic.

V tako slikovitem okolju smo živeli, ne da bi vedeli ali se zavedali kakšnega drugega načina življenja. Življenje smo si urejali po svoje, otročje, z igricami, po možnosti zunaj v naravi. “Kugljanje” smo rekli igrici z majhnimi kroglicami, ki smo jih metali kot balinarji v jamico, ki smo jo kar na dvorišču izkopal z rokami.

Ker je bila cerkev blizu, so se otroci in drugi okoličani udeleževali procesij na

telovo in velikonočne procesije ter v ta namen za telovsko procesijo okrasili okna s spomladanskim cvetjem in zelenjem, v oknih hiš, mimo katerih so šle procesije, pa so prižgali sveče. To so posebno radi delali otroci. Nekaj dni pred veliko nočjo so ob cerkvi "zbijali kište", da so pripravili kurjavo za velikonočni ogenj. V cerkvi so pred velikonočnimi prazniki, ko so "zavezali zvonove", namestili v zvonik veliko ragljo, ki se je potem tri dni oglašala z zvonika namesto zvonov. Na cvetno nedeljo, nedeljo pred veliko nočjo, so se fantje kosali med seboj, kdo bo imel večjo "beganco", ki so jo naredili sami s pomočjo očetov in dedkov.

Velika noč na Jesenicah, leta 1928 (Dušan Prešeren)

Če je kdo od Murovčanov umrl, se je vedno v slovo oglašil zvon z zvonika. Vedeli smo, da če je zazvonil navček, je pomenilo, da je umrl otrok; če je zazvonil dvakrat srednji

Žalujoča družina Thaler (Andreja Svetina)

zvon, je zazvonil v slovo ženski; če se je pa oglašil trikrat veliki zvon, je zvonil v slovo moškemu. Kadar si je kakšen bolnik zaželel sveto popotnico na dom, je to pomenilo, da čuti, da ne bo več dolgo živel. Takrat je vedno z duhovnikom šel mimo hiš tudi ministrant z zvončkom v roki. Molče smo ga v mislih spremljali k bolniku, ki je želel biti ohajjan na domu. Umrllega so "na parah" imeli doma

še dva dni, kjer so ga domači, sosedge ter znanci "vahtali" tudi ponoči. Pokopališče je bilo na kraju, kjer je sedaj spominski park na Jesenicah. Pogreb se je vršil peš od hiše žalosti do pokopališča oziroma do groba.

No, pa so bili na Murovi tudi veseli dogodki. Ohajalo se ni rojstnih dni ampak večinoma godove. Predvsem dekletom so fantje radi "ofirali" na predvečer godovnega

dne. Čimbolj hrupno so udarjali s pokrovkami tako, da so vsi okoličani slišali, da se tam nekaj dogaja. V vsaki roki so imeli navadno kuhinjsko pokrovko in tolkli z eno ob drugo, dokler godovnica ni prišla na prag ali vsaj pogledala skozi okno. Pa se je primerilo, da sta dve sosedki z imenom Jožica bivali vsaka v svoji hiši, le da je bila tista, ki naj bi ji "ofirali", mlado dekle, druga pa starejša in spoštljiva gospa. Mladenka, ki ji je to "ofiranje" veljalo, se je tako bala staršev, da se tudi ob najbolj vztrajnem "ofiranju" ni prikazala na oknu. Z veseljem pa je to storila stara gospa vsa srečna, da so se fantje spomnili na njen god in ji prišli "ofirat". Seveda jih je bogato pogostila.

Lepa je bila na Murovi tudi stara navada, da v adventnem času "Marijo nosijo" od hiše do hiše in se ustavijo pri družini, ki se je odločila, da sprejme Marijo in Jožefa v prenočišče. Ta navada ponazarja, kako sta Marija in Jožef iskala prenočišče v času popisovanja prebivalstva na Judovskem po Betlehemu. V hiši družine, ki se je odločila za eno noč prenočiti Marijo in Jožefa, so zbrani znanci, sosede in drugi okoličani molili in peli božične ter druge nabožne pesmi, gostiteljica pa jih je na koncu pogostila. "Prenočišče" so na tak način iskali do svetega večera pred božičem.

Veselo je bilo vedno tudi ob porokah. Šranganje, odkup neveste, petje in glasba, saj harmonika ni smela manjkati. Vedno se je zbrala bližnja in malo manj bližnja okolica, da bi videla, kakšen par sta ženin in nevesta.

Murova je dala kar nekaj študiranih ljudi. Vedno se je s spoštovanjem govorilo o njih. Tako je neka srečna mama, katere sin je diplomiral za inženirja metalurgije v takratni Kranjski industrijski družbi (KID), dejala: "Jejhata, sedaj pa ne bom mogva več nositi rute na glavi, ko imam takega sina v hiši. Kupiva si bom klobuk!" To je tudi storila. Klobuk je tako krasil glavo sicer že sivolase gospe, a zato je iz hleva morala oditi kravica. No, poleg presrečnega gospoda sina in njegove mamice so z Murove izšli še drugi intelektualci, med njimi duhovniki, pravniki, učitelji, profesorji, inženirji in drugi tehniki, obrtniki in še kdo.

Gozd, ki je bil takoj za hišami Murove, je Murovčanom veliko pomenil. Posebno mladina je rada zahajala gor, za jagodmi, malinami, borovnicami, gobami, odpadlim smrečjem in bukovjem, ki je služilo kot kurjava kakor tudi zaradi lepega razgleda na Jesenice.

Murova je imela v minulih časih nekaj posebnih, ki so bili posebno nam mladim večkrat v zabavo. Nekako na sredi Murove sta prebivala v stari leseni hiši, ki je še danes delno ohranjena v prvotnem stanju, Kosmatova Mina in njen mož Lojz. Mina je bila suha in drobna, na videz sitna in in vedno slabe volje, Lojz pa je bil njeno pravo nasprotje – okrogel in debel za dve Mini, živahen, poskočen ter nagajiv. Bil je od Mine kakšni dve leti mlajši. Čeprav je Mina izgledala sitna in pusta, smo jo otroci imeli radi,

kajti vedeli smo, da so žepi v njenih širokih krilih vedno polni sladkih bonbončkov, rozin, suhih hrušk in jabolčnih krehljev. Bila je dobrega srca in vedno je rada rekla, če smo bili v bližini: "Pridi, daja ti bom bonbonček!" Pri Mini so se dobili najboljši žganci na Murovi. Najbolj pa je nas otroke zabavalo, če je Lojz Mini spet kaj ušpičil ali jo zjezil in so iz bližnje hiše privreščale najprej kokoši, takoj za njimi pa z nepojmljivo hitrostjo široko nasmejani Lojz in za njim Mina s korobačem v rokah ter ploho hudih besed. Le od kod Lojzu taka brzina v nogah, da ga Mina kljub njeni suhosti ni mogla ujeti, ko ga je gnala okrog ogle, smo se spraševali otroci. Druga taka posebnost pa je bila Kaučkova Lena s svojo pojavo, ki je prebivala nekaj deset metrov proti vzhodu, prav tako v stari napol zidani in napol leseni hiši v nekakšni kleti. Te otroci nismo nikoli videli, ker je skrbno zaklepala. Prostor je bil zagotovo vlažen, ker je tik ob hiši tekkel potok z Mirce, ki je ob deževju narasel. Tudi razsvetljave ni bilo videti. Prostor je imel samo v lesenih vratih malo okence oziroma lino. Le malokrat smo jo videvali zunaj, ko pa je šla od doma, je prišla po nekaj korakov spet nazaj, od vrat do vrat poskušat, če so zaklenjena. Pri tem je ves čas nekaj brundala sama sebi v brado. Nikoli nismo izvedeli, kaj je imela tako dragocenega v svojem prebivališču, da jo je tako skrbelo, da ne bi kdo vdrl vanj. Pa še ena posebno zanimiva žena mi vedno stopi pred oči v spominih, ko grem po Murovi proti Pejcam in mimo njene hiše - Goževa Marjana. Stanovala je prav tako v majhni zidani hišici, že blizu najvišjega predela na Murovi in je tako spadala pod Altassling (stare Jesenice), kot so Murovo poimenovali Nemci. Tiha, drobna in skromna žena je v sebi skrivala neizmeren zaklad. Z izredno potrpežljivostjo in ljubeznijo do ročnega dela je, brez šivalnega stroja, znala ukrojiti in sešiti pravo originalno gorenjsko narodno nošo. Životec, široko krilo z vsemi naborki v pasu, ošpetelj, predpasnik in tudi pečo za na glavo. Če je bilo potrebno, je sešila na roko tudi spodnje perilo, hlače do kolen z ustreznimi čipkami in rutico za v roko ali za v cekar. Bila je pravi biser in staro, skromno ženo si lahko samo občudoval. Vesela je bila, ko sta v adventnem času v njeno hišo prišla "prosit za prenočišče" Marija in Jožef, ki ju je vedno sprejela pod svojo streho.

Med obema vojnama je bila Tončka Savinšek poznana kot odlična sopranistka in interpretatorka glavnih vlog v operetah, ki so bile vedno odlično obiskane prav zaradi odlične nosilke glavnih vlog. Nastopala je v operetah kot so: Miklova Zala, Grofica Marica, Kneginja čardaša, Cigan baron, Pri belem konjičku in še v nekaterih drugih. Imela je čudovit, čist sopran, zaradi katerega so jo povabili v svoje vrste v ljubljanski operi, a se je po temeljitem razmisleku odpovedala karieri in se odločila za družino. Drugi umetnik v glasbi in petju pa je bil Kelvišerjev Jože, ki smo ga klicali Pepi. Bil je dolgoletni odlični organist v župnijski cerkvi na Jesenicah. Uspešno je

*Murovčani okoli leta 1930
(Zvonka Petrovič)*

vodil številen pevski zbor na koru v farni cerkvi. Tudi sam je bil odličen baritonist, z mehkim, polnim glasom. Lahko bi rekli, da do danes ni dobil enakovrednega naslednika na tem mestu. S tem pa še nisem pri koncu z izrednimi ljudmi na Murovi. Še na nekoga bi rada opozorila. Na soseda, ki je bival nekaj višje na Murovi, inteligentnega človeka, ki zaradi bolezni ni mogel doštudirati, kar si je v mladosti želel. To je bil Cegnarjev Joža, s priimkom Ipavec. Ne vem točno, vendar domnevam, da je študiral na Dunaju. Znal je več jezikov, predvsem nemško in, kar je bilo za tiste čase redko, latinsko, česar se je naučil na fakulteti. Zaradi bolezni tudi ni bil zaposlen, rad pa je poučeval mlade študente

nemščino in jim pomagal pri latinščini. Bil je zelo spoštovan, predvsem pa priljubljen zaradi svoje preprostosti in znanja. Bil je tudi zelo pobožen in najbrž je v cerkvi iskal uteho za svoje tegobe.

Murovi niso prizanesli niti plazovi z Mirce niti bombe med vojno. Tako je leta 1930 ogromna skala, ki se je utrgala sredi Mirce, sprožila velik plaz, ki je pridrsel do prvih hiš. Na svoji poti v dolino je porušil dve hiši na Murovi, da so stanovalci v hipu ostali brez vsega premoženja, na srečo pa so si rešili življenje. Nesrečnim družinam so v nesreči najprej pomagali sosede in drugi znanci, kasneje pa še občina, da so si v bližini postavili nova domovanja.

Murovi niso prizanesle niti bombe ob bombnem napadu na Jesenice spomladi leta 1945. Ena od njih je padla na prostor tik pred cerkvijo. Na srečo ni eksplodirala, je pa pustila za seboj ogromen krater in ogromno kamenja, ki ga je pri padcu izkopala. Velika skala je pri tem padla, kdo ve kako je našla pot do tja, prav v cerkev pred Marijin oltar. Bombo so potem "usmrtili" ruski ujetniki in jo brez dodatnih poškodb odstranili. Ob tem dogodku sem bila skupaj s pokojno sestro živa priča bombardiranja, saj sva se ravno takrat nahajali na poti domov, pred cerkvijo. Zatočišče in "obrambo" pred točo kamenja nama je dal Bašev gank, kamor sva se zatekli v tem hudem trenutku. V bombnem napadu sta umrla, malo višje od cerkve, Robinov ata in Staretova mama, malo naprej na stopnicah ob Balohovi hiši pod cerkvijo pa mladi, perspektivni smučarski skakalec Bukovnikov Leon, sicer doma v Kurji vasi na Jesenicah. Žal se je ravno v tistem usodnem trenutku znašel tam.

Murova je znana tudi po tem, da je tu obstajala prva šola na Jesenicah. To je bila nedeljska šola, ki se omenja že leta 1827. Imela je samo en razred, v katerem se je vršil pouk. Hiša obstaja še danes in je skupaj s hišama št.18 in št.19 zaščiten in pod spomeniškim varstvom. Niso se smele podirati in nobena oblast do sedaj tega ni dovolila.

V hudih zimah, ki včasih niso bile redke, se je zgodilo, da je zapadlo tudi do meter in pol snega. Zaradi nizkih hiš in majhnih oken se je videlo le noge mimoidočih. Z rokami si se lahko dotaknil ganka, katerega spodnji rob je sicer dva in pol metra nad cesto. Neredko so v takih zimah prišle iz gozda prav do hiše srne in se zaradi snega niso nič bale ljudi. Žival čuti, kdaj ji je človek potreben. Tudi kakšna lisica je včasih prišla do hiš tako nemoteno, da bi jo lahko prijel za njen košati rep, če bi ne bila stekla.

*Cerkev na Murovi pozimi leta 1930
(Foto Jaka Čop, last GMJ)*

*Cerkev na Murovi leta 1981
(Fototeka GMJ)*

Sicer pa je na Murovi v vsaki generaciji kar veliko starostnikov, v glavnem v okolici cerkve, kjer se je verjetno že od nekdanj najprej gradilo. Tako je tudi danes, ko nastaja ta brošurica. V nekaj hišah jih je skupno pet, starih preko devetdeset let, kandidatov pa je še nekaj več. Kdo ve, kaj je vplivalo na tako dolgo življenjsko dobo ljudi, ki živijo tu gori, stran od cestnega hrupa. Morda prav to, dober zrak, sonce, mir, zdrava pitna voda, bližina gozda in še kaj...

Star velikonočni običaj

Iz zapisov mojega očeta - Antona Žerjava

Že teden pred velikim tednom so si otroci po trgovinah nabavljali razne odvečne lesene zaboje vseh velikosti in jih nosili vsak na svoj prostor.

Vsak si je moral nabaviti tudi lesen kol, najboljši je bil bukov, da so potem po končanih molitvah z njimi udarjali po zabojih. Te so razcefrali skoraj v drobne trske. Pripravljene so bile tudi vseh vrst raglje. Največja je bila cerkvena, ki je imela stalno

Velikonočno ragljanje (Zvonka Petrovič)

mesto v zvoniku. Majhni otroci, nekateri še v naročju, so držali v rokah male ragljice in čakali na začetek vrtenja. Običaj je izgledal takole: Molitve so se začele ob četrti uri na veliko sredo, četrtek in petek. Spredaj pred glavnim oltarjem je na velikem stojalu v trikotu gorelo trinajst sveč. Dvanajst belih, postavljenih z leve in desne strani, je predstavljalo apostole, srednja rdeča pa Jezusa

Kristusa. Pri pripravljenih molitvah je cerkovnik na duhovnikove znake ugašal eno za drugo bele sveče in na koncu rdečo. Otrok v cerkvi skoraj ni bilo videti. Zunaj so s koli in ragljami čakali, da ugasne še zadnja rdeča sveča. Ko je le ta ugasnila in se je pokazal beli dim, se je začelo. (Po evangeliju je po tretji uri umrl Jezus. Ugasla rdeča sveča je predstavljala njegovo smrt.) Mir velikega tedna je bil razbit, saj so razbijači tolkli po lesenih zabojih, obenem so se oglasile vse vrste ragelj.

Razšli so se zadovoljni, da so opravili običaj svojih pradedov. Cerkovnik pa je imel veliko dela, da je pospravil razbito embalažo na kraj, kjer so na veliko soboto zjutraj zakurili tradicionalni velikonočni ogenj. Raznosili so ga po hišah, kjer so gospodinje že čakale na pragu in vabile vsakega, naj pride po velikonočni pirh.

O prvi šoli

Iz zapisov mojega očeta - Antona Žerjava

*Pri Janezku na Murovi okoli 1970
(Foto Božo Črešnik, fototeka GMJ)*

Vse do leta 1848 je verouk z nekaj pisanja in branja enkrat ali celo dvakrat na teden učil župni upravitelj kar v cerkvi. Za uk bolj nadarjene otroke pa so pošiljali na bližnje Koroško. Tega leta je prišel za stalnega upravitelja na Jesenice iz Zadobrave pri Ljubljani kaplan Jernej Bizjak (rojen 1795). Takoj se je začel zavzemati tudi za šolske prostore. Zasilne prostore je uredil nad Dindeljnovim hlevom. Stavba je imela spodaj zidan hlev, zgornja polovica pa je bila "zvezana" iz skoraj neuničljivih lesenih brun, ki so bila med seboj zatesnjena z ilovico in apneno malto. Streho pa so pokrivale macesnove škodle (šinkelni). Učitelj Janez Klobčič je dal takoj odpreti levo, odprtino na levi strani pri hišnih vratih, ki je služila za razsvetljavo in jih je francoska oblast dala leta 1813 zazidati. V šoli pri Janezku so pisali na trd, skoraj pergament papir, kasneje pa že na cepljen črni kamen škrljavec. Za brisanje so uporabljali prekuhano in presušeno drevesno gobo.

Učitelj "šomošter" Janez Klopčič in duhovni oče župnik Jernej Bizjak sta potem skupno delovala v tej šoli, dokler ju niso preselili v hišo pri Ahčinu (pri Balohu) in od tam v Kosovo graščino.

Po prvi svetovni vojni je stavbo prve šole odkupila Alojzija Lah, Dolinarjeva iz Plavškega Rovta, po drugi svetovni vojni pa njen tesni sosed Ciril Praček, znani smučarski strokovnjak in gorski reševalec. Dal ji je spet prvotno podobo, ko jo je prekril s cepljenkami oziroma šinkelni.

*Učitelj Janez Klobčič in
jeseniški šolski odbor
pred letom 1900
(Zvonka Petrovič)*

Nekaj o Murovi

Po pričevanju starih je po Murovi razsajala kuga in jetika še pred prvo vojno in pobralo je kar nekaj ljudi – Murovčanov. Iz tega naj bi izhajalo tudi ime Murova.

Pred drugo svetovno vojno so bili nastavljeni upokojeni delavci, da so vzdrževali vse gozdne poti po Mercu, zato ni bilo nikdar nevšečnosti zaradi nalivov od dežja. Na Murovi je skoraj vsaka hiša imela živino: eno do dve kravi, vola za vprego, prašiče in kure. Skoraj vsaka hiša je imela rovt ali tal za sečnjo trave, seno pa so dovažali z

Pri vodnjaku Na klancu

(Foto Slavko Smolej, last Antona Ravnikarja)

(izdelovanje lesenih spominkov), pri Menču (zidarski mojster), pri Hafnerju (mizar), pri Smoleju (mizar), pri Gorjanc (pekarija) in pri Markešu (elektrikarstvo). Stara imena hiš: Čufarjeva vila – grad, pri Škantu, pri Bonatu, od plaza podrte hiše pri Glorju, pri Rekelju, pri Zimovcu; pri Polancu, pri Grmonu, pri Goznku, pri Stroju, pri Menču, pri Cimpermanu, pri Matijovcu, pri Minu, pri Uršlu, pri Mlinarju, pri Ipavcu, pri Čarmanu, pri Mokernku, pri Cuznarju, pri Štefanu, pri Marjanu, pri Poldu, pri Šaderniku, pri Nošku. Skoraj vsaka hiša je imela nekaj gozda ali pa srensko pravico za uporabo. Vsaka hiša je imela tudi svoj rezervoar z vodo.

Hiši ob Kosovi ulici: pri Čarman, pri Mokernku
(Anton Ravnikar)

Hrano so kupovali v trgovinah in mesarijah na knjižice, ko so imeli denar pa so vse poravnali, za lon pa so dobili nekaj nagrade. Pri Janezku (Pračku) je bila šola. Tudi kulturna dejavnost je bila razvita. Igrali so igre na skednjih, imeli pa so tudi ansambel s pevcem. Za Miklavžev dan so hodili parkeljni in Miklavž po hišah in obdarovali otroke. Tudi trije kralji in na dan nedolžnih otročičev so z vejico smreke otroci šip – šapali in zato dobili kakšno hrano. Za veliko noč so nesli k žegnu v cerkev, s pirhi pa so imeli razne igre. Ob svetem rešnjem telesu je šla procesija od cerkve z Jesenic, mimo hotela Pošte, po Stari Savi do tovarne in tam obrnila po glavni cesti nazaj do cerkve. Igrali sta dve "pleh muziki" in peli so cerkveni pevci. Otroci so imeli torbice z rožami in jih posipali po cesti. Potrkavali so Murovčani. Pozimi, ko je zapadel sneg, so Rovtarji iz Rovt vozili hlode in napravili s tem lepo sankiško pot. Ogromno ljudi se je sankalo od gostilne Jerce do Čufarja. Pri Jerci so kuhali vino ali postregli s frakeljcem žganja. Sankali smo se podnevi ali ponoči, ko je sijala luna. Tudi za cerkvijo do Kosove graščine je bilo sankališče. Smučali pa smo se na Goznkovem talu ali na Pisarjah, sedanji Bokalovi ulici. Pod Murovo je bil Čufarjev otok, ki je ob nalivu postal jezero, po katerem smo se otroci vozili s čolnom, ki smo ga sami naredili iz zabojev. Pozimi je zamrznilo in smo se po njem drsali z doma narejenimi drsalkami. Ko smo otroci dobili kakšen dinar, smo hodili v trgovinico Jurež po "mačka v žaklju, rožičevo štupo, pasje bombice in bonbone štoflice".

Murovški otroci smo bili res prijatelji. Šli smo se razne igre. Posebno radi smo se igrali "ravbarje in žandarje". Pri Škantu pa smo imeli posebno zabavo. Igrali smo igrice na njihovem skednju. Gospa Gizela Velikonja nas je učila igrice, ki jih je pisala njena hči Elica. Ne spomnim se več naslovov, toda bili smo zelo navdušeni igralci. Imeli smo tudi veliko dela. Pospraviti smo morali skedenj, pripraviti sceno in zaveso. Za vse to smo si sposodili predmete pri sosedah. Pripeljali smo jih z vozičkom in našim osličkom Rigom. Na predstave so prišli skoraj vsi Murovčani, saj takrat ni bilo dosti druge zabave. Ti spomini so nam še danes zelo ljubi!

Otroci v kostumih igre Princeska in pastirček
(Majda Višnar Mlakar)

Višnarjevi in umetna obrt Višnar

Družina Višnar izhaja iz Češke. Mlad oficir je bil premeščen v Slovenijo, na Štajersko v Zreče. Njegov potomec Karel Višnar je bil lovec in gozdar, zaposlen pri baronu Bornu v Tržiču. Preselil se je na Jesenice, kjer se je poročil z Marijo Vovk po domače Jakobovo. Imela sta sedem otrok: Draga, Alojza, Pepija, Mirko, Janka, Mici in Tinko. Začela sta graditi lastno hišo, predhodnico stavbe, kjer je danes trgovina Mercator po domače Čufarjeva trgovina. Odprla sta trgovino in gostilno v času izgradnje karavanškega železniškega predora, tako da je posel dobro uspeval. Karel Višnar je bil tudi lesni trgovec. Posloval je največ z Italijani. Po izgradnji predora pa so gradbeni delavci odšli s tega področja, tako da je promet v trgovini in gostilni močno upadel, prav tako pa so se začele težave s plačili italijanskih kupcev lesa. Karel je bil primoran objaviti bankrot. Izgubil je hišo, za to se je z družino preselil v kaplanijo, ki je danes ni več. Na Jesenice se je priselil tudi Andrej Čufer, ki je omožil sestro Marije Vovk, Heleno. Tako sta bila s Karlom Višnarjem svaka in prav on je odkupil trgovino in gostilno od Višnarjev. Najstarejši sin Karla Višnarja je bil Drago. Izučil se je za trgovskega pomočnika. Med prvo svetovno vojno je služil na fronti, po koncu vojne pa se je pridružil generalu Maistru pri bojih za severno mejo. Leta 1918 se je poročil s Pavlo Vergel. V zakonu pa se jima je rodilo sedem otrok: Marjan, Damjan, Janez, Florjan, Bogdan, Pavla (Punči) in Majda. Na Murovi sta odprla majhno trgovinico. Da je bil začetek težak, je večkrat orisal s tem, da sta se posla lotila s tremi kronami v žepu. Blago sta nakupovala na up oziroma na kredit. V trgovini so največ kupovali železničarji in sicer mesne izdelke

*Mojca Višnar pred Višnarjevo hišo
(Majda Višnar Mlakar)*

*Višnarjevi fantje v Rogasški Slatini leta 1935
(Janez Višnar)*

(šunko, klobase) ter nekaj žganja. Ker so bili časi težki, sta tudi onadva prodajala blago na up, pravzaprav na takrat uveljavljeno upniško knjižico. Ker je takrat sledila velika železničarska stavka, jima dolžniki, v glavnem železniški delavci, niso mogli poplačati dolga, zato je Drago Višnar doživel usodo svojega očeta – trgovski bankrot.

Začetki lesne umetnostne obrti Višnar segajo v leto 1919. Med prvo svetovno vojno se je Drago naučil rezljanja lesa, kar mu je kasneje v življenju prišlo zelo prav. Prva delavnica se je nahajala v Čufarjevi vili, leta 1930 pa so se preselili v hišo na Murovo 5, po domače Pri Grmonu, kjer je konec prejšnjega stoletja (1994) obrt tudi počasi ugasnila.

Drago Višnar je začel prve izdelke izdelovati iz lubja (različne križe, kužna znamenja), kasneje pa iz bukovih panjev (gobice za šivanje in podobno). Žena Pavla je vse artikle lično poslikala in pobarvala. S temi skromnimi izdelki se je začela njuna umetna obrt oziroma izdelovanje različnih spominkov iz lesa. Leta 1922 ju je prijatelj nagovoril, da sta razstavila svoje izdelke na prvem ljubljanskem velesejmu. Čeprav na začetku niti pomislila nista, da bi s tem iztržila dobro kupčijo, sta že prvi dan sejma prodala vse razstavljene izdelke. Z izkupičkom sta nabavila nov material, nato delala celo noč, naslednje jutro pa sta na sejmu zopet razstavljala. To se je ponavljalo vseh deset dni trajanja velesejma. Poleg dobro prodaje sta pridobila tudi veliko naročil. Zato sta najprej zaposlila strugarja, kasneje pa še mizarja. Preprostim izdelkom so tako sledili zahtevnejši, posel pa se je širil. Tako so morali zaposliti še rezbarja in slikarja. V tem času so izdelovali skrinjice, šatulje, krožnike, vaze za suho cvetje, pisalne pribore in še mnogo drugih izdelkov. Vsako jesen se je Drago odpravil z dvema kovčkoma vzorčnih izdelkov z ladjo od Reke do Splita. Kupci so ga pričakovali, tako da je že kar v pristaniških sklepal posle za celo takratno kraljevino Jugoslavijo. Tudi med drugo svetovno vojno

*Oče Drago v delavnici na Murovi št. 6
(Janez Višnar)*

*Višnarjevi spominki
(Janez Višnar)*

obrt ni zamrla, kljub temu da je bil sin Marjan mobiliziran v nemško vojsko in je med dopustom z ruske fronte prebegnil k partizanom. Svobodo so si priborili kot partizani. Okrasne izdelke so zamenjali lesene cokle, razni uporabni predmeti in celo puškina kopita za partizane.

Po vojni so Višnarji kljub težavam z oblastjo nadaljevali umetno obrt. V tem času so v obrti lahko zaposlili samo enega delavca. Kasneje so s širitvijo zaposlili dva delavca, nato pet in kasneje celo deset delavcev. Vsi Dragovi sinovi so delali v obrti, vendar takratna ureditev (nenaklonjena zasebnim podjetjem in obrtem) ni dovoljevala, da bi se socialno zavarovali. Upravičeni niso bili niti do živilskih kart. Šele leta 1954, ko so oblasti dovolile zaposlitev petih delavcev v obrti in je narasel obseg naročil, je najstarejši Dragov sin Marjan registriral obrt po tedanjih zakonih ter tako uspel socialno zavarovati tudi brate Janeza, Bogdana in Damjana. V povojnem času so bili glavni kupci izdelkov podjetja, kot so Kompas, Oktogon, Zagreb, Dom Ljubljana in Galis Ljubljana ter Narodna radinost Beograd.

*Stara Višnarjeva hiša in delavnica okoli leta 1945
(Majda Višnar Mlakar)*

*Janez Višnar s svojim oslom
(Janez Višnar)*

Ker pa so podjetja slabo plačevala, sta oče Drago in sin Marjan zopet s kovčki, polnimi vzorčnih izdelkov, prodajala kar sama. Ker je bil transport v tistih časih precej omejen in avtomobila pri hiši še ni bilo, so izdelke v paketih vozili na pošto ali železniško postajo kar z oslom. Drago, ki je želel s svojo podjetnostjo obrt povzdigniti na dostojno raven, se je začel udeleževati velesejmov v Ljubljani, Zagrebu, Mariboru in celo v Rimu. Za svoje izdelke si je prislužil celo grand prix zlato medaljo. Kasneje je dobila obrt preko 40 medalj in odlikovanj za svoje izdelke.

Drago Višnar velja za pionirja spominkarstva na Slovenskem. Bil je med prvimi v Sloveniji, ki je izdeloval domače spominke iz lesa, ki so jih do takrat uvažali s Tirolske in Češke. Drago je imel obrt do upokojitve leta 1970. Ker je bilo naročil še veliko, sta obrt skupaj nadaljevala Dragova sinova Marjan in Bogdan, ki sta jo vodila do leta 1994. Po 75 letih je obrt izumrla. Zanimanja potomcev, ki bi nadaljevali to lepo obrt, žal ni več.

Oče Drago s sinovoma Janezom in Marjanom na razstavi v Kranju okoli leta 1970 (Janez Višnar)

Spomini na Matijevčevo domačijo

Zapis po spominih moje mame Ane Žerjav, po domače Matevčeve Ane

Domačija Matijevčevih stoji prav na sredi Murove. Levo od hiše se ulica nadaljuje proti cerkvi, desno pa se spušča mimo Kosove graščine na nekdanjo Gosposvetsko cesto.

V hiši so bili pod eno samo veliko streho s "cimprom" (ostrešjem) iz macesnovega lesa bivalni prostori, hlev, svinjak z gnojno jamo ter stranišče "na štrbunk". Nad pritličjem pa je bila velika podstrešna s "prostorom za tišlarijo in ponkom v njem" (mizarska delavnica z mizarsko mizo). Naprej je bil velik skedenj z drvarnico. Skozi hišno vežo se je vstopilo v črno kuhinjo, kjer je bilo kurišče za kmečko peč, ki je stala v prostoru hiše (spalnice). Pod obokanim stropom črne kuhinje se je prekajevalo meso in klobase.

Po eni "štapi" (stopnici) se je skozi nizka vrata vstopilo v majhno kuhinjo, kjer so se ob večerih zbirali še "ledik" (neporočeni) mladi fantje in dekleta pri domačih, moji mami in stricu Tončku. Stari ata, ki je bil "jager" (lovec), jim je s čedro v ustih pripovedoval lovske in druge zgodbe o nerazložljivih pojavih in videnjih. V tej kuhinji se je veliko pelo in igralo ter plesalo. Stric Tonček je igral na kitaro, tamburico, mandolino in še na kaj. Za kitaro je prijel še sosed Rado Rupnik, harmoniko pa je potegnil Bedenov (Rodarjev) Jaka, doma iz prve hiše na desni strani poti v Jeseniške Rovte. Sicer pa so vsi obvladovali več instrumentov. Ob cerkvenih praznikih pa so znali še ubrano pritrkavati v zvoniku bližnje cerkve. Ker takrat radia še ni bilo, je radioamater Smolejev Slavc pripravil ozvočenje na podstrešju hiše, da se je skozi lino razlegala glasba in petje daleč naokoli. S temi glasbeniki, ki so bili združeni v ansambel Murova, je med drugimi zapel tudi Franci Koren, kasnejši pevec ansambla Avsenik iz Begunj.

Da je bilo nekdanj na Murovi luštno, pa mi še po šestdesetih letih ob vsakem srečanju zagotavlja mamina prijateljica, Jakobova Anica, z besedami: "Ti ne veš, kako je bilo včasih fleten v vaši majhni kuhinji. Pa nikoli nobene puče (opravljanja) ni prišlo ven".

Matijevčev ata

Murovški otroci, ravno prav navihani, smo sedeli na dolgi "Goznkovi" klopici in se domenili, da bomo nastavili denarnico na vrvici prvemu, ki pride mimo. Pri Matijevem koncu Murove so se odprla vrata. Ubogi ata, takrat najstarejši Murovčan se je s palico v roki komaj premikal proti nam. Nastavili smo denarnico na blatni vrvici. Ko je zagledal denarnico, se je nasmejan in presenečen sklonil, s palico ustavljal bežečo denarnico in padel na kolena. Nismo se smejali, ker se nam je zasmilil. Eden od "fantinov" ga je pobral, on pa je ihte dejal: "Oh, ti otroci! Oh, ti fantini!". Doma smo bili seveda vsi tepeni.

Moja velika sreča

Leta 1937 je bil v Kosovi graščini vrtec. Kar nekaj nas je bilo iz Murove in Plavža. Ko sem prišla, majhna in drobcena, s košarico po Murovi do Matijevčeve hiše, je Bogatajeva mama pripeljala sinčka Bojana okoli vogala. Sklenila nama je roke in zadnjih par metrov sva šla skupaj do zadnjih vrat Kosove graščine in po stopnicah v vrtec. Že takrat sva komaj čakala drug na drugega in se veselila srečanja. To je trajalo nekaj časa, nato pa so se Bojanovi nenadoma odselili. Z Bojanom se nisva več videla. Bila sem zelo žalostna. Čez mnogo let sem kot vdova z dvema odraslima otrokoma pri zdravniku srečala Bojanovo mamo. Ni me več poznala. Ko sem ji povedala, da sem Višnarjeva Punči, me je objela in zajokala. Povedala mi je, da je Bojan sedaj v Beogradu pilot pri Jat-u. Čez nekaj dni je pri meni zazvonil telefon. Bil je Bojan in meni je kar zastalo srce. Zmenila sva se pred restavracijo Kazina. Tako sva po šestdesetih letih prišla spet skupaj. Sedaj sva že nekaj let par in se zelo srečna spet drživa za roke.

*Matijevčeva domačija okoli leta 1930
(Foto Slavko Smolej, fototeka GMI)*

Društvo coklarjev

Po zapisih Antona Žerjava

Društvo coklarjev "Cokelburg" je bilo na Murovi ustanovljeno leta 1934 na pobudo nekaterih članov društva pipčarjev. Ti so se zbirali v restavraciji pri Tancarju. Martin Tancar, posestnik, gostilničar, pevovodja in dolgoletni organist v jeseniški cerkvi, je bil leta 1905 ustanovitelj tako imenovanega kluba pipčarjev. Najprej so nabavili zadostno količino lesenih okroglih in raznobarnih pipcev (žepni nožek) in izvolili odbor: predsednika, tajnika in blagajnika pipčarjev. Potem so se domenili o vpisnini, članarini in denarni kazni za pozabljeni pipec. Tako se je v klubu nabralo dovolj denarja za enkrat ali dvakrat letno srečanje članov nekje v naravi.

Člani društva coklarjev z Murove so pri vpisu dobili miniaturne coklice, ki so jih kot spominek izdelovali pri Višnarju. Bile so rdeče barve, modro obrobljene in poslikane z motivi majhnih belih rožic. Ko so se člani tega društva dnevno srečevali, so si morali pokazati te coklice ali pa v blagajno plačati kazen (20 par in več). Kdor jih ni imel pri sebi, je moral plačati kazen. Zanimivo je, da sta nekoč dva člana prinesla kazen celo iz Beograda, kamor sta šla na izlet. V lepi leseni šatulji na ključ se je največ denarja nabralo ob nedeljah, ker so običajna oblačila zamenjali z "ta k mašnjimi" oblekami in coklice ponavadi pozabili vzeti s seboj. S tako zbranim denarjem so organizirali kakšen izlet

Višnarjeve coklice
(Last Danice Podlogar)

ali pa šli na gasilsko veselico. Večje družabno srečanje s pohodom je bilo na visokogorski kmetiji Pri Zakamnik nad Plavškim Rovtom, ki so ga organizirali predsednik društva Anton Žerjav, tajnik Franc Rupnik in blagajnik Feliks Legan. Spredaj je Janez Pogačar "Škafarjev" nosil klubski znak – velike izrezljane planšarske cokle na drogu z napisom "Klub murovskih coklarjev, ustanovljen leta 1934", za njim so stopali ustanovitelji kluba in muzikanti (Jaka Beden s harmoniko, Drago Krčelj z violino in Jože Razinger s kitaro). Za njimi so stopali ekonomski trideset litrsko pletenko vina z dvema ročajema in ostali. Na dvorišču Zakamnikeve hiše jih je pozdravila mama s pletenko domačega žganja. Muzikanti so kar na večstoletni hruški zaigrali takrat zelo popularno avstrijsko polko in ples se je lahko začel. Ker je bil to že jesenski čas, je bil hkrati tudi zadnji pohod coklarjev. Kasneje so se zbirali po hišah članov in še naprej pridno nabirali denar.

Življenje pri Šadrniku in Stroju

Ta zapis je nastal po pripovedovanju moje mame Milice Thaler. Njegov namen je iztrgati pozabi spomine na Šadrnikovo domačijo in na mamino otroštvo na Murovi.

Šadrnikova domačija je bila postavljena sredi 19. stoletja in je ostala skoraj nespremenjena do leta 1959, ko jo je zadnji lastnik porušil in na njenem mestu zgradil novo hišo, ki je nosila staro hišno številko Kosova 13. Od kod izhaja domače ime "pri Šadrn`ku", ni znano.

Tu je bil dom zakoncev Klinar, ki se jima je leta 1864 rodila hči Margareta, po domače Šadrnkova Meta. Leta 1896 se je Meta poročila z Janezom Thalerjem iz Sorice, ki je bil zaposlen v Kranjski industrijski družbi na Jesenicah. Leta 1900 se jima je rodil sin Peter – moj ded. Ko je dopolnil štirinajst let, se je tudi on zaposlil v Kranjski industrijski družbi. Imel je več bratcev in sestic, ki pa so vsi pomrli že v ranih otroških letih. Ded Peter se je najprej izšolal za kurjača in kasneje še za strojevodja. Poleg tega se je v Škofovih zavodih v Ljubljani naučil nemščine. Služboval je na železniškem oddelku Kranjske industrijske družbe, kasneje pa kot delovodja v železniški kurilnici. Tovorne vlake je vozil od tovarniških obratov do železniške postaje. Plačo je imel razmeroma dobro in dužina ni trpela pomanjkanja. Ob hiši je bil vrtiček in nekaj sadnega drevja, na desni strani hiše pa hlev, kjer so imeli koze. Hiša je imela kamnite temelje, lesen zgornji del in s skodlami pokrito streho. Skozi vhodna vrata se je prišlo v majhno vežo, od koder so vodila ena vrata v črno kuhinjo, druga pa v hišo.

*Šadrnikova domačija in njen lastnik
okoli leta 1950 (Andreja Svetina)*

*Thalerjeva Meta pred
Šadrnikovo domačijo
(Andreja Svetina)*

Mladi Peter s Šadrnikove domačije je v prostem času rad zahajal na kozarček v hotel Pošta, kjer je bila tedaj zaposlena mlada Milka Pipan, nečakinja lastnice Marije Poljšak. Zagledal se je v Milko in leta 1932 sta se poročila. Naslednje leto se jima je na Šadrnikovi domačiji rodila hči Milica in kot se v življenju rado zgodi, da eden pride in drugi gre, je še isto jesen umrla stara Šadrnikova Meta. Ded Peter kot edini otrok pa ni podedoval domačije, ki je po dogovoru med sorodniki pripadla sestrični Avguštini z nezakonskim sinom. Peter in Milka sta se z malo Milico preselila k Stroju na Murovo številka 7. Ker je bil Strojev stric strojevodja na tovornih vlakih, se je hiše prijelo domače ime "pri Stroju".

*Peter Thaler pri Šadrniku leta 1935
(Andreja Svetina)*

Tu sta v spodnjem nadstropju živela Franc in Johanca Košenina, zgornje prostore pa sta oddajala. V zgornje stanovanje, kjer se je naselila Thalerjeva družina, se je prišlo po lesenih stopnicah. Na vrhu stopnic je bila veža z oknom, pod njim pa stara lesena skrinja iz Šadrnikove domačije, ki danes stoji v mojem dnevnem prostoru. Iz veže je bil vhod v shrambo in kuhinjo. Ob vhodu v kuhinjo je stala nizka omara s

posodo, na omari pa "kangla" z vodo, korec in lavor. Vodo za pitje so nosili iz Višnarjevega korita, za ostale potrebe pa iz grabna ob Strojevi hiši. Tam so tudi splakovali perilo. Milka je za ta namen pozimi obula posebne škornje iz filca, po domače "pôčne", v katere je obula še dva para volnenih nogavic, da je ni zeblo. V kuhinji je bil še "šporhet", v kotu ob oknu pa "divan" in poleg njega polvisoka omara, na kateri so za božič imeli jaslice in smrečico. Poleg naštetega je stala v kuhinji še

*Murova s Strojovo hišo pred drugo svetovno vojno
(Andreja Svetina)*

"kredenca" in miza s stoli. Tla so bila iz smrekovih desk, ki jih je bilo treba vsak teden "poribati". Skozi okno se je videlo na Matijevčevo domačijo. Iz kuhinje so vodila vrata v sobo, kjer sta v zakonski postelji spala ded Peter in babica Milka s sinkom Petrom, Milica in Boža pa sta si delili posteljo v kotu. Ob zakonski postelji sta bili nočni omarici,

ob vznožju postelje pa ovalna miza z dvema stoloma. Na tej mizi je imel svoje stalno mesto album z družinskimi fotografijami. Ob steni je stala garderobna omara, na kateri je imel ded, ki je bil godbenik, spravljen trobento. Milica ga je večkrat prosila, da naj kaj zaigra, pa je vedno rekel: "Ne morem. Trompeta je pokvarjena". Vse pohištvo v sobi je bilo narejeno iz češnjevega lesa in polakirano. Še en pomemben predmet je stal v spalnici. To je bil šivalni stroj znamke Pfaff, ki ga je babica Milka kupila pred poroko. Imela je veliko veselje do šivanja in ostalih ročnih del. Proizvajalec teh strojev

Šiviljski tečaj družbe Pfaff v tridesetih letih pri Balohovi hiši (Andreja Svetina)

je organiziral tudi tečaj. Babičinemu talentu in pridnosti gre zahvala, da je bila družina vedno lepo oblečena. Narediti je znala vse, od spodnjega perila do zimskega plašča. Kadar je šivala, je stroj iz sobe pripeljala v kuhinjo, kjer je bilo bolj svetlo. Iz veže se je šlo tudi na podstrešje, kjer je bila za vrati spravljen skrinja z največjim zakladom – knjigami. V skrinji so hranili zbirko Slovenskih večernic, ki so jih z veseljem prebirali.

Strojova hiša je imela hlev. V njem so imeli kravo, ki je dajala mleko. Kadar je bila breja, je Milica hodila po mleko h Kosmatu v Jeseniške Rovte. Telička so vzredili in prodali, pujska pa zredili, da je šel pozimi pod nož. Ob hiši sta stali dve drvarnici, večja Strojova in manjša Thalerjeva. Ded Peter je Milico velikokrat vzel s seboj v gozd, da sta šla po drva in storže. Med potjo sta veselo pela: "O, moj papa, je šel v gmajno po drva!". Včasih so dedu "odkazali" kakšno bukev v Mežakli, saj svojega gozda ni imel. Babica je hodila v gozd nabirat maline, borovnice in brusnice, da sta bila doma sok in marmelada. Jeseni so nabirali gobe in jih sušili ter vlagali za zimo. Pred hišo je bil majhen vrt z zelenjavo, kjer sta ded in Strojev stric med vojno v skritem koticu gojila tobak. Za ozimno zelenjavo pa so imeli njivo na Plavžu. Strojev stric je s posebno ljubeznijo gojil tudi vrtnice, ki so zrastle do višine dveh metrov. Pred zimo jih je le upognil k tlom in jih s praproto in smrečjem zaščitil pred zmrzaljo. Tako jih je občudoval, da je le redkokdaj komu poklonil kak cvet.

Prehrana je bila skromna. Za zajtrk je bila vedno bela kava in kruh. Kava je bila iz cikorije, Franck ali pa ječmenova. Ob petkih je bila na jedilniku fižolova juha z makaroni, zvečer pa makaroni, zabeljeni z drobtinami. Nedeljski jedilnik je bil sestavljen iz goveje juhe, praženega krompirja, kuhanega govejega mesa iz juhe in

solate. Poleg naštetega je bila na jedilniku večkrat tudi krompirjeva juha in omleti, češpljevi cmoki, pečena polenta z domačo marmelado ali po domače "koruzna torta", na mleku ali vodi kuhana kaša, "frgulin" ali močnata kaša, ješprenj, mešta, govnač, ovseni kosmiči in krompir v oblicah z maslom ali marmelado. Pozimi so jedli kolone po zaslugi sorodnikov iz okolice Sevnice, ki so imeli doma kmetijo in mlin. Za svečnico so bile vedno na mizi ocvrte miške, za pusta pa krofi in "zmedeni fancoti" iz kvašenega testa. Za božič in veliko noč je bila na praznični mizi vedno potica.

Murovski otroci so se veliko družili in igrali. Igrač ni bilo in zato so se zabavali po svoje. Igrali so se ravbarje in žandarje, zemljo krast, med dvema ognjema, skrivavca, gnilo jajce, figure metat, ta lepe in ta grde ter mnoge druge otroške igre. Na pamet so znali številne izštevanke, kot so: En kovač, konja kuje... in An ban, pet podgan... Peli so tudi različne šaljive pesmice, od katerih si je moja mama posebej zapomnila naslednjo: "Ti drajla bustadra, po ksiht našminkana, ma fouš zobe, lase in iz pleha oringelne!". Kadar se niso igrali katere od naštetih iger, so se šli "jagat". Tekali so po Murovi gor in dol, na Cicl, proti Pejcam, pa do "ta rdečih skal" in nazaj. Včasih jih je zabaval Korlček iz zavetišča, ki se je rad sprehodil čez Murovo, kjer je med otroki našel sorodne duše. Višnarjeva Punči mu je rada rekla: "Korlček dej, zalublen poglej!" Korelčkova zaljubljena grimasa je spravljala v smeh staro in mlado. Tam, kjer stojita danes Erjavčeva in Višnarjeva hiša, sta bili dve kegljišči. Otroci so tja hodili pobirati keglje in so si s tem prislužili kakšen fenig.

Med vojno sta bili Milica in Boža večkrat pri sorodnikih na spodnjem Štajerskem, ker je bilo tam osvobojeno ozemlje. Tam sta se naučili partizanskih pesmi, ki sta jih nato na glas prepevali doma za hišo. To so slišali ljudje, ki so simpatizirali z okupatorjem, in malo je manjkalo, pa bi cela družina končala v taborišču. Med spomine, ki so sicer večinoma prijetni, se je zapisal tudi spomin na bombardiranje Jesenic, 1. marca 1945. Milica je bila takrat stara dvanajst let in je v kuhinji pomivala posodo, ko je v Strojovo hišo priletela skala. Pred Svedrarjevo hišo je padla bomba in sprožila veliko skalo proti Strojovi hiši. Na zunanji strani Strojove hiše se ni kaj prida poznalo, v notranjosti pa je odpadlo veliko ometa. Vse pohištvo in štedilnik so bili pokriti z njim.

Po vojni so otroci dokončali šolo. Milica se je s petnajstimi leti zaposlila v Železarni, družina pa se je z Murove preselila v svoje stanovanje na Bokalovi ulici. V šestdesetih letih so s skupnimi močmi zgradili hišo ob cesti na Golico, kamor so se preselili ded Peter, babica Milka, Milica s hčerko Andrejo in Boža s sinom Živanom. Tako so se spet preselili v bližino kraja, kjer je nekoč stala Šadrnikova domačija.

Življenjska zgodba

Po pripovedovanju zapisala Nataša Kokošinek

Pri nas doma na Murovi 14 se je reklo Pr´Šafej, kar naj bi izhajalo iz domačega izraza "zašafati" ali podariti.

Stari oče Mihael Ipavec je bil po poklicu kovač. Na Jesenice je prišel na delo pri gradnji železniškega karavanškega predora iz vasi Križ pri Kamniku. Na Murovi je kupil staro hišo, jo popravil in dvignil. Hiša je bila že ob nakupu stara okoli 180 let. Stara mama Mihaela Krumpester je bila iz Most pri Komendi. Rodila je dva otroka: mojo mamo Mihaelo in sina Mirka. Stara mama in Mirko sta po prvi svetovni vojni umrla in stari oče se je še enkrat poročil, in sicer z Ivano Klemenc iz vasi Hrušica. Z njo je imel še pet otrok: Ivo, Vido, Florjana, Marijo in Ludvika. Žena Ivana je umrla leta 1930, leto za njo pa še stari ata Miha. Zapustila sta šest sirot. Skrb za otroke je pri devetnajstih letih prevzela moja mama, ki je bila najstarejša hči. Čez dobro leto se je poročila. Ker po tedanjih zakonih še ni bila polnoletna, je imela skrbnika ali "jerofa", kot smo rekli po domače. Temu je šlo predvsem za lastno premoženje in mama je morala prositi za vsak dinar, ki ga je potrebovala za otroke. Vsi otroci so šli takoj v uk, da so si čim prej pridobili poklic in se osamosvojili. Skrbnik jih je poslal daleč od doma, tako npr. strica Ludvika v Veržej.

Kmalu po poroki sem se rodila jaz. Po starih starših so me poimenovali Mihaela. Oče Jožef Kelvišar je bil organist in je dobil sobico v župnišču, v domači hiši pa so stanovanje oddajali. Za mano sta se rodila še brat Jože in sestra Marija. Ko se je začela vojna, so na vrata prišli Nemci in v štiriindvajsetih urah smo morali izprazniti stanovanje. Nemci so zasedli župnišče, nam pa so dodelili nadomestno stanovanje na Aljaževi ulici. Mama je bila visoko noseča in je od stresa še isto noč rodila v težkih pogojih, ob sveči in brez vode. Na Aljaževi ulici smo preživeli štiri zime in tri poletja. Stanovanje je bilo zelo vlažno in naš ata je zaradi slabih bivalnih pogojev resno zbolel. Z mamo sta se zato

*Kelvišarjevi otroci na rovtu
(Mihaela Potočnik)*

trudila, da bi se vrnila v domačo hišo, saj je bilo v družini tedaj že šest otrok. Dobila sta prostor na podstrešju, a našemu atu je bilo pomembno le to, da bo suho. Imeli smo dve sobi in kuhinjo ter stranišče "na štrbunk". Kopalnice ni bilo.

Oče je dobil službo na železnici. Najprej je delal v kurilnici, nato pa je bil premeščen v pisarno. Leta 1951 smo se spet preselili; tokrat v železniško čuvajnico, po domače "vahtnico". Stala je tam, kjer so danes stolpnice ob železniški progi. Hišica nam je bila zelo všeč in poleti je bilo tam prav idilično. Žal je bilo pozimi zelo vlažno in tako je naš ata spet zbolel. Kot najstarejša hči sem prevzela skrb za otroke in gospodinjstvo. Varovala sem sedem otrok in zraven pomagala še pri gospodinjstvih delih. Spominjam se, da mi je enkrat najmlajša sestra ušla za mamo čez progo. Preden sem jo ujela, je zlezla že čez tri tire in veliko srečo je imela, da je ni povozil vlak. Mami in očetu se je skupaj rodilo 13 otrok in le eden je kmalu umrl.

Po končani nižji gimnaziji sem želela iti v uk, a nisem dobila službe. Po nekaj letih sem se zaposlila v železarni, kjer sem kot tekačica raznašala pošto. Kmalu sem morala ponovno ostati doma, zato sem leta 1955 honorarno pobirala pristojbino za radio. Kasneje sem dobila službo v hotelu Pošta, kjer sem pomagala v slaščičarni. Ko so slaščičarno zaprli, sem nekaj časa opravljala pomožna dela, nato pa sem se zaposlila kot natarica. V tem času sem spoznala moža in se poročila. Stanovala sem še vedno pri starših, čeprav sem bila že noseča. Z mamino pomočjo sem od tete Vide kupila stanovanje v domači hiši na Murovi. Hčerka in mož sta se odselila, jaz pa še vedno živim v domači hiši.

*"Pr'Šafej" na Murovi v 60-ih letih 20. stoletja
(Ludvik Martinčič)*

Moja zgodba

Po pripovedovanju zapisala Nataša Kokošinek

Rojen sem v Srednji vasi v Bohinju. Ker je bila mama po rodu iz Srednje vasi, je šla rodit domov. Ko si je po porodu opomogla, sva se vrnila na Jesenice. Moj oče pa je rojen na Murovi. Bil sem edinec in po očetu in staremu očetu so mi dali ime Franc. Naša hiša je bila majhna in imela je črno kuhinjo. Spodaj je bil hlev za kravo in prašiča. Na počitnice sem hodil v Bohinj, k maminim staršem. Tako mi je stari oče na počitnicah podaril kravo. Spominjam se, da smo tisto kravo imeli samo eno leto. Stara mama je imela še prašiča, kure in zajce. Takrat so imeli v vsaki hiši na Murovi živino. Zimovčev Tina je pasel živino, mi otroci pa smo hodili z njim. Zvečer smo prignali domov. Glavna cesta s Planine pod Golico je šla preko Pejc in pripeljala na Murovo za Kosovo graščino. Tam je bila gostilna, kjer so hranili kolesa za vozove. Ko je železarna urejala cesto do Jesenic, Rovtarji niso hoteli prispevati denarja in zato jim niso dovolili uporabljati nove ceste. Šola je bila pri Janezku, kjer je bil včasih naš hlev. Na vrhu je stanoval organist, ki je tudi poučeval otroke. Moj oče in njegova brata niso imeli smisla za kmetovanje in so se zaposlili v železarni. Oče je odšel na prakso v tovarno Škoda na Češko. Po vrnitvi je misel na kmetovanje dokončno opustil. Med prvo svetovno vojno je v Karpatih ozebel. Ko so ga odpustili iz bolnišnice, je ponovno odšel v službo v tovarno Škoda in tam ostal do konca vojne. Po vrnitvi domov se je zaposlil pri železnici kot strojevodja in to službo opravljal do upokojitve. V šolo sem hodil v stavbo današnje gimnazije. Pripadal sem eni prvih generacij, ki se je šolala v tedaj novi šoli. Takrat sem tudi smučal in tako postal član kluba Skala. Kasneje sem se ukvarjal še z alpskim plezanjem. Ko sem dokončal peto gimnazijo, sem se prijavil na razpis železarne za službo v kemičnem laboratoriju. Uspešno sem opravil sprejemni izpit in med številnimi kandidati smo bili izbrani štirje.

Pesjakova hiša (Fototeka GMJ)

Šolal sem se v vajeniški šoli Kranjske industrijske družbe. Postal sem vodja laboratorija in za tiste čase odlično zaslužil. Moja prva pripravniška plača je presegala očetovo, ki jo je prejemal kot strojevodja. Spominjam se, da je bil po eni strani vesel, da sem tako dobro preskrbljen, po drugi strani pa razočaran nad svojim zaslužkom. Ker sem tedaj še stanoval doma, sem ves prosti čas preživel v hribih s prijatelji. S Koblarjevim Stankom in Tolarjevim Francem smo bili nerazdružljiva trojka. Moj oče je dobro poznal tudi Čopovega Joža in od njega smo s skupnimi močmi kupili prvi "štrik". Ko je prišel na obisk stric iz Amerike, smo se odpravili na izlet na Grossglockner. Člani kluba Skala smo bili tako poznani po svojih dosežkih, da so nam izjemoma dovolili vzpon na vrh brez vodnika. V vas pod goro smo prispeli zvečer in se ob polni luni povzpeli do prve kočice. Ker je bila zasedena, smo še ponoči nadaljevali pot do kočice pod vrhom. Tam smo prenočili, se zgodaj zjutraj povzpeli na vrh ter se še isti dan vrnili v dolino in odpeljali domov.

V železarni sem bil zaposlen, dokler nisem odšel v partizane. Konec vojne sem dočakal kot oficir in ker sem imel dobro izobrazbo, me niso izpustili. Po dveh namernih prekrških sem se končno vrnil v službo v laboratorij železarne. Kmalu so me poklicali, da moram na sestanek v Ljubljano. Tam sem dobil dokumente in potni nalog za Beograd. Kot strokovnjak sem bil imenovan v zvezno kontrolno komisijo, katere šef je bil Edvard Kardelj. Postal sem inšpektor za barvno metalurgijo za celo Jugoslavijo. Pred odhodom v Beograd sem se nameraval poročiti. Z bodočo ženo Marijo, ki je bila tudi z Murove, sva bila skupaj že v partizanih. Ko je postalo jasno, da se moj povratek domov odmika, sem se hitro odločil, da se poročim. S težavo sem dobil tri dni dopusta. Ob dveh ponoči sem pripotoval iz Beograda in prišel domov na Murovo že proti jutru. Domači so bili sredi priprav. Obleko so imeli že narejeno, kupili pa so tudi nove čevlje, ki so mi bili pretesni. Naslednji dan smo imeli poroko in že dan potem sem s poročnim listom odpotoval nazaj v Beograd. Ker sem bil poročen, sem se lahko vrnil domov na Jesenice. Po naključju sem se vrnil leta 1948, tik pred izbruhom informbiroja. Na podlagi vojnih izkušenj sem se pravilno opredelil. Kmalu potem so me imenovali za kadrovika v okraju Jesenice, ko pa so okraj razpustili sem se premestil v upr. Končno sem se lahko posvetil delu v oddelku tehnične kontrole v železarni. Dokončal sem tehnično šolo in postal vodja oddelka. Z ženo sva po poroki živela v naši hiši na Murovi. Najprej je bila učiteljica v Marezigah pri Koprju, ko sva se poročila, pa je bila v službi kot učiteljica na Gorjušah. Kmalu je dobila službo na osnovni šoli Prežihovega Voranca, kjer je ostala do upokojitve. V zakonu sta se nama rodila dva otroka, sin in hči. Še danes stanujem v domači hiši, kjer živi tudi hčerka z družino. Sem eden najstarejših prebivalcev Murove.

Tako smo živeli pri Mlinarju

Hiša pri Mlinarju naj bi bila zgrajena sredi 19. stoletja. Prvotno je bila hišna številka Jesenice 56, ki se je kasneje preimenovala v "Na Murovi 11". Ker je bila potem na Murovi zgrajena le ena nova hiša (pri Razingerju), je naša hiša dobila številko Murova 12. Mlinarjeva domačija stoji na stičišču Kosove ulice in poti, ki poteka skozi Murovo oziroma je postavljena vzporedno in tik Kosove ulice, ki je bila kasneje z zasutjem prekinjena. Kosova ulica pa je nekdanja rudarska pot, po kateri so vozili rudo od Savskih jam. Na Murovi so vse hiše razen naše postavljene v smeri doline, od vzhoda proti zahodu.

*Mlinarjeva domačija po obnovi leta 1955
(Anton Ravnikar)*

Severno od hiše je bilo korito za napajanje živine s tekočo vodo, ki se je imenovalo korito Na klancu ali pa kar korito pri Mlinarju. Po drugi svetovni vojni je bilo korito podrto, ker so na njegovem mestu zgradili podzemni požarni bazen. Na srečo gasilec nikoli ni bilo treba uporabiti vode iz tega bazena, ki je sedaj brez vode in neuporaben.

*Mlinarjev hlev s skednjem
(Anton Ravnikar)*

Mlinarjeva domačija je imela še lesen skedenj in pod njim hlev, ki je bil zadaj v zemlji, spredaj pa pozidan s kamni in je imel lesen strop. Dostop na skedenj je bil urejen preko manjšega nasipa in je vodil na "petre", kjer se je hranila živinska krma. Ker leži naselje na strmem vznožju Merce, se je do nekaj metrov ravne površine prišlo le z izdelavo opornih zidov. Na sredi zunanjega zidu hleva se je naslanjalo leseno stranišče (enokapnica), v katerem se je betonska jama dozidala kasneje.

Južno od hleva je bil sadni vrt, izravnan z več opornimi zidovi. Ti so bili postavljeni na suho, kar pomeni, da so bili kamni zloženi v "škarpo" brez dodanega betona. Na vrtu je raslo nekaj sliv in dve češnji, prva je dajala rumene, druga pa več kot 80 let slastne skoraj črne plodove.

Hiša je dobila ime "Pr Mlinar", ker je njen lastnik Šrancov Miha mlel žita v mlinu ob potoku Jesenica na Plavžu. Moj stari ata Miha Šranc je bil rojen leta 1855 na Plavžu 7. Njegov starejši sin Valentin (Tinček, rojen 1900), ki je zgradil hišo na Plavžu ob Jesenici, je imel z ženo Jero štiri otroke. Mlajši sin Matija, ki si je postavil hišo "v Trnju" ob sedanji Razgledni poti, je imel z ženo Zefo štiri otroke. Ker je tu Miha leta 1909 žena umrla, se je naslednje leto poročil s Frančiško Prezelj. Rodile so se jima tri hčere. Moja mama Antonija (Tončka, rojena 1914) se je poročila s Karlom Ravnikarjem (rojenim leta 1912 na Borovljah blizu bivše stare bolnišnice (kasneje Obratne ambulante Železarne Jesenice). Ker je bilo v času njune poroke težko dobiti pijačo in priboljške, jima je dobrotna gospa Čufarjeva (v trgovini) podarila liter vina z besedami: "Da boste lahko nazdravili".

Tretja hči Frančiške in Mihe je bila Frančiška (rojena 1917). Imela je sina Francija (1955). Vse tri so bile rojene pri Mlinarju. Antoniji in Karlu Ravnikarju se je rodilo šest otrok. Dva sta umrla takoj oziroma kmalu po rojstvu, ostali pa so: Marijan (rojen 1941), Anton (Tone, rojen 1942), Karol (Drago, rojen 1947), pokojni Frančišek (Frenk, rojen 1949).

Miha Šranc z ženo Frančiško, hčerkami in nečakom okoli leta 1930 (Anton Ravnikar)

Mlinarjev ata Miha je v letu 1895, ko je županoval Jože Klinar, nastopil službo nočnega čuvaja. Zadolžen je bil tudi za prižiganje in ugašanje plinske javne razsvetljave. Vse od ustanovitve je bil aktiven član gasilskega društva. Kasneje je postal še grobar in je pokopaval na jeseniškem pokopališču (danes spominski park). Delo v mlinu in delo grobarja kot občinskega delavca je opravljal skoraj do svoje smrti v letu 1939.

Mlinarjeva hiša je bila iz kamna zidana. Nekaj 60 cm zidov je še ostalo. Ker so bili zidovi tako debeli, niso postavljali temeljev. Pred zidavo so teren le malo poravnali. Zaradi strmine je bil del hiše pod zemljo. Okna so bila lesena in majhna, škatlaste izvedbe. Hiša ima dva vhoda, enega spodaj v pritličje in drugega z zgornje ceste v nadstropje oziroma podstrešje. Večja obnova hiše je bila leta 1940, ko se je k Mlinarju priženil moj ata. Do božiča jo je izvedlo jeseniško gradbeno podjetje Regovec. Ker so delali v zimskem času, so morali pri pripravi betona uporabiti antifridin (antifriz). Takrat so podrli del južne in vzhodne kamnite stene in ju pozidali z opeko. Podstrešje so podrli z lesenimi tramovi in nad kletjo naredili betonsko ploščo. Klet (4x2,8m) z malimi okni (30x30cm) je še danes suha kot poper, pa čeprav so njene stene kamnite in je v glavnemu vkopana v zemljo. S pokrovom pokrit vhod je vodil iz vežnih tal po strmih lesenih stopnicah. Med vojno je klet služila kot zaklonišče v primeru letalskega napada. Drugače pa smo v njej hranili vse, kar smo pridelali na vrtu: krompir, jabolka, kisló zelje in repo.

V mansardi so bile predelne stene lesene. Na deske je bilo nabito trsje in obdelano z apneno malto. Strešno ogrodje "cimper" je imelo macesnove "šperovce". Kritina je bila lesena (deske) vse do leta 1952, ko so jo zamenjali z opečno. Hiša ima zadnjo špero na zidu in le toliko napušča (0,3 m), da so late pod strešno kritino lahko zdržale težo snega. Na presečišču poti na Murovi in Kosove ulice pa je rasel oreh z nekaj vrta, tako da je bil vsak meter koristno izrabljen. Zanimivost Murove pa je tudi, da je veliko njenih hiš postavljenih na mejah s sosednjimi parcelami.

Pritličje je obsegalo vežo, črno kuhinjo, "hišo" s kmečko pečjo in kamri, dve mali sobi. Z obnovo je bila črna kuhinja predelana v kopalnico s straniščem, "hiša" pa v spalnico. Z bratom sva imela vsak svojo kamro. V moji je bilo prostora le za posteljo in nočno omarico. Ker je bila njena stena na eni strani kamnita in delno pod zemljo, je bila prekrita s kvačkano preprogo, ker se je pozimi nabiral tudi cm debel srež. V pritličju je živel šestčlanska Ravnikarjeva družina.

V mansardnih dveh stanovanjih s kuhinjo in spalnico so živeli najemniki in stara mama s tetama. Eno stanovanje smo oddajali, ker je vsak dinar prišel prav. V njem je najprej živelá gospa Maček, pozneje pa tovarniški delavec iz Podbrda. Gospa Maček je za cerkev pekla hostije za obhajila. Iz kvalitetnejše moke je naredila zmes, podobno kot za palačinke in jo vlila na poseben model, ga zaprla in pogrela na ognju. Ker so hostije okrogle, je pri rezanju prišlo do odpadka, ki sva ga nekajkrat dobila z bratom. Bil je zelo okusen. V drugem stanovanju pa je po smrti moža živelá moja stara mama s hčerama Minco in Francko. Ker so bile med sobo in streho le deske z nekaj apnene malte, je bilo v podstrešnih sobah zelo mrzlo.

O tem, kako smo živeli pred mojim odhodom v vajeniško šolo leta 1957 in kaj sta mi pripovedovala ata in mama, pa naj zapišem v nadaljevanju tega prispevka.

Ker v hiši ni bilo vode, smo ponjo hodili s kanglo v korito. Kangla z zajemalko je bila postavljena v kuhinji. V petdesetih letih smo vodo že napeljali v kuhinjo, kar je predvsem mami veliko pomenilo.

A tudi korito na prostem je imelo svoje prednosti, najmanj to, da se je okoli njega vedno nekaj dogajalo. Voda je bila pitna, ob njem se je napajala živina in pralo perilo, bil pa je še prostor za igre. Ko je eden od otrok padel v korito, so vanj namestili deske. Voda se na koritu ni zapirala, saj je je bilo dovolj in je izviral le 150 metrov višje v gozdu. Ko

so vodovodne cevi dotrajale, je vsaka hiša opravila del izkopa in položili so nove cevi. Korito je služilo tudi pri praznovanju Miklavža, ko je marsikatera punca občutila hlad njegove vode.

V hiši smo imeli elektriko. Njeni razvodi so bili kar po stenah. Vsaka soba je imela le eno žarnico in nobenih vtičnic. Imeli smo majhen električni kuhalnik s šamotno ploščo in utori za špirale. Problem je nastal, če je mleko prekipelo in zalilo špirale. Kuhalnik smo priklopili pri žarnici, tako da se je na njeno mesto privil "ravbar". Konec petdesetih let je bil električni razvod posodobljen.

Glavno dogajanje je bilo v kuhinji, ki je bila edini ogrevan prostor hiše. V njej se je kuhalo, jedlo, umivalo, kopalo otroke in opravljalo vse tisto, kar se ni moglo zunaj. V njej je bil "šporhet", vzdani štedilnik na drva z vgrajenim kotličkom za gretje vode in pečico za peko kruha in potic. Nad njim pa je bil manjši prostor za sušenje obleke in orehov. V štedilniku se je kurilo skozi celo leto, zato je bil še kako pomemben vsakomesečen reden obisk dimnikarja.

Kakih osem metrov od hiše je bilo ob hlevu leseno stranišče. Njegova betonska jama je bila podaljšana, da se je goščo lahko praznilo. Ob dežju je to delo pravljaj ata z vojaško (nemško) čelado, na kateri je bila privarjena cev, da se je vanj lahko vtaknil lesen ročaj. Sedalo stranišča je bilo leseno z okroglo odprtino in pokrovom, poleg a nekoliko nižje pa je bilo otroško stranišče. Stranišče je bilo vedno čisto. Za toaletni papir smo uporabljali na koščke zrezan časopis.

Smrt v družini je bila povezana s tradicijo oziroma nekaterimi obveznimi postopki.

Mlinarjev korit (Anton Ravnikar)

Spominjam se smrti stare mame leta 1953. Ker je bolehalo dalj časa, jo je nekajkrat na domu obiskal doktor Tancar. Večkrat je prišel duhovnik. Več obiskov pa je bilo tudi od znancev in sorodnikov. Ko je tiho zaspala, so jo sosede umile, oblekle v že dolgo pripravljeno obleko, obule v posebne papirne copate, v sklenjene roke pa položile križ z rožnim vencem. Ostali smo molili v drugem prostoru. Treba je bilo obvestiti zdravnika, duhovnika in pogrebnika, da je pripeljal krsto, ter pripraviti prostor, kjer je pokojnica ležala do pogreba. V pritlični spalnici so omare prekrili s posebnimi zavesami in uredili razsvetljava. V posodi pred krsto je bila voda z blagoslovljeno soljo in vejica pušpana. Do pogreba je moralo miniti 48 ur. Prihajali so sorodniki in znanci, jo pokropili in se od nje tako poslovili. Dolga dneva sta minila v molitvi in seveda tudi pijači. Sosedje so pomagali pri izkopu jame na Šrancovem družinskem grobu na pokopališču. V zadnjih trenutkih, preden so pokojnico odnesli z domačije, so ostali pri nje le ožji družinski člani. Nato so prišli nosači (obvezno sosedi) in zabili krsto. Sprevod je šel do cerkve, kjer je bil opravljen krajši obred. Do pokopališča so na čelu sprevoda nosili križ, za njim je šel duhovnik, vence so nosili sosede, trugo pa je peljal poseben voz s konji. Sorodniki so bili oblečeni v črno. Sam sem imel na ovratniku in levem rokavu prišit črn trak. Ko so pogrebci zapustili hišo, so sosede očistile in pospravile prostor, kjer je ležala pokojnica. Sedmi in trideseti dan po pogrebu sta bili za pokojnico darovani sveti maši. Mama je bila v črnini eno leto, sam pa sem tudi za v šolo nosil prišita črna trakova še nekaj mesecev.

Starejša brata sva bila rojena še v domači hiši, ostali pa v bolnici. Pri rojstvu je pomagala šolana babica. Treba je bilo izbrati botra in botrico, saj je bila navada, da so otroke takoj po rojstvu odnesli h krstu. Moj boter je bil očetov brat, botrica pa mamina sestra. Ker smo živeli v isti hiši, sem jo klical botrica do konca osnovne šole. Ko sta boter in botrica nesla otroka h krstu, sta prvemu, ki sta ga na poti srečala, podarila doma pečen boljši beli kruh (verjetno šarkelj). Vse dojenčke so tesno povijali z rokami ob telesu, da so izgledali kot mumije.

Ker je Mlinarjeva hiša blizu cerkve, smo bili vedno na tekočem s cerkvenim dogajanjem. Ura na zvoniku je kazala točen čas. Bitje zvona se je slišalo vsakih petnajst minut. En udarec na zvon je pomenil petnajst minut čez uro, dva udarca 30 minut čez uro, trije pa 15 minut do polne ure, štirje udarci v nižjem tonu so bili napoved polne lune, različno število udarcev v višjem tonu pa je bila napoved točnega časa oziroma ure. Ura se je oglašala tudi ponoči. Zvonilo je trikrat na dan, ob 7. uri zjutraj, ob 12. uri in (ave Marijo) ob 7. zvečer, ko se je mračilo in so otroci vedeli, da morajo domov. Ker je bilo zvonjenje ročno, se je dalo čutiti cerkvenikovo (mežnarjevo) razpoloženje. Zvonilo pa je še 30 in 15 minut pred sveto mašo in med

mašo pri povzdigovanju. S posebnim manjšim zvonom (cingel) se je zvonilo mrliču. Glede na to, ali je bilo zvonenje prekinjeno dvakrat ali trikrat, se je vedelo, ali je bil umrl moški ali ženska.

Dvakrat letno je potekala cerkvena procesija, ki je zavila za cerkvijo do Razgledne poti, se obrnila in šla do Klinarja na Murovi, potem po isti poti nazaj do Cimpermana, kjer je zavila proti Kosovi graščini in se ustavila pri cerkvi. Ponavadi se je procesij udeležilo veliko vernikov. V primeru dežja se je vse dogajalo v cerkvi. Procesija za veliko noč je bila neprekinjena. V tednu praznovanja sv. Rešnjega telesa je bila procesija v nedeljo. Okna hiš ob poti so bila okrašena s križi in prižganimi svečami. Na sami poti je bilo postavljenih štiri ali pet znamenj, kjer se je procesija ustavila za obred. Obod znamenja je bil okrašen z bukovim ali brezovim zelenjem, na sredi pa je bila miza s prižganimi svečami in sliko Device Marije. Eno od znamenj je bilo postavljeno na klancu pred Mlinarjevo hišo. Zelenje je pripravil naš ata in pomagal pri postavljanju, ostalo pa so postorili sosodje.

Iz otroških dni se spominjam cerkvenih porok. Najbrž zato, ker so neveste ob odhodu iz cerkve vrgle med nas otroke kovance, ki smo jih veselo pobirali. Spominjam se še poroke Višnarjevega Janeza z Zlato. Že teden prej so začeli preurejati delavnico v prostor za svate in pred delavnico so betonirali prostor za plesišče. Otroci smo si na dan poroke veselo ogledovali dogajanje, saj smo bili deležni nekaterih priboljškov. Šranga pa naj bi se postavljala v primerih, ko je bila nevesta z Murove.

Nekaj besed bi namenil Mlinarjevemu hlevu. Ravnikarjevi smo v njem redili ovce, koze, zajce, včasih prašiča, kokoši in race (ko je bilo še korito). Pri sosedu Markešu pa so imeli konja, kravo in nekaj ovc. Krmo smo s senika v hlev nosili v košu. Z bratom Marjanom sva bila vsak dan eden zadolžena za pašo drobnice, tudi sosedove. Ob nedeljah je pasel ata. Pasli smo tudi v dežju in se zaščitili z jutasto vrečo preko klobuka. Pasli so tudi drugi otroci. Ker nismo imeli ure, smo poslušali cervene zvonove in pazili, da ne bi prišli domov prezgodaj. Kadar nas je bilo več, je čas paše minil hitro, kaj hitro pa so bili tudi problemi z živino. Največkrat smo pasli v kamnolomu "šteinpruhu" pod Mirco, od koder so vozili obdelano kamenje za gradnjo železniškega predora na Hrušici (prva leta 20. stoletja). Koze in ovce so že vedele, kam gremo. Igrali smo se različne igre. Imeli smo tudi žogo, ki je bila na žalost jajčaste oblike. A nam je na edinem ravnem terenu pod kamnolomom vseeno nudila veliko zabave. V težko dostopnih mladih smrekcah smo si postavili skrivališče, hišo iz lubja. Nekoč smo na skrivaj s seboj vzeli sekiro, ki nam jo je starejši Murovčan kaj hitro vzela. Čeprav nismo delali škode, smo le s težavo dobili nazaj sekiro. Igra, pri kateri smo se tako zamotili, da smo pozabili na drobnico, pa je bila "nožkanje". Vsi smo imeli manjše nože. Igra

je potekala tako, da si konico noža postavil na mezinec in ga zavrtel tako, da se je zapičil v zemljo. Nadaljevala se je z vsemi prsti, zapestjem, komolcem, ramo, brado, nosom, čelom in glavo. Tisti, ki je prišel prvi do konca, je zmagal. Vsi smo se tudi z nožem podpisovali na bukev. Moje in bratovo ime iz leta 1954 je še vidno.

Včasih je ata ukazal, da moramo na drug konec gozda, kjer je bilo več paše, in takrat je bilo drobnico težje usmerjati. Bilo je veliko srobotna (srobotret), ki so ga imele koze rade. Pregarjali so nas z izgovorom, da koze poškodujejo manjša drevesa. Ker so se pasli tudi malo večji kozji mladiči, je mama kozi dala na vime zaščito (nekašen modrc), da nam je nekaj mleka ostalo.

Poleti ob košnji in spravilu otave smo za drobnico na bližnjih vrtovih nakosili travo. Veliko je bilo dela s pripravo krme za zimo. Ker nismo imeli svojih travnikov, smo kosili od Hrušice do Javornika na različnih mestih med vrtovi (tudi na nasipu pod železniškim mostom na Plavžu). Ata je moral biti s košnjo gotov pred jutranjim šihom. Delal je v valjarni tanke pločevine (na škarjah) na Javorniku. Z bratom sva morala peš do mest, kjer je ata kosil, in raztrositi travo, da se je posušila. Če je bilo vreme lepo, sva jo že zvečer pripeljala. Seno sva nasula na "plahti" (kvadratna rjuha s prišitimi vrvmi na vogalih), jih zavezala in naložila na koreto (ročni voz na dveh kolesih s "platonom"- nizko ograjico in držalom za vlečenje) tako, da je bila vrhnja rjuha obrnjena narobe, in vse skupaj povezala z vrvo. Voz je moral biti naložen v ravnotežju, ker je bila pot makadamska in je zaradi železnih koles prihajalo do težav. Če se trava ni posušila še istega dne, sva morala narediti kupe in naslednji dan vajo ponoviti. Če pa je bila slaba vremenska napoved, smo na pol posušeno seno dali na kole (na več kot dva metra dolg smrekov drog so bile pribite polmetrske late, tako da je bila vsaka naslednja drugače zasukana). Seno je na kolu ostalo tudi teden in več dni. Z bratom sva nabirala zdravilna zelišča, največ lapuh in arniko in druga, ki smo jih za prodajo posušili na skednju. Za Dinos sva nabirala odpadno železo.

Čeprav je bilo dela veliko, smo otroci našli čas za igro. Ob nedeljah smo se kopali v zajezeni Jesenici. Voda je bila zelo mrzla.. V prehodu v hlev nam je ata iz različnih verig sestavil gugalnico. Na prostem smo se igrali: "risentanc, avijončka, zemljo krast, skrivavca, ravbarje in žandarje ...". Za ostale igre smo uporabili skedenj in podobne okoliške stavbe.

Ko sem zaključil vajeniško šolo, sem za sprejem v službo potreboval priporočilo mladinske organizacije. Spraševali so me, kje sem bil v mladinski brigadi. V družini je bil zaposlen le ata, pa še on je dobil "nagradni dopust" (delovne vaje v bosanski vojaški tovarni Vranica), s katerega se je vrnil kot udarnik. Nikoli ni povedal, kaj so tam delali. Ne vem, ali je imel zaradi tega kakšne koristi.

Po petnajstem v mesecu, ko je bila tovarniška plača, je šla mama po nakupih v Kašto ali v Kmečko zadrugo. Samo enega od otrok je vzela s seboj, da je peljal voziček na štirih kolesih in dobil bonbon. Kupila je 15 ali 20 dkg trdih bonbonov, ki jih je za celomesečno potrošnjo spravila na varno. Kupila je več moke, ker je kruh mesila sama. Otroci smo testo nesli v posebnih pletenih podolgovatih košarah (štručnice) k peku. Pekli so pri Čufarju in pri Moriču (Štrebencu). V testo je mama vtisnila papir z napisom priimka, da je potem lahko vsak dobil svojo štruco kruha. Ko koze niso imele mleka, smo ga šli iskat s kanglico v mlekarno. Nekajkrat na leto pa sem z isto kanglo šel k Balohu po pivo.

Po smrti stare mame smo bili otroci zelo navezani na teti Minko in Francko, ki sta živeli v isti hiši. Teta Mica je kmalu (po letu 1950) kupila radio. Sosed Uršelj je naredil zanj stensko poličko in vsi smo ga poslušali. Ob sedmih zvečer, ko je ata poslušal radijski postaji Pariz ali London, pa smo morali biti vsi tiho, čeprav je bilo z radia slišati več šumenja kot poročil.

Otroci smo najtežje pričakali osebne praznike – godove. Praktično je bilo, ker smo ta praznovanja lahko združili. Zaradi imen smo skupaj praznovali ata in Drago, jaz in mama, Marjan in Minca, teta Francka in Franci. Na predvečer godu smo se zbirali v veži in kuhinji. Ko sta slavljenca v kuhinji ostala sama, smo ostali v veži delali hrup s pokrovkami za posodo. Temu smo rekli "ufiranje". Sledile so čestitke in manjša darila. Mama je pripravila pecivo in pijačo. Veliko je bilo tudi pričakovanje Miklavža, ki je vrgel nekaj sladkarij skozi kuhinjska vrata ali jih pustil v veži. Včasih je tam zarožljala veriga. Poleg skromnih darov suhega sadja, orehov, jabolk, doma pečenih piškotov in bonbonov ni manjkala v lep papir zavita palica. Ko sva bila z bratom še sama, sva dobila lesenega konja za guganje. Ta konj je ostal do danes in je v veselje vnukom.

Ponoči so murovški fantje naredili tudi kakšno vragolijo. Nekoč so kompletni lojtrni voz sestavili vrh Matijevčeve hiše, katere lesena streha je segala do ceste. Enako so naredili z Višnarjevim vozom za osla, ki je pristal pri Jurežu (na plošči nad vhom).

*Mlinarjevi fantje z mamo Tončko
okoli leta 1960 (Anton Ravnikar)*

Nekega dne je nastal velik hrup pri sosedu Markešu, kjer so imeli elektrodavnico. Prišlo je veliko ljudi, moških in žensk. Z delavnice so zvelkli nekega delavca, ga topli in zmerjali ter odpeljali pred Kosovo graščino. Neki moški je imel na balkonu nad vhodom govor in spodbujal ostale, da so nesrečnika topli in pljuvali. Govornika videvam še danes. Protestniki so se potem vrnili na Murovo, kompletna Markeševa družina pa je morala zapustiti Jesenice. Dogodka nisem prav nič razumel.

V povojnih letih smo dobivali ameriško pomoč. V paketih je bilo med drugim tudi suho mleko in jajca (v prahu), ki smo jim rekli "Trumanova jajca". Okusen se mi je zdel tudi rumeno oranžni sir. Sam sem v šoli jedel za malico kruh z marmelado, večina pa je bila presita ameriškega sira. Ko je šla mama nekoč na Rdeči križ po dodatno pomoč, so jo zavrnil, češ da smo lastniki 5400 m² gozda na Pejcah. Iz istega razloga smo bili prikrajšani za otroške dodatke. Osnovno šolo sem izdeloval bolj ali manj uspešno. Šele v vajeniški šoli sem se zavedal pomena izobrazbe.

Tako se spominjam življenja in dela pri Mlinarju na Murovi. Mama in ata sta mi bila za vzgled. A tega se zavedam šele danes. Marsikaj pa bi se še dalo dodati.

*Pogled na Murovo s Kosovo graščino in gasilskim domom
okoli 1955 (Anton Ravnikar)*

Zgodovina rodbine Markeš

Po dosegljivih dokumentiranih podatkih (do leta 1628) seže priimek Markeš v Nemški Rovt nad Bohinjem. Stari oče Jožef Markeš se je rodil 1843 v Bohinju. Kdaj se je preselil na Jesenice, kjer je leta 1927 umrl, ni znano. Njegov sin oziroma moj oče se je rodil na Murovi leta 1897 in umrl leta 1992.

Rojen je bil v hiši, ki takrat ulično še ni bila poimenovana kot Murova ampak Jesenice s hišno številko 54. Od časa, ko so bile Jesenice leta 1929 proglašene za mesto, pa ima naša hiša oznako Murova 13. Hiša, ki jo je po prihodu na Jesenice kupil ded, je vse do danes ostala dom družine Markeš: v njej se je rodil oče; v njej sta umrla njegova starša; v njej se je moji mami in očetu rodilo sedem otrok; v njej so umrli mama, oče in brat, ki je zrelo obdobje življenja preživel v Kanadi; v njej pa se je rodil tudi znani jeseniški revolucionar in literat Tone Čufar, katerega revni družini je naša družina nudila socialno gostoljubje.

Predvojni čas sta v družbenem in gospodarskem smislu opazno zaznamovala dva brata Markeš. To sta bila moj oče Jože ter njegov brat in moj stric Valentin, ki je leta 1938 postal župan mesta Jesenice. Jože Markeš je v zasebnem podjetju zasnoval elektroobrt v začetku dvajsetih let in nato opravljal svojo obrt do upokojitve okoli leta 1970. Z obrtjo je pričel v rojstni hiši in v delavnici poleg nje. Za električarja se je izšolal v železarni. Po štirih letih ljudske šole na Jesenicah je peti razred končal v deškem konviktu v Gradcu. Tja ga je s priporočilom profesorja Breznika poslal oče, ki je bil prepričan, da se mora sin zaradi razmer v tedanji Avstro-Ogrski brezpogojno naučiti nemškega jezika. Po končani osnovni šoli mu je oče, ki ni več zmožgal plačevati drage šolnine, priporočil strokovno izobraževanje v železarni. Splet okoliščin ga je usmeril v novo in perspektivno električarstvo. Kranjska industrijska družba je možnost

Markeševa hiša na Murovi okoli 1950
(Marija Markeš)

njegovega strokovnega šolanja pogojevala z očetovim odstopom precejšnjega kosa zemljišča, ki ga je potrebovala za izgradnjo martinarne. Moj oče je bil nad svojim poklicem zelo navdušen. V nekaj letih si je nabral toliko dragocenih izkušenj, da je postal cenjen strokovnjak za visokonapetostne naprave pri proizvodnji in prenosu električne energije. To pa mu je tudi pomagalo, saj je bil med prvo svetovno vojno zaradi potreb v železarni oproščen vojaške mobilizacije.

Očetova odločitev za elektro stroko je bila "usodna" tudi za prihodnost njegove družine, saj si je elektricarstvo za svoj poklic izbralo vseh pet sinov in še pet vnukov. Kar pomeni, da si je v družini Markeš strokovno izobrazbo na različnih stopnjah od poklicnega elektrikarja do inženirja pridobilo deset članov. Očetovo podjetje je predstavljalo eno prvih elektroindustrij v Jugoslaviji. Proizvajalo je različne materiale in elemente za elektrifikacijo regije. Rastoče podjetje pa je bilo še uspešnejše, ker je poleg klasičnih elektroinstalacij izdelalo tudi tehnologijo in stroje za proizvodnjo tako imenovanih "pešl" cevi. Zanje pa je v času elektrifikacije pred drugo svetovno vojno in po njej vladalo zelo veliko povpraševanje po celi Jugoslaviji. Z očetovo pomočjo je tako po mnogih jeseniških in drugih domovih prvič zasvetila električna žarnica ali pa se je zavrtel akumulator. Za ta revolucionarni preskok v kakovosti vsakdanjega življenja so torej pripomogli pionirji elektricarstva, med katere je sodil tudi moj oče.

Markeževa družina leta 1955 (Marija Markeš)

V svojem podjetju je oče izobrazil vrsto mojstrov. Vodil jih je na strokovna potovanja in na sejme v Leipzig, Milano, ... Bil je član Strokovne zadruga koncesioniranih elektrotehnikov za Slovenijo v Ljubljani, ki je bila ustanovljena leta 1923. V zadrugi je leta 1926 dal idejo za izdajo strovnega časopisa, ki je bila sprejeta. Tako je slovenski narod dobil prvo strokovno elektro-tehnično revijo "Elektrotehniški vestnik". Za omenjeno pobudo ga je Elektrotehnična zveza Slovenije imenovala leta 1990 za svojega častnega člana.

Podjetniška "idila" se je končala po koncu druge svetovne vojne, zastoje pa je iz razumljivih razlogov doživljala tudi med njo. Oče je s svojo podjetniško iniciativo zaradi vojne trčil ob dve totalitarni oblasti, a je pod nemško okupacijo utrpel manjšo

škodo kot v letih po osvoboditvi, ko je moral preživeti dva vala nacionalizacije, visoke davke, preganjanje obrtnikov in ideološko preganjanje. V imenu nemške okupacijske oblasti pa mu je oficir Druschke ponudil celo dobičkonosen posel. Nemški "rajh" bi mu namreč za serijsko proizvodnjo elektroinstalacijskih cevi postavil obrat, storitve pa plačeval v zlatih nemških markah. Oče je ponudbo zavrnil in posel odklonil s povsem nedvoumno razlago, da bi bilo takšno sodelovanje v nasprotju z njegovimi prepričanji. Nemški oficir pa mu je še pojasnil, da ga takšno stališče lahko pripelje do izgona v koncentracijsko taborišče. Grožnje sicer ni uresničil, očetu pa vseeno ni bilo treba sprejeti njegove ponudbe. Še več. Oče je občutno zmanjšal proizvodnjo v svoji tovarni ravno zaradi tega, ker so bili med vojno elektroizdelki deklarirani kot strateško blago. Zaradi te odločitve pa so vsi družinski člani izgubili privilegij do nemškega državljanstva in pravico do rednega šolanja v javnih šolah.

Pri uradnih povojnih "osvoboditeljih" je bilo še mnogo težje. Ker je komunistična doktrina zaničevala zasebno lastnino in "kapitalistično" proizvodnjo, je prišlo do nacionalizacije. Oče je bil zato v svojem podjetju le uslužbenec. Njegovo podjetje se je preimenovalo v "Elma – obrat št.4". Po štirih letih tovrstnega obratovanja so mu vrnili opustošene delavnice. Po letu 1952 je sledil drugi val nacionalizacije z nalogo podjetništvo dokončno zatreti. Prišlo je do političnega linča, ki je družini Markeš v hiši na Murovi 13 pustil nepopravljive in trajne posledice. Oblast je organizirala demonstracijo mestne drhali, potrkala na vrata in devetčlanski družini sporočila, da je v mestu nezaželena in da se mora izseliti v eni uri. Organizirana drhal je nato družino pospremila s sočnimi žaljivkami o izdajstvu naroda in podobnem do železniške postaje, od koder so z vlakom morali zapustiti mesto. Odpeljali smo se v Bohinj in tam preživeli kaka dva meseca. Šele ko so zvezne oblasti v Beogradu ugodile naši pritožbi, smo se lahko vrnili v svojo družinsko hišo na Murovi 13.

Oče se je rad družbeno udejstvoval vse življenje. Ker se je zavzemal za demokracijo in nasprotoval nacizmu, tudi ni dovolil, da bi kdo iz družine prestopil v nacistične organizacije. Prav tako je nasprotoval komunizmu, ki je zatiral podjetniško pobudo. Pred drugo svetovno vojno je bil dejaven član sindikata "Jugoslovanske strokovne zveze". V času svojega življenja pa je v svoji hiši živel v okvirih sedmih držav: v Avstro-Ogrski, SHS, prvi Jugoslaviji, Italiji, Nemčiji, drugi Jugoslaviji in v samostojni Sloveniji, katere se je zelo razveselil. Udejstvoval pa se je tudi na kulturnem področju kot igralec in režiser mestnega gledališča v Krekovem domu.

Žal so imeli omenjeni dogodki in težki časi travmatične posledice za vso družino Markeš. A to ni predmet tega zapisa. Omeniti velja le dejstvo, da sta leta 1959 dva brata ilegalno zapustila hišo in Jesenice ter se preselila v Kanado. Druga dva brata

sta v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v bližini, na Murovi 10, zgradila novo skupno hišo. Sestra se je preselila v Ljubljano, starejši brat pa je ostal doma in skušal nadaljevati očetovo podjetniško tradicijo. Po pregledu "naše murovske družinske epizode" pa ugotavljam sledeče: Zgodba družine Markeš se je ugodno razvijala le v obdobju do druge svetovne vojne, ko so bile Jesenice lepo mesto s svojim značajem in kulturo. Večino mojega življenja pa zaznamuje družbena travma, ki je družini prizadejala nepopravljivo škodo. Za družino je že sto let značilna podjetniška pobuda, tako kot je bila značilna tudi za Jesenice, ko se je moj ded priselil. A danes je vse drugače. Današnja Murova kot tudi Jesenice so pravo nasprotje nekdanji Murovi in nekdanjim Jesenicam. In tudi zato so se člani družine Markeš spontano razselili po svetu in po Sloveniji, kjer so zavzeli različne intelektualne pobude, ki bolj ali manj nimajo kaj dosti skupnega z Jesenicami.

Spomini

Náša družina izhaja iz Murove. Mama Ivana Zamen prihaja iz Šinkovega Turna pri Vodica. S prvim možem, ki se je pisal Šinkovec, in dvema hčerkama se je preselila na Murovo. Živelii so pri Gorjancu. Mož ji je umrl in mama se je drugič poročila z Martinom Bašem iz Zasavja, ki je tako kot prvi mož delal pri železnici. Imela sta šest otrok. Iz prvega zakona Mimi in Heleno, ki so ji rekli Jelca, potem pa še Milico, mene, Joža, Tončka, Lojzka in Ivanko. Mama je leta 1928 prodala njivo v Šinkovem Turnu in kupila hišo na Murovi, po domače pri Šivankarju.

V šolo smo hodili v stavbo, kjer je danes Gimnazija. Razdeljena je bila na moški in ženski del. V prostem času smo se veliko igrali po celi Murovi. Spominim se kako smo zbijali pločevinko. Tej igri smo rekli "koza šči". Spominjam se velike skale, ki jo je z Merce prinesel plaz, naravnost v Rekelnovo hišo in jo razklal na pol. Otroci smo z vseh koncev prihiteli na prizorišče. V mladih letih smo Murovčani tudi smučali. Spominjam se, da smo bili med smučarji: brata Špec, Stanko Hafner, Živko Puc, Stanko Kobčar, jaz in seveda Ciril Praček. V gimnastiki sta bila posebno dobra Natlačen in Oskar Frankič. Imeli smo tudi dobre muzikante kot so bili: Rado Rupnik-kitara, Vili Olipic-havajska kitara in bas ter Krčelj Drago-violina.

Leta 1934 sem se šel k Tršanu učiti za ključavničarja – orodjarja, čeprav je bila to šele moja tretja želja. Želel sem igrati v vojaškem ansamblu. Z očetom sva odšla v Vršac, kjer pa bi me lahko sprejeli šele naslednje leto. Potem sem želel postati vrtnar, pa zopet ni bilo sreče. Vzeli so fanta brez staršev. Tako sem končal pri Tršanu, mojstrski izpit pa sem opravil po vojni.

Leta 1939 sem šel na "štelnjo". To je dolga zgodba. Vojsko sem najprej služil v Osijeku, nato v Zagrebu, nazadnje pa so nas poslali v Beograd. Opravljal sem delo šoferja. Ko sem šel za veliko noč domov, se je začela vojna. Vrnil sem se v Beograd, kjer ni bilo več nikogar od mojih tovarišev in zato sem se napolil domov. Med vojno sem bil v Beljaku, od koder sem pobegnil domov. S pomočjo Pleševnega Andreja sem odšel v partizane. Najprej sem bil pri Gorenjskem odredu, kasneje pa pri Kokrškem odredu. Kot borec sem dobil tudi spominske plakete. Po vojni sem skupaj s svakom Andrejem Sajevicem pel pri obrtniškem zboru in še pri gasilskem zboru.

Ženo sem spoznal na plesu v hotelu Korotan. Bila je iz Kurje vasi, Hirschenfelderjeva. Še sedaj se spominjam, kako sva šla na "sprašvanje" pred poroko. Župnik je imel

sobico pri Čufarju in tam smo se vse lepo pogovorili. Poroka je bila v cerkvi svetega Lenarta na Murovi. Markešev Janez, ki je bil ministrant, mi je med obredom nagajal tako, da mi je s krožnikom na katerem sta bila prstana, pošiljal "zajčka". Po poroki 9. oktobra 1948, sva nekaj časa živela v naši hiši na Murovi skupaj z mojo sestro Milico in bratom Lojzkom.

Leta 1950 smo se za nekaj let preselili v gasilski dom, kjer sem delal kot šofer. V prostovoljno gasilsko društvo sem se včlanil leta 1946, žena Marica pa nekaj pozneje.

Potem sva nekaj časa stanovala pri Kropcejevih Podmežakljo, leta 1958 pa sva se s hčerko vrnila v staro hišo na Murovo. Tu se nama je rodil še sin. Z gradnjo nove hiše sva pričela leta 1967. Ženo sem imel zelo dobro. Skupaj sva bila dobrih 60 let. Zlato poroko sva praznovala v Lenartovi cerkvi na Murovi. Žal mi je žena lani umrla in ostal sem sam.

S starimi Murovčani se še dobimo v restavraciji Oaza in obujamo spomine na življenje nekoč. Spominjam se Balohove Lojzke, sester Urhar, Joža Baša, Francija Hafnerja, Feder, Vinko, Stanko, Jaka Bahun, Balohove Marice, Lipovčeve Anice, Gasarjevega Toneja ... Žal nas je vedno manj.

Murova s cerkvijo Sv. Lenarta 2007 (Pavel Trček)

Moji spomini na mladost in vojna leta

Po očetovi strani ima naš rod kmečke korenine. Predniki so imeli veliko posest pri Furvu. Z razvojem industrije pa so se preusmerili iz čistega kmetijstva v prevoznništvo. Iz železarne so v Trst vozili železne izdelke. Imeli so težke konje in težke vozove, tako imenovane "parizarje" s širokimi in močnimi kolesi. Kmetija je zadnjih 100 let pričela propadati in je dokončno propadla po drugi svetovni vojni, ko je za izgradnjo stanovanjskega naselja Plavž izgubila v dolini vso kmetijsko zemljo. Tudi edini sin, ki se je rodil pradedu, je umrl star 36 let. To je bil naš stari oče, ki je poročil najstarejšo hčer zakoncev Višnar. Iz tega zakona sta se rodila moj oče Franc in stric Janko. Oče je odraščal pri starem očetu na posestvu, mlajši brat Janko pa pri Višnarjevi mami, ki je takrat stanovala na Ambruževi domačiji na Murovi. Ambruževa domačija je bila dom naše prababice, ki je bila pradedova druga žena. Po poroki je prišla iz Ambruževe na Furvovo domačijo in pradedu Janezu Pšenici rodila edinega sina Janeza, našega starega očeta. Ambruževo hišo je podedoval praded, po njem pa moj oče kot vnuk. Pri širitvi farne cerkve so to hišo podrli. Stala je tam, kjer so danes cerkvene stopnice. Denar od hiše je moj oče porabil za dokončanje hiše na Plavžu. Živela sta torej brez staršev, ker je mati po moževi smrti odšla služiti v Trst in nato na Dunaj. Ko se je vrnila domov, se je poročila s Koblarjem, s katerim je imela še pet otrok. Ko sta moj

*Razglednica Jesenic okoli leta 1900.
Pred cerkvijo stoji mala Ambruževa hiša.
(Fototeka GMJ)*

*Razglednica Jesenic iz leta 1907
Na skrajni levi stoji Furvova hiša.
(Dušan Prešern)*

oče in stric Janko odrasla, sta spoznala, da kmetija nima bodočnosti. Oče se je izučil za mehanika, nato pa v Beogradu končal še strojno delovodsko šolo za strojevodjo. Pri železnici je bil v tistem času to spoštovan poklic. Stric Janko pa je postal elektro strokovnjak. Kmetija je propadla. Stavbo, kjer je danes Komunalno podjetje Jeko-in, je podedoval stric Janko, ostalo zemljo, kar je je ostalo, pa jaz kot vnuk. Tudi ta zemlja je bila nacionalizirana za gradnjo. Za del te zemlje sem dobil v zameno tovarniško zemljo na Bregu pri Žirovnici, kamor se je kasneje preselil mladi rod Pšenicev. Brat Franci z obema hčerama in oba moja sinova Janez in Peter.

Mati Urška pa je bila iz obrtniške družine. Bila je najmlajša, najbolj energična in šolana. V Ljubljani je naredila trgovsko šolo in odlično obvladala nemščino in stenografijo. Ko je v Bohinju propadlo železarstvo, je mamin oče prišel leta 1890 na Savo in dobil službo mojstra v železarni. Stara mati pa je bila doma iz Gornjih Laz nad Gorjami. Je majhna vas, kjer se domačije po domače imenujejo po živalih (pri Tigru, pri Vovku, pri Šeku, pri Levu, ...). Stara mama pa je bila doma na vrhu hriba, zato se je pri njih reklo pri Hribarju. Bila je žena, vredna spoštovanja in občudovanja. Stari oče je bil cele dneve v železarni, ona pa je doma ustanovila pekarno in pozneje še slaščičarno.

Po starem očetu se je reklo pri Rozmanu, ko pa je obrt prevzela najstarejša hči Pavla in se poročila z Arnežem, ki je prišel na Jesenice iz Kamne Gorice, pa se je reklo pri Arnežu. Slaščičarna je slovela daleč naokoli. Naj še dodam, da je stara mati poleg obrti rodila še 14 otrok. Med 1. svetovno vojno je razsajala tako imenovana »španska«, ki je pobrala enega za drugim. Tako je ostalo samo pet otrok, štiri hčere in sin. Ta edini sin, brat moje mame, je študiral na Dunaju in v Pragi za strojnega inženirja. Bil je visok častnik jugoslovanske mornarice in je živel v

Pavla Rozman s pomočnico v slaščičarni Arnež (Klara Strajnar)

Boki Kotorski, največ pa v Pragi, kjer je v Škodovih zavodih nabavljal orožje za vojno mornarico. Po drugi svetovni vojni je emigriral v Ameriko in tam tudi umrl.

Moj oče in mati sta po poroki živela pri maminih starših na Aljaževi 6, kjer sem se leta 1930 rodil jaz. Ko pa sta zgradila svojo hišo na Plavžu, smo se preselili na Cesto na Golico 5, nasproti današnjega zdravstvenega doma. Tu sta se rodila še tri leta mlajši brat Franc in pet let mlajša sestra Marija (Marica). Za soseda smo imeli dobrega kolarja, reklo se je pri Rodarju.

*Hiše ob cesti v Planino pod Golico
(Risba Franca Pšenice, last Marice Kalan)*

Pri nas se je začela tudi Murova. Prva hiša je bila Čufarjeva vila, kjer so stanovali Mencingerjevi. Sinova Gusti in Joža sta bila mlajša in zato nista bila v naši klapi. Pri hiši smo imeli tudi velik sadovnjak, ki je segal do zadnje hiše naše ceste, do Koblarjev, kjer je živela naša, rekli pa smo ji Koblarjeva stara mama, trije očetovi polbratje in dve polsestri. Ta sadovnjak je bil očetova

posebna ljubezen. Bil je odličen sadjar, sadike pa je dobival od takrat najbolj znanega sadjarja Dolinška iz Maribora. Po nekaj letih je sadovnjak začel odlično roditi in oče, ko je prišel s prisilnega dela iz Nemčije, je bil izredno vesel, da smo dobro skrbeli za sadovnjak. Prišla pa je "črna" pomlad. Leta 1946, ko je bil sadovnjak v polnem cvetju, je prišel buldožer in porušil preko sto dreves. Za gradnjo prvih stanovanjskih blokov na Jesenicah so nam razlastili zemljo. Takrat sem prvič videl, da po očetovem zgaranem obrazu tečejo solze. Kakšno grozno bolečino so izražale te solze. Ni mogel razumeti, da se to dogaja. Pretrpel je težka vojna leta na prisilnem delu v Nemčiji, kjer je moral kot strojevodja voziti na fronto vojaške transporte in bil od zavezniških letal tudi večkrat bombardiran. Ko pa se je vrnil, pa ga je buldožiranje sadovnjaka dotolklo.

Na začetku druge svetovne vojne je moral oče kot strojevodja in zavedni Slovenec oditi na prisilno delo v Nemčijo. Če ostanemo pri tragičnih dogodkih naše družine, je bil tak tudi dogodek, ko je osvobodilno gibanje po pomoti razstrelilo v meščanski šoli dekliški razred, kjer je bilo ubitih sedem deklic in učiteljica. Med hudo ranjenimi je bila tudi moja sestra Marica. Milo rečeno je bilo to grozno dejanje, ko osvobodilno gibanje, pa čeprav po pomoti, pobije lastne otroke. Starši teh deklic so dolga leta pričakovali opravičilo, čeprav ga za taka dejanja ni. Starši so pomrli, dekleta so danes stare že 75 let, pa tega niso in ne bodo dočakale. Moja mati je ta dogodek javno kritizirala, zato so jo po osvoboditvi za dva meseca zaprli. Zaprli pa so jo med vojno tudi Nemci. Mama je izvedela, da družina tete Cilke, ki je živela v Višnji Gori na Dolenjskem, pod italijansko okupacijo, težko živi. Mama jo je želela obiskati, vendar med vojno ni bila to enostavna stvar. Napolnila je nahrbtnik z živili, mene vzela s seboj in odšla sva v Litijo in štiri ure hoda v hribe, kjer je potekala nemško-italijanska meja. S teto sta bili dogovorjeni, da se srečamo v prvi gorski vasi na italijanski strani, ki je stala ob meji. Meja je bila izsekan gozdni pas, opremljen z minami. Ta prehod je bil vsaj za mene,

ko sem imel komaj dvanajst let, grozljiv. Preko čistine naju je vodil človek, ki mu je mina že odtrgala del noge in je vedel za vijugasti prehod preko minskega polja.

Ko sva se z mamó srečno vrnila s te avanture, so mamó Nemci kmalu prišli aretirat. Prišla sta jo aretirati gestapovska veljaka, Zwik in Drusche, strah in trepet Gorenjske. Hotela sta imeti neke spiske, misleč, da je bila mama nekakšen kurir z ene na drugo stran. Zahtevala sta, naj iz knjižne omare pokaže, kje ima spiske. Mama je vsa jezna, ker nič ni imela, zmetala njima pod noge vse, kar je bilo v obširni knjižni omari. Od mamine predrznosti sta osupnila. Odpeljala sta jo v jeseniški, nato pa begunjski zapor, kje je bila zaprta nekaj mesecev.

Tedaj se je za nas otroke pričelo težko obdobje, kako preživeti, ko nismo vedeli, koliko časa bo mama zaprta, ali bo sploh preživela. Bili smo stari dvanajst, devet in sestra sedem let. Na pomoč je priskočila z nasveti naša, Rozmanova stara mama. Bila je že v poznih letih in nam fizično ni mogla več pomagati. Kot najstarejši sem se za silo naučil kuhati. Še danes po toliko letih me sestra in brat dražita, da smo takrat jedli samo cmoke in marmelado. Stara mama me je poslala na Javornik k stricu, da ga zaprosim za pomoč in da narediva majhen hlev. Od najemnikov, ki so kosili naš sadovnjak in obdelovali veliko polje, kjer so danes stanovanjski bloki na Bokalovi, smo dobili nekaj sena. Poslala me je tudi na Laze, na njen nekdanji dom, s prošnjo, da mi odstopijo kravo z mlekom, ki sem jo preko Poljan pripeljal na Jesenice. Tako sem kot šolarček pričel krmiti in molsti kravo. Pričeli smo tudi obdelovati zemljo, ki smo jo prej oddajali v najem. Po nekaj mesecih se je iz Begunj srečno vrnila mama in bilo je mnogo lažje. "Sedaj, ko imamo kravo, ki ima dovolj mleka, bi lahko imeli še pujska", je rekla mama. Ponovno sem bil poslan na Laze, to pot po pujska. Izkušena stara mama me je podučila, da moram pujska opijaniti in spečega v nahrbtniku, s kolesom pripeljati domov. Pujsek je rad pojedel kruh, namočen v žganje, in zaspal. Obe domači živali, pujska in kravo smo morali takoj prijaviti oblastem. Nemci so imeli natančno evidenco, kdo naj dobi živilske bone in kdo ne. To s pujskom smo po tem ponavljali vsako leto. Mladega smo pripeljali, starega pa potihó zaklali. Za nemško oblast pa je bilo pomembno samo to, da število odgovarja.

K temu obdobju naj dodam še zanimiv dogodek. Za zimsko prehrano prašiča smo morali pripraviti kotel za kuho pese, korenja, repe in krompirja. Poklicali smo zidarja, da nam hitro sezida kurišče za kotel. Ta čas je v naši podstrešni sobici stanoval Kremžarjev Dolfe, visok samski dvometraš, ki se je pripravljaj na odhod v partizane. Nemci so imeli navado, da so pregledovali cele ulice. Neko jutro so začeli pregledovati našo cesto. Dolfe je imel doma pištolo in zanjo celo škatlo nabojev. Ni vedel, kam naj jih v naglici skrije. Odhitel je na dvorišče in naboje stresel v apnenico, ki

je bila zabetonirana ob hiši. Seveda nam tega ni povedal. Včasih je bila pri privatnih hišah navada, da se je žgalo živo apno v večjih količinah, tako da je bilo žganega apna dovolj za pet do deset let za zidavo ali beljenje bivalnih prostorov. Ko je zidar pripravljaj malto za zidanje kurišča, je poleg peska iz jame z apnom nehote zajel tudi nekaj nabojev za pištolo in jih vzdal v ognjišče. Ko smo ognjišče čez nekaj dni prvič zakurili, je pričelo tako pokati, da se mu ni nihče upal več približati. Pozneje smo ga morali na novo pozidati. Pri tem smo seveda uporabili precejeno malto brez nabojev.

Enkrat se je ob zakolu prašiča dogodila nesreča, ki sva ji botrovala zopet midva z bratom. V kleti smo imeli od enega do drugega zidu vdelan tram, kamor je na mesarska klina mesar obesil zaklanega prašiča, ga obdelal in razkosal. Drugi dan sta ostra kavlja še visela na tramu. Z bratom sva se z rokami obesila nanju in se gugala, kot bi telovadila. Ko je sestra prišla gledat, kaj delava, se je tudi ona hotela gugati. Dvignila sva jo, da bi se prijela za kavlje, pa jo je eden od naju prehitro spustil in oster kavelj se ji je zaril v roko. Obvisela je na eni kiti. Pogled nanjo, ki je visela na eni roki, je bil tako grozljiv, da sva pobegnili. Mama je slišala vrišč in ko je videla, kaj se je zgodilo, je hitro poklicala na pomoč soseda, da sta jo snela in nato poklicala zdravnika.

Zakol prašiča

(Risba Franca Pšenice, last Marice Kalan)

Počasi sta odraščala tudi brat in sestra in nam pri delu pridno pomagala. Naučil sem se kositi. Okoli hiše je rasla drobna trava "morava". Tej travi sem dolil še nekaj litrov posnetega kislega mleka in prašiček je preko poletja pridno rasel. Na ta obrok sem dodal še moke, ki sem jo dobil tako, da sem vsak dan pri teti pometel vso pekarijo in slašičarsko delavnico. Dobil sem približno 2 kg smeti, ki so bile v bistvu raztresena moka od peke kruha in peciva. Otroci, bratrance smo pomagali predvsem v slašičarni. Pekli smo napolitanke in jih pozneje večkrat na posebnem stroju rezali. Za to pomoč smo dobili velike vrečke odrezkov. Bratranec Peter je bil pravi umetnik pri pripravi in dekoriranju tort. Če si mu pomagal, ti je dovolil, da se naješ najrazličnejših krem in nadevov po mili volji. Najedel si se jih samo enkrat in nikoli več. Tako se ti je priskutila vsaka sladkarija.

Za vojno obdobje je zanimivo tudi to, da je mama vsako soboto pošiljala majhne pakete prežganja, "ajnprena", na Bavarsko v Nemčijo, kamor je bila prisilno izseljena

skoraj vsa vas Kostrevnica pri Litiji. Med temi izseljenci so bili sorodniki strica Jožeta. Imeli so izredno slabo hrano in bilo je dobrodošlo, da so v vodeno čorbo dodali še malo prejetega prežganja. To je imelo veliko energetske vrednost. Bilo je narejeno na domačem maslu, saj je mama vsak dan posnela mleko in iz smetane naredila maslo. S tem smo jim pomagali preživeti in po vojni so nam bili zelo hvaležni.

Zanimivo je to, da smo pomagali drugim, svojemu očetu pa nismo mogli. Bil je tako strasten kadilec, da je minimalno hrano, ki jo je dobil, zamenjaval za tobak. Zato smo doma gojili tobak, ga sušili v kozolcu ter mu pošiljali suhega. Ko se je vrnil suh, da ga je bila sama kost in koža, je dejal, da mu je tobak pomagal preživeti ob stalnem obstreljevanju in bombardiranju zavezniškega letalstva. Taka trditev se je nam zdela neumnost.

Lepe fantovske spomine imam tudi na vsakoletno veliko noč, na veliki teden, ko smo se pripravljali na velikonočno soboto, ko smo raznašali po domovih velikonočni ogenj. Gospodinje so bile navajene, da so na veliko soboto čakale na blagoslovljen ogenj. Priprave na ta običaj pa so tekle cel veliki teden. Fantje smo po vseh dvoriščih iskali zaboje ali stare sode. Največ smo jih dobili pri trgovcih. Vse te zaboje smo znosili na travnik za cerkvijo, na kraj, kjer danes stoji župnišče. Začelo se je v sredo, nadaljevalo pa na veliki četrtek in petek, vsak dan ob isti uri. Ko je v zvoniku ob treh popoldne zaregljala ragla, smo začeli s koli razbijati na kup zložene zaboje in sode. Razbijali smo tako dolgo, da smo vse zdrobili v manjše kose in jih na koncu znosili na kup za sobotni ogenj. Za cerkvenim zidom pa so starejši fantje streljali z možnarji na karbid. V soboto zjutraj smo zgodaj zakurili ogenj. Ta je gorel približno dve uri. Župnik ga je blagoslovil, nato pa smo žerjavico raznašali po domovih v preluknjanih pločevinkah, ki so bile navezane na žico. Med tekom smo te pločevinke vrteli, da je ogenj ostal živ. V Plavški Rovt so fantje težko prinesli živ ogenj, ker je bilo predaletč. Zato so prižigali lesne gobe, privezane na žico. Ta običaj je bil menda samo na Jesenicah in zato je prav, da si ga zapomnimo.

Iz velikonočnih časov se spominjam tudi dogodka, ko so naju z bratom Višnjarjevi fantje, ko sva se vračala od velikonočne maše, zaprli v spodnjo delavnico. Prejšnji dan smo se pri raznašanju ognja sprli. Ušla sva skozi okno na spodnjo pločevinasto streho lope. Ta streha je bila popolnoma prekrita z golobjimi iztrebki, midva pa v novih prazničnih oblekah. Spodrsnilo nama je in po hrbtih sva drsela po tej umazani strehi in priletela v grmovje pod lopo. Žalostna sva šla domov in pričakovala kazen. Ko naju je mama zagledala, ni rekla niti besede, samo zajokala je. Grozno naju je to presunilo, ker tega nisva bila pri mami vajena.

Otroci smo v vojnem času počeli veliko neumnosti. Zanimivo je to, da smo dobro vzgojeni otroci, otroci iz urejenih in poštenih družin večkrat počenjali prave lumparije, češ da s tem nagajamo okupatorju. Še dobro, da se je vojna kmalu končala. Imeli smo klub fračarjev. Veliko smo vadili, zato smo postali pravi mojstri. Napravili smo načrt za akcijo, ki smo jo tudi izvedli. V enem večeru smo v kratkem času potolkli vse cestne svetilke od hotela Pošta, pa tja do konca Plavža, vključno z Murovo. Drugi primer pa je bil ta, da smo pri kovaču Ulčarju preko njegovega sina ugotovili, da je dobil posebne škarje, ki prerežejo vsako še tako debelo betonsko železo. Z zanimanjem smo si jih ogledali in zaključili, da jih moramo preizkusiti. Šli smo h kurilniškemu mostu in v kanalu, kjer so bile signalne in telefonske naprave, prerezali vse žice. Zavedli smo se, da smo ušpičili nekaj velikega, zato smo se razbežali. Sledila je obširna policijska preiskava. Tiste dni smo bili pohlevni in pridni vsak na svojem domu.

Čez poletje smo kegljali pri Višnarju na Murovi ali pa cele nedelje igrali namizni tenis pri Markežu v spodnji ali zgornji delavnici. Rekli smo, da igramo ping pong. Ta tradicija namiznega tenisa je bila tako močna, da je še dolgo po vojni živela na Murovi.

Kopali pa smo se v Jesenici, pod Čufarjevo žago ali pa pod mlinom. S starim mlinarjem Trohom sem bil v dobrih odnosih, ko sem nosil mlet koruzo in pšenico. Podaril mi je tudi dva odslužena mlinska kamna, ki ju še danes za spomin hranimo na Bregu. Ko so ta mlin ukinili, sem s kolesom nosil mlet v Moste. Težko smo čakali svežo moko. Žganici iz sveže mlete koruze so bili najboljši.

Med vojno sem se naučil tudi žganjekuhe. Med počitnicami me je v uk vzel krčmar Brunar. Imel je velike čebre in sodove namočenega sadja, bezga, sliv, jabolk in hrušk. Za žganje so bile najboljše stare hruške-tepke. Ta praksa mi je pozneje zelo koristila, saj sem začel sam namakati in kuhati žganje, še preden je oče prišel iz Nemčije. Prešali smo pri Jakobu, tam kjer je danes stolpič, nasproti vhoda v spominski park. Imeli so polkrožno leseno korito, na drog pa nasajeno kamnito mlinsko kolo, ki je mečkalo sadje v koritu. Zmleto sadje pa je šlo v prešo. Odpadlo, stisnjeno sadje so kmetje zavrgli, jaz pa sem to prešovno pobiral in doma namakal poleg domačega sadja. Domače sadje v čebrih je samo zavrelo, nabrani prešovni pa sem dodal

*Prešanje sadja
(Risba Franca Pšenice,
last Marice Kalan)*

sladkor, ki sem ga dobil od tete v slaščičarni. Od te odpadle prešovne se je skuhalo manj žganja, a se je vendar izplačalo. Naš stric Stane, ki je bi v partizanih, je bil vesel vsakega litra žganja, ko je zvečer prišel pogledat v skrinjo, ki je stala na verandi.

Spominjam se poznejših let in očetove žganjekuhe. Kljub temu da smo izgubili sadovnjak, je ostalo okrog hiše še toliko sliv, da je za dom skuhal dovolj žganja. Zanimivost je v tem, da je z ogljem, ki ga je pobiral iz kurišča, po stenah risal obraze domačih, sosedov ali prijateljev. Vse stene so bile porisane z obrazi. Po materi je podedoval umetniško žilico, saj je bila Višnarjeva.

Najbolj veselo pa je bilo pozimi. Veliko smo se sankali na naši cesti. Imeli smo idealno vožnjo od gostilne Jerca na Prihodih do Jesenic. To idealno sankiško progo so naredili vozniki, ki so celo zimo v dolino vozili hlodovino in na ta način utrdili snežno cesto. Pozimi noben avto ni pripeljal na Prihode ali k Svetemu Križu. Vsi prebivalci, ki so morali po opravih ali v službo, so se v dolino pripeljali s sanmi. Do povratka domov pa so jih hranili pri sosedu Rodarju. Les so sekali pod Rožco, Golico, Črnim in Španovim vrhom. Tega lesa je bilo zelo veliko, tako da so bili s prevozom v dolino zaposleni vsi kmetje iz Prihodov, Svetega Križa in sosednjega Plavškega Rovta. Zanimivo za današnji čas je dejstvo, da je moral posekani les biti omajen, da se je preko leta sušil. Ni bilo nobenega problema z lubadarjem, podlubnim škodljivcem, ki danes dela ogromno škode in se morajo sekati cele zaplate gozdov. To ogromno škodo je povzročil človek sam. Danes se les v dolino vozi neomajen in se ga lupi šele na žagarskih obratih. Dolgo leži po posameznih skladiščih in škodljivec se nemoteno razvija. Včasih so bili gozdarji zaposleni preko poletja s sekanjem zdravega lesa, danes pa sekajo celo poletje nekvaliteten, od škodljivcev napaden les. Kam je danes prišel človek s svojim hlastanjem za časom in dobičkom. Posredno je preko narave ogrozil svoj obstoj. Prevoz se je v glavnem opravljal s starimi in mladimi voli. Mladi voli »terci« so se šele privajali na vprego. Les je bil naložen na prvi del sani in pritrjen z verigami in klini. Zadnji del hlodov pa je drsel po tleh. Posamezni kmetje so naenkrat pripeljali od 8 do 10 vpreg. Mladi volički so vlekli samo dva do tri hlode, najmlajši pa tudi samo po en hlod. S konji pa so vozili samo trije vozniki, iz Plavškega rovta Šimnovec, iz Prihodov Budnar in iz izpod Golice Betel. Te tri smo otroci najbolj občudovali, ker so naložili veliko lesa. Skladišče lesa je bilo na Čufarjevem vrtu, takoj ob cesti, tam, kjer je danes parkirišče pred zdravstvenim domom. Neki dan so vozniki prepeljali ogromen hlod, s premerom preko enega metra in ga potakali s sani ob rob ceste. Za nas otroke je bilo to zelo zanimivo. Zvečer smo se potrudili, da smo ga skotalili na cesto in ga obrnili preko ceste, tako da je cesto popolnoma zaprl. Čakali smo na zabavo, ko bo prvi pešec prišel do tega hloda. Upali smo, da bo kakšna

gospodinja prišla od Čufarja, kamor so rade hodile zvečer nakupovat. Res je čez nekaj časa prišla ženska. Fantje so se začeli muzati in smejati. Bila je naša mama s cekarjem. Z bratom sva pobegnili domov in čakala, kaj bo. Prišla je vsa zasopla. Kljub temu da je bila pobožna ženska, je robantila in preklinjala, da se je kar bliskalo. Ko je prišla do sape je rekla: "Hvala bogu, da vidva nista bila med to mularijo". Pozneje so fantje povedali, da ni vedela, kaj bi naredila, saj je bil hlod previsok. Navsezadnje se je ulegla na hlod in padla na drugo stran ter raztresla, kar je bilo v cekarju. Ko se je mama počasi pomirila, je malo legla, midva pa sva to izkoristila in šla fantom pomagat hlod zvaliti nazaj na rob ceste.

Zimsko sankanje pa je imelo tudi družabni pomen. Ob nedeljah so se vrstile tekme posameznih železarskih obratov, tako da je bilo na sankanju pol Jesenic. Najboljši pa smo bili seveda mi, doma na tej cesti. Tekmovali smo med seboj, kdo bo pripeljal čim dlje, čim bližje do železniškega mostu pri kurilnici in to preko glavne ceste mimo Čufarja. Ležali smo na saneh, hrbtno. Spuščali pa smo se od Križa ali pa celo od Erlaha. Tako smo se kalili bodoči tekmovalci. Naš Franci in sestra Marica sta bila v kasnejših letih uspešna tekmovalca na novih tekmovalnih saneh in dosegala sta lepe uspehe. Pri sankanju smo imeli tudi dve nesreči. Antoničev Janez je pri belem dnevu s sankami treščil v Kopišarjevega konja, ki se je vračal proti domu. Dobil je pretres možganov.

Druga nesreča pa se nam je pripetila pri nočnem sankanju. Poznali smo Jeričovega ata po tem, da je imel rinko v ušesu. Včasih se je predolgo zadržal v Čufarjevi gostilni in proti večeru odšel proti domu na Prihode. Imel pa je to navado, da je šel pred volom in volu stalno govoril "Hejs Cik!". Na nočnem sankanju nas je bilo šest, na treh sankah. Kljub popolni temi nam je šlo kar dobro. Od Križa navzdol je cesta ravna in strma, zato smo vozili z veliko hitrostjo. Kar naenkrat švignemo mimo neke sence in zaslišimo "Hejs Cik!". V trenutku smo spoznali glas in prešinila nas je misel, da mora biti v bližini tudi vol. A bilo je že prepozno. Spodbili smo ubogo žival in vseh šest se nas je valjalo na kupu. Čudež je bil, da smo jo odnesli samo z buškami in odrgrninami. Tudi ubogi vol je počasi vstal in odšel za oddaljujočim se glasom "Hejs Cik!".

Naj končam. Rosna mladost je minila. Prišla so resnejša življenjska obdobja, gimnazija, študij agronomije, vojaščina, poroka in družina, služba in hortikultura. To pa so že druge zgodbe.

Kako smo včasih kosili

Oče, rojen leta 1894, je bil tovarniški delavec. Ukvarjal se je še z 11 hektarjev velikim posestvom. Imel je 1 ha njiv ter 4 ha gozdov na Mežakli, v Mirci in v Stopstranu. Tam je imel še 6,5 ha travnikov in gozda, kjer so travo kosili ročno in jo posušili v 4500 kg sena. Tega so skozi leto z volom in vozom zvozili domov v dolino. Na rovtu, ki so jim rekli "senožeče", je imel dva senika, po domače "svisle". Skoraj vsi malo večji jeseniški kmetje so imeli poleg travnikov v nižini še rovte na pobočjih nad Prihodi in nad Hrušico. Zemlja v rovtih jim je bila razdeljena že za časa cesarice Marije Terezije. Velikost danega rovta pa je bila odvisna od števila živine, ki so jo redili.

Za košnjo v rovtih pa je bilo potrebnih dosti priprav. V ta namen smo doma redili kar dva prašiča, saj se je pri tem opravilu pojedlo dosti mesa. Za žejo pa smo pripravili doma naprešan mošt, pa tudi žganja ni smelo zmanjkati. Dobro se je vedelo, kakšna gospodinja je bila pri katerem kmetu. In le če je dobro znala pripraviti hrano, je kmet dobil dosti koscev v pomoč.

Oče pa je moral pripraviti vse ostalo: kose, vile, grablje, žaklaste rjuhe. Vse to pa lonce za kuhanje ter skleda, pijačo in "petrih" (sodček za prenašanje vode) je z volom že dan prej odpeljal na rovt, razložil in kar takoj začel kositi, da se je trava do drugega večera že kar dobro posušila in nam je že lahko služila za posteljo v seniku.

Mojim staršem se je rodilo šest otrok, dva sinova in štiri hčere. Vsi smo morali kaj kmalu pomagati pri hišnih in drugih opravilih. Ko mi je bilo enajst let, mi je oče že pripravil malo koso. Zanj je kosišče izdelal samouk, Bavdov oče z Murove. Najprej me je oče učil kositi nizko travo, potem pa višjo. Ko pa mi je bilo 14 let, sem že z ostalimi kosci kosil na rovtu. Pri 15 pa me je oče vzel s seboj, ko je šel pomagat kosit kmetu Lipovcu. Enkrat pa sva s starejšo sestro šla za cel teden pomagat pospravljat seno in žito. Prvi dan košnje smo šli kosci že zelo zgodaj od doma. V mraku se je rosna trava lažje kosila. Kosci smo pred začetkom dela spili po šilce žganja, ob osmih pa smo se lotili zajtrka, sirovih krapov z mlekom ali kavo. Pri košnji so pomagali domači, sosedi, sodelavci in prijatelji. Nekoč se nas je zbralo kar 20 in smo rovt rekordno pokosili v enem dnevu in nato še posušili ter v senik spravili seno skupaj v treh dneh.

Ker se rezilo kose obrabi, je potrebno koso ostriti vsaj dvakrat na dan, torej poklepati na "babci", železnem nakovalu. Nakovalo se je nabilo v brinovo korenino, nato pa se je s posebnim kladivom udarjalo in tako tanjšalo rezilo. To delo so največkrat

opravljali starejši in izkušeni kosci. Eden je tako cel dan kose klepal. Eno koso pa so imeli v rezervi, da jo je lahko vzel tisti, ki je svojo dal klepat. Ker je proti dnevu postajalo vse bolj vroče in je bila žejna velika, je bil otrok okoli 10 let določen, da je hodil okoli koscev in jim stregel z vodo. Na našem rovtu ni bilo dobre vode, zato smo jo šli iskat k sosedu Razingerju (Toneku), ki je imel izvir hladne vode, in jo prinesli v štirilitrskem lesenem "petrihu". Okoli desete ure dopoldne pa so prišle "grablovke", v glavnem dekleta in otroci. Ti so pričeli, ko so bile travne bilke že suhe, razmetavati pokošene redove z lesenimi grabljami ali vilami. Pred kosilom, ki je bilo opoldne, se je nekaj osušene trave lahko že obrnilo.

Prvi dan je naša mama skuhala kosilo doma in ga z dvema grabljicama peš nesla s Plavža do Hrušice in nato 20 minut v hrib do rovta. Potem je jedi, to je juho, golaž, meso in fižol ali kaj drugega dala v velike glinaste sklede. Na koncu pa so prišli na vrsto še "hrušovi krhli" in mošt. Po kratkem počitku so kosci nadaljevali s košnjo, grabljavke pa so razmetavale in obračale pokošene redove do pol pete ure popoldne, ko je bila malica (meso, kruh in mošt). Nato se je z delom nadaljevalo. Kosci s svojim, grabljevcem pa so napol posušene redove spravljali v približno meter velike kupe, da se na seno ne bi prijela rosa. Okoli njih se je na grobo pograbilo, drugje pa na čisto. Pred mrakom je bila še večerja. Nato smo še katero zapeli, si povedali kak vic in šli v senik spat.

Zjutraj pa, ko je bilo že toplo in suho, se je seno ponovno raztrosilo, da se je hitreje sušilo. Če je bilo toplo in sončno se ga je potem le dvakrat obrnilo. Drugi dan je bil enak prvemu. Kosci so nadaljevali s košnjo. Popoldne po kosilu pa smo začeli suho seno spravljati. Naložili smo ga na rjuhe, da so ga le močni fantje znosili v senik. Za nosače je bilo težko delo, ker je bilo treba okoli 30 kg težko naloženo rjuho prinašati tudi iz bolj oddaljenih mest. Da bi se okrepili, so vsakič popili šilce žganja. V seniku pa je bil močnejši moški, ki je rjuhe sprejemal, jih odvezal in z vilami raznosil seno po seniku. Trava je bila v tem dnevu že pokošena, polovica sena pa pospravljena. Ostalo na pol suho travo pa je bilo treba ponovno zložiti v kupe. Po večerji je bilo spet zabavno. Peli smo in si pravilili vice ob moštu in žganju, ki ga ni smelo zmanjkati. Nato pa smo utrujeni pospali v senu in pokriti z rjuhama za nošnjo sena.

Najbolj smo bili veseli, kadar nam je bilo vreme naklonjeno, saj je bilo le tako delo hitro in dobro opravljeno. Če pa je bilo vreme slabše, smo bili na rovtu tudi po teden dni.

Na zadnji dan nam ni bilo treba vstati tako zgodaj, ker smo počakali, da je rosa izginila in so se posušila tla. Potem smo razmetali kope in seno do kosila obrnili še dvakrat. Po kosilu pa smo ga eni nalagali na rjuhe, drugi nosili v senik in ostali povesod

na čisto pograbili. Ko smo končali, smo vsi veseli imeli še malico. Še najbolj pa sta bila zadovoljna oče in mati. Potem smo z moštom in žganjem še malo nazdravili ter vse orodje in pripomočke naložili na voz.

Najbolj luštno je bilo zadnje leto košnje, ko se nas je pri delu zbralo že 14 domačih; to je oče in mati, pa sinova in hčere z ženami in možmi. Potem pa je leta 1976 prišlo s strani občine (oddelka za okolje in prostor) žalostno sporočilo, da na Titovi 90 in 10 ne smemo več imeti ne hleva niti živine zaradi smrada, ki moti z bloki naseljeno okolico. Doma smo se pogovarjali, kaj narediti. Ker je imela mama še željo rediti živino, smo šli z očetom Petrom in mojim sinom Petrom na občino, da bi dobili dovoljenje za gradnjo nove hiše in hleva na našem svetu na začetku Hrušice. Strinjali so se, da lahko dobimo gradbeno dovoljenje, a se je že takoj zataknilo, ker v bližini ni bilo vodnega priključka in bi morali vodo napeljati s srede Hrušice, kar pa bi bilo sploh zaradi ročnega kopanja veliko predrago. Tako smo morali leta 1978 prenehati z našo živinorejo. Rovt pa smo oddali v najem večim Hruščanom. Najdalj je na njem kosil Vinko Kunčič, in to od leta 1980 do 1996, ko je tudi sam dal zadnjo kravo iz hleva.

Ko nismo več toliko kmetovali, sem starše lahko šele peljal na dopust na morje. Ob neki priliki sem očeta povprašal, če mu je kaj žal, da zaradi živine ni mogel nikoli prej na morje. Odgovoril mi je: "Nad morjem nikoli nisem bil zares navdušen, saj sem dosti bolj užival, ko sem bil lahko v času dopustov cel teden na svojem rovtu, kjer smo kosili, sušili travo za seno in ga spravljali v senik."

Zgornje vrstice pa sem v prvi vrsti zapisal prav za svoje potomce, da bodo vedeli, kaj in kako je bilo pri nas včasih.

*Marjeta in Peter Klemenc na poti v rovt po seno
(Peter Klemenc)*

Balohovi

Leta 1891 je moj stari oče Lovro Baloh (roj. 1857), veleposestnik in lesni trgovec, zaključil gradnjo večje meščanske hiše na Jesenicah št. 27. Ko so bile leta 1934 poimenovane ulice, je dobila naslov Gosposvetska cesta 27. V času nemške okupacije se je cesta preimenovala v Adolf Hitler Strasse, po koncu druge svetovne vojne pa v Cesto maršala Tita (57).

Leta 1891 se je 34-letni Lovro poročil z 22-letno Adelo Ahčin, hčerjo premožne kranjske trgovske družine. Rodilo se jima je pet otrok; Anton, Ana, Alojzij, Franc in Lovro. Po prihodu Adele Ahčin v Balohovo družino se je hiše oprijelo domače ime Pr' Ahčin.

*Balohova hiša okoli leta 1900
(Adela Burnik)*

*Lovro Baloh leta 1879
kot častnik v Bosni
(Adela Burnik)*

Ded Lovro je bil od 1879, v času avstroogrške okupacije Bosne, častnik – član poveljniškega vojaškega osebja habsburške monarhije v Bosni. Ko je leta 1912 umrl, je zapustil ženo in pet otrok v starosti 8, 10, 12, 15 in 18 let. Stara mama Adela, vdova premožnega veleposestnika, je odločno in pogumno prevzela bremena glede vzgoje otrok in vodenja imovine ter uspela. A ni ji bila prihranjena bolečina ob izgubi najstarejšega sina Tončka, ki je padel 9. 11. 1915 kot vojak v Renčah na Goriškem. Njegovo ime (Baloh Anton, 21 let) je zapisano na plošči v kapeli, ki je bila v jeseniškem spominskem parku zgrajena po prvi svetovni vojni in posvečena "V vojni padlim Jeseničanom".

Ko so nasproti naše hiše pod cerkvijo gradili kamnito škarpo, so pustili presledek za vgradnjo kamnitih stopnic. Po njih je po bližnjici moja stara mama vsako nedeljo hodila k maši. To je bil čas, ko je ženskam krilo segalo do gležnjev, enako pa tudi

nabrano in poškrabljeno belo spodnje krilo. Zato je stari mami le s težavo uspevalo okrog nog opletajoče krilo reševati pred umazanijo, ko se je vzpenjala po stopničkah. Neko nedeljo jo je ob pripravah na vzpon opazovala deklica iz sosedstva, prihitela k njej ter ji do vrha stopnic pridržala krilo. Stara mama je segla k pasu, na katerem je imela pritrjen šop ključev in "pompaduro" (torbico iz blaga) ter deklico nagradila s krajcarjem. Ta pomoč je nato prešla v navado in v zadovoljstvo obeh. Stara mama je imela poslej čisto krilo, deklica pa prislužene krajcarje. Za omenjeno škarpo, ki so jo kasneje zvišali, so tik pred drugo svetovno vojno zgradili podzemno zaklonišče. Vhod vanj je bil ob stopničkah, izhod pa na travnati površini nasproti Lipovčeve – Svedrarjeve hiše. Po koncu vojne so zaklonišče in stopničke ob njem zasuli, enako pa tudi zidane stopnice na koncu škarpe pri Kosovi graščini.

Ded Lovro je bil dober srčen in darežljiv človek. Ko je izvedel, da ljudski šoli v Kosovi graščini primanjkuje prostora, stazženo dala šoli v uporabo najlepšo, najsvetlejšo in največjo sobo v domači hiši. V tej šolski sobi, kjer naj bi bil prvi parket na Jesenicah (po katerem še danes hodimo), je potekal pouk vse do leta 1914, ko je bila zgrajena nova šola, stavba sedanje gimnazije. Med šolarji, ki so obiskovali pouk v Ahčinovi hiši, je bila tudi Pavla Ambrožič. S seboj je včasih pripeljala nekaj let staro sestro Zorico, deklico, ki se je mnogo let kasneje primožila v našo hišo in postala moja mama. S Francem sta se poročila leta 1930.

Moj oče Franc Baloh je osnovno šolo obiskoval v Kranju, kjer je živela njegova stara mama. Nato je v Ljubljani leta 1920 dokončal dveletno Državno trgovsko šolo in z njo pridobil pravico za "samostojno izvrševanje trgovske obrti, ki se zanje zahteva poseben dokaz sposobnosti". Leta 1924 se je osamosvojil in doma prevzel trgovino z mešanim blagom pod firmo matere Adele Baloh in s koncesijo sestre Ane Baloh (poročene Tršan). Kasneje je trgovino odstopil trgovcu Mihaelu Kovačiču, ki jo je nato vodil do druge svetovne vojne.

*Šolski otroci slikani na Balohovem dvorišču
(Adela Burnik)*

Franc Baloh pa je leta 1926 pridobil dovoljenje za opravljanje trgovine z lesom. Leta 1932 je prevzel prevoznišvo blaga s konji, leta 1933 pa še samostojno gostilniško obrt, ki jo je prevzel od sestre Ane. Gostilničarstvo je bilo v tistih časih značilna družinska obrt, ki je prehajala iz roda v rod in je zaposlovala več družinskih članov. Gostilničarji pa so se navadno ukvarjali z več dejavnostmi kot so trgovanje, mesarstvo, žagarstvo, mlinarstvo in poštna postaja. Zato ni bilo nič nenavadnega, da se je oče ukvarjal ob gostilništvu še s prevozništvom in trgovino z lesom, saj je imel na Dovjem ob potoku Mlinca tudi svojo žago. K razvoju Jesenic pa je prispeval na različne načine, tudi s težaškim delom. Ob gradnji Sokolskega doma so leta 1929 njegovi furmani opravili veliko brezplačnih voženj. Gostilničar je bil tako poleg župana, učitelja in župnika pomemben nosilec razvoja v domačem kraju. V gostilni je imel oče svojo mizo in stol, da so mu postregli kar tam. Pogosto je v lokal vstopil tudi kak "klošar". Navadno ga je povabil k svoji mizi z besedami: "No, pridi in pojej! Meni bodo lahko še prinesli."

*Motorist Franc Baloh
(Adela Burnik)*

Naša gostilna je bila prijetna in domača. V glavnem prostoru je bila točilnica z velikim šankom. Vanj je bilo vdeleno pločevinasto korito s pipo za vodo in pipo za točenje piva, ki je bila povezana s sodčkom piva znotraj šanka. Ob šanku je stala velika steklena omara s steklovino. Več manjših kvadratnih miz so krasili lični prti in na njih pepelniki ter vazice s svežim zelenjem med cveticami. Posebna je bila velika podolgovata miza za številnejše družbe. Največkrat so ob njej sedeli mladi fantje, ki so se zbirali ob večerih, se pomenkovali in prepevali. Navadno so bili iz različnih krajev Slovenije in so prišli zaradi zaposlitve v železarni. Ostali gostje so jih radi poslušali in jim večkrat pritegnili pri petju domačih pesmi. Zvečer, ko je bilo z nastopom policijske ure potrebno gostilno zapreti, so gostje počasi odšli. A ne vsi, prijatelji in znanci so se navadno le preselili v kuhinjo ob veliko mizo s kotno klopjo in nadaljevali z razpravljanjem pozno v noč. Zraven kuhinje je bila posebna gostilniška soba s kmečko pečjo, masivno macesnovo mizo, kotno klopjo, z nekaj manjšimi mizami in radijem na polički za zaključene družbe.

V gostilni je bila zaposlena natakara. Spominjam se je v črnem satenastem predpasniku. Kadar ni bilo gostov, je vezla prtčke ali čistila. V kuhinji pa je imela glavno besedo mama, kateri so pomagale kuhinjske pomočnice ali samostojno ali

pa po njenih nasvetih. Gostilna je bila najbolj obiskana ob nedeljah, ko so se k maši pripeljali iz okolice Jesenic s konjskimi vpregami in razpregli na prostornem dvorišču, konje privezali k "rinkam" (obročem v zidu), prednje položili seno in se napotili v cerkev sv. Lenarta. Po maši so se lahko odpravili še v trgovino in si po nakupih privoščili v gostilni okusen golaž s svežimi žemljami, ki so bile prinesene iz sosednje pekarnice, ter se odžejali s "kruglico" (vrčkom) piva. Številni gosti pa so bili tudi iz vrst društev, katerih član je bil tudi moj oče. Teh pa ni bilo malo: motoristično, lovsko, gasilsko, obrtniško, ... Bil je član skupine za velikonočno streljanje z možnarji in še kaj bi se našlo. Nekateri obiskovalci so se pri nas zadrževali tudi zaradi časopisov Slovenec in Jutro in drugih, ki so bili zataknjeni v posebna držala.

Adela Baloh v zrelejših letih (Adela Burnik)

Za hišo je bilo prostorno dvorišče in dve gospodarski poslopji. V prvem je bil niz drvarnic, šupa za hrambo raznih vozov ter pod streho prostor za sušenje in skladiščenje desk. V drugem posloplju je bila spodaj štala za konje, velik "magacin" in svinjaka. Nad štalo v nadstropju je bil skedenj, v katerega so po klančini lahko pripeljali seno. V njegovem sprednjem delu je stala slamoreznica. Tu so bili shranjeni še komati, jahalna sedla, vprežno jermenje in drugi "zotlarski" (sedlarski) izdelki. V zadnjem delu skednja so bila spravljena vozila, ki se niso uporabljala vsak dan: kočija, sani, zapravljiček. Vozila (platon, parizar, truga), ki so jih uporabljali vsak dan, so stala na dvorišču.

Nad skedenjskimi vrati je bila vdelana lesena konstrukcija golobjaka. S sprednje strani so bile vidne vhodne odprtine, za katerimi so bili v skednju ločeni prostorčki za posamezne pare domačih golobov. Pri tleh pa je bila v skedenjskih vratih odprtina za mačke.

Prevoznništvo so opravljali po trije ali štiri furmani, ki so skrbeli še za konje, štalo in vozila. Z očetom so se sproti dogovarjali o prevozi in reševanju različnih težav. Vsa popravila kovaškega značaja in podkovanje konj je opravljal kovač Vinko Ulčar.

Mati je vodila evidenco prevozov v veliki knjigi, v katero je ob večerih zapisovala vse opravljene in naročene prevoze. O kakšni daljši odsotnosti od doma ni bilo govora, saj je bila gostilna odprta vse dni v letu., konji pa so morali biti stalno nadzorovani. Tako sta se kakšnega enodnevnega izleta oče in mati udeležila posamično.

V času Jožefovega sejma 19. marca in in sejma sv. Petra in sv. Pavla 29. junija so se pri Balohu ustavljali Ribničani. Ob teh tradicionalnih sejmih so tako pred 2. svetovno vojno kot v prvih povojnih letih na stojnicah od Hermanovega mostu do cerkve Marijinega vnebovzjetja na Stari Savi za pestrost ponudbe poskrbeli tudi suhorobarji, znani po svoji

Balohov furman (Adela Burnik)

pojoči govoricin in šalah o njih samih. S svojimi visoko naloženimi lojtrniki so bili pri nas vedno dobrodošli. Dobili so prostor za vozove na našem gostilniškem dvorišču. V štali so lahko napojili in nahranili konje, zase pa dobili prenočišče na senu v skednju. Ko so dan po praznikih postorili še vse potrebno okoli voz in konj ter se pripravili za odhod, so se očetu še dolgo zahvaljevali za gostoljubnost še posebej zato, ker je oče vsakokrat odklonil kakršnokoli plačilo. Ribničani pa so se nato tik pred odhodom oglasili pri mami v gostilniški kuhinji in ji podarili vsakovrstne kuhalnice. Zelo se jih je razveselila, čeprav jih je dobila več, kot bi jih potrebovala do sejmov v naslednjem letu, ko so bili suhorobarji spet naši gostje.

S prvim aprilom leta 1941 se je vse spremenilo. Jesenice so zasedle italijanske vojaške enote, 19. aprila pa nemški okupator. Začela so se izseljevanja. Tudi naši družini ni bilo prizanešeno. 9. julija so nas (mamo, očeta, strica Alojza, mene in sestro Zorico) pregnali v Ivanjico v Srbiji. Več dni smo potovali v skupini slovenskih družin z različnimi prevoznimi sredstvi: z navadno in ozkotirno železnico, s tovornjaki, z brodom in volovsko vprego. Po prihodu v Ivanjico smo z olajšanjem ugotovili, da smo prišli med zelo gostoljubne ljudi. Porazdelili so nas k posameznim družinam, nas v Hotel Spasovič. Ker je lastnik hotela že kmalu spoznal, da sta mama in ata večča gostinstva in da sta mu pripravljena pomagati, je njuno sodelovanje postalo vir za preživetje naše družine. A vojni čas tudi nam ni prizanesel, saj smo bili priče številnim nemškim, četniškim in partizanskim napadom na mestece. Streljanje, eksplozije, ječanje in vpitje ranjenih ter prizori ubitih, ki so jih puščali v opomin ostalim, so se nam za vedno in boleče vtisnili v spomin. V Ivanjici, kjer smo bili osvobojeni že leta 1944, smo pričakali konec vojne. Dan odhoda iz pregnanstva, ki smo ga čakali štiri leta, je bil 22. julija 1945. Ko smo se na vozeh z volovsko vprego počasi pomikali proti

Užiški Požegi, nas je še dolgo spremljala truma sošolcev s starši vred. Od tam smo se z vlakom peljali do Beograda in naprej na Jesenice. Domov smo prispeli po šestih dneh, 28. julija.

Na Jesenicah nas je pričakala zasedena hiša. V njej so bili nastanjeni tisti, katerih hiše so bile poškodovane in porušene v marčnem bombnem napadu. Dalj časa smo zato stanovali pri starih starših v hiši Pod gozdom. A počasi smo uspeli dobiti hišo nazaj. Mama in oče sta najprej v izpraznjenih poslovnih prostorih obnovila dejavnost gostilničarstva in prevoznništva s konji. Dosti dela je bilo tudi z obnovo stavbe, ki je bila ob bombardiranju vsa pretresena in z razbitimi šipami.

A gorja še ni bilo konec. Z nacionalizacijo, ki je v tretjem delu zajela zasebne hiše, stanovanja in poslovne prostore, smo zopet vse izgubili in bili prisiljeni opustiti gostilničarstvo in prevoznništvo. Mama je dobila službo kot receptorka v Hotelu Pošta, oče pa kot lesni manipulant na jeseniški žagi. Po vsem trudu in obnavljanju je bil to za oba hud udarec.

Ko je mama delala v hotelski recepciji, je prihajalav stik z mnogimi zdomci in njihovimi svojci. Dogajalo se je, da je žena z dojenčkom iz oddaljenega konca Jugoslavije hotela obiskati moža, ki je delal v tujini, pa za otroka ni imela pravih dokumentov. Moja mama je nekajkrat pomagala obupankam tako, da smo popazili na otroke. Veseli smo bili, da smo lahko opravili dobro delo. Zavedali smo se, kako dobro dene, če ti nekdo nudi pomoč v stiski.

Po mnogih pisnih prošnjah, dokazovanjih o medvojnem pregnanstvu in izgubi vseh premičnin in nepremičnin, nam je le uspela denacionalizacija hiše, ki jo je zgradil že moj stari oče Lovro in v katero spadata že njegova prapravnuka, Jaša in Vid.

Balohovi in sosedovi otroci okoli 1930 (Adela Burnik)

Ping pong na Murovi

Kot velika večina otrok smo se tudi mladi na Murovi dosti družili med sabo, saj takrat ni bilo televizije in druge elektronike. Poleg šole nam je takrat zapolnjevala prosti čas tudi igra in razni športi. Od športov smo najraje igrali ping pong. Na Murovi se je namizni tenis ali po domače ping pong igral že dolgo vrsto let. Igrali so ga po dvoriščih in skednjih. Najbližje so ga igrali pri Markešu, kjer so se ob igri z žogico družili domači fantje in okoliški prebivalci. Poleti pa smo stari in mladi igrali ping pong na urejenem prostoru nad požarnim bazenom. Napeljali smo tudi elektriko in tako se je igranje marsikdaj zavleko pozno v noč. To je motilo okoliške prebivalce. Ti so se vedno bolj pritoževali zaradi hrupa, ki je postajal proti večeru vse hujši. Pozimi smo na istem prostoru uredili drsališče.

Igranje hokeja na ledeni ploskvi, kjer so poleti igrali ping pong (Franci Šranc)

Polivali smo ga z vodo in ravnali z vročimi krpami, ki smo jih vlekli po ledu. Tako smo dobili dober led za drsanje in igranje hokeja. Pozimi smo se poleg drsanja na ledu tudi dosti sankali in smučali. Na robu gozda so nekateri uredili skakalnico.

Nogomet smo igrali na oddaljenem travniku. Poleti 1964 smo otroci pod gozdom, imenovanim mali Cikel, s prostovoljnimi delom uredili velik prostor za trening atletike in tam organizirali murovske igre, v okviru katerih smo tekmovali v skoku

Murovske igre leta 1964 (Franci Šranc)

s palico, skoku v višino in skoku v daljino. To prireditev si je ogledalo mnogo Murovčanov. Mladi smo bili zelo veseli in ponosni, da je prireditev uspela. Prosti čas smo v vedno večji meri preživljali ob igranju namiznega tenisa. V želji, da ne bi motili sicer razumevajočih sosedov, smo pričeli razmišljati o primernejšem prostoru. Leta 1970 smo se odločili, da zgradimo objekt, kjer bomo lahko igrali namizni tenis

vse leto in ne kot prej, ko smo ga lahko igrali v glavnem spomladi in poleti. Za teren smo izbrali prostor, kjer smo pred šestimi leti imeli tako imenovane murovske igre in je bil že izravnán. Potrebno ga je bilo le nekoliko razširiti in utrditi. Tu smo postavili objekt, ki smo ga poimenovali Mini hala. Pri izgradnji je sodelovalo veliko mladih in manj mladih Murovčanov. Vodja, pobudnik in takrat najboljši igralec pa je bil Franc Ravníkar – Frenk. Drugi Murovčani, ki niso sodelovali pri gradnji, pa so prispevali gradbeni material in finančna sredstva.

Objekt smo gradili celo poletje in to kar sami s prostovoljním delóm. Mini halo smo slavnostno odprli 22. avgusta 1970 in tako končno dočakali svoj prostor za igranje. Pozimi istega leta smo uredili še notranjost in nabavili plinsko peč, da smo lahko igrali tudi v mrazu. Priredili smo tudi silvestrovanje za vse krajanje. Leta 1972 smo dogradili še garderobo in močnejšo streho. Ker je bilo za delovanje

Mini hala po odprtju leta 1970 (Franci Šranc)

potrebnih mnogo sredstev, smo poleti 1973 – 1975 ob petkih in sobotah organizirali plese, tako imenovani disco. Tako smo dobili nekaj sredstev za delovanje namiznoteniške sekcije Murova.

Začeli smo redno trenirati in postajali smo vedno boljši v igri z belo žogico. Včlanili smo se v Namiznoteniški klub Jesenice in postali njihova sekcija Murova. Igrali smo v tretji republiški ligi, kasneje pa zaradi pomanjkanja denarja v gorenjski ligi in raznih turnirjih po Sloveniji. Ravníkar Franc, ki je bil glavni pobudnik in brez katerega se hala ne bi zgradila, je opravil trenerski tečaj. Začel je s treningi in ostale igralce zmeraj bolj navduševal za igro. Dosegel je, da se je število igralcev nenehno povečevalo. Naj naštejem nekaj rezultatov iz obdobja 1970 do 1981. Ekípa Murove je osvojila pokal Loke ob tisočletnici Škofje Loke leta 1973. Dve leti pozneje je bila prvak gorenjske lige, naslednje leto pa druga v ligi. V letih 1978 in 1979 je bila ekípa Murove zmagovalna ekípa na Miranovem memorialu v Podbrdu. Leta 1978 smo salonitno kritino zamenjali z aluminijasto, ki je veliko bolj trpežna. Preuredili smo tudi notranjost in zunanost hale: pot, ograjo in stopnice. Ves material, ki smo ga porabili za izgradnjo in poznejšo obnovo Mini hale, smo naprosili pri prebivalcih Murove, ki so nam ga z veseljem podarili. Tudi podjetja z Jesenic so nam šla na roko in nam podarila kar nekaj materiala ali pa so nam ga prodali po znižani ceni.

V naslednjih letih, do leta 1981, pa so si mnogi igralci ustvarili družine in se odselili. Tako ni bilo več časa za igranje in so skoraj vsi prenehali igrati. Poleti 1981 sem kot bivši igralec Murove ob pomoči nekaterih soigralcev pričel trenirati mlajšo generacijo. Nismo hoteli opustiti vsega lepega, kar smo preživeli v Mini hali. Nadaljevali smo delo Franca Ravnikarja in ostalih Murovčanov. Preveč marljivosti, pridnosti in entuziazma velike večine Murovčanov je bilo vloženega, da bi mogli vse to kar opustiti.

Ekipo Murove na prvi uradni tekmi leta 1971 v Mini hali (Franci Šranc)

Sčasoma je čedalje več mladih z Murove in tudi s Plavža prihajalo na treninge, tako da je Mini hala, ki je bila namenjena pretežno rekreaciji, postala pretesna za vse dejavnosti sekcije Murova. V dvorano, kjer je bilo prostra za eno mizo, smo postavili dve. Za trening je že nekako šlo. Tretjo mizo smo namestili v garderobi, ki pa je zaradi velikega števila mladih igralcev postala premajhna za normalno igranje. Poleti smo nad Mini halo izravnali teren in tam igrali ping pong na prostem. Tako smo namizni tenis vadili na dveh in občasno kar na treh mizah, čeprav je bilo prostora le za eno. Z dobro voljo smo uspešno premagovali prostorsko stisko in z njo povezane težave. Kmalu so se pokazali lepi rezultati dela z mladimi. Naj naštejem nekaj rezultatov iz obdobja med leti 1981 do 1993. Leta 1985 je bila ekipa Murove druga na turnirju Kobariške republike v Kobaridu. Leta 1986 je bila Murova druga na pionirskem prvenstvu Gorenjske, mladinska ekipa pa tretja na prvenstvu gorenjske regije. Leta 1989 je bila ekipa mladincev zopet tretja. V gorenjski članski ligi pa je od leta 1982 ekipa Murove vseskozi nastopala s pomlajeno zasedbo. Poleg mene je v ekipi igralo še nekaj mladih igralcev. Posamezno in v dvojicah so bili pionirji Murove med vodilnimi na Gorenjskem in zmagali na marsikaterem turnirju ali pa osvojili katero od prvih treh mest. Vsa ta namiznoteniška dejavnost je potekala do leta 1993. Takrat je žal zanimanje za to igro spet upadlo, saj mladi niso imeli več toliko časa in interesa za trening in tekmovanja. Od leta 1994 naprej se namizni tenis na Murovi igra zgolj rekreativno z izjemo leta 2010, ko je veteranska ekipa Murove ob 40. letnici odprtja hale spet nastopila v občinski ligi. Mlajši igralci, ki so pred leti igrali za ekipo Murove v Mini hali, pa so nastopili za ekipo Acronija.

Obnovljena Mini hala je še vedno na razpolago vsem namiznega tenisa željnim navdušencem, vsako leto pa v njej organiziramo družabno novoletno srečanje za bivše igralce in druge krajanje Murove.

Moji spomini na Murovo

Bolj ko pozabljam, kaj se je zgodilo pred dnevi, bolj živo se spominjam dogodkov iz otroških let – normalen starostni pojav. Tako mi misli vse pogosteje splavajo na Murovo in okolico, kjer sem preživel svoje otroštvo. Spominjam se kmetije moje stare mame, Čuferjeve mame. Tam, kjer je danes Zdravstveni dom in bloki, je imela travnik, njive in sadovnjak. Travniki so pogosto zalile jesenske vode in po nastalem jezeru smo se otroci vozili s splavi, ki smo jih zbili iz odpadlega lesa.

Poletja so bila podobna današnjim, v vročih sončnih dneh pa smo se kopali v tolmunih ledeno mrzle Jesenice. Zime pa so bile mrzle z obilico snega, ki je pogosto obležal do pomladi. Ob polni luni smo se ponoči sankali od Jerce na Prihodih pa do Čuferja, brez bojazni, da bi nas povozil avto, kajti teh ni bilo, razen nekaj tovornjakov in dveh ali treh osebnih avtomobilov. Spomnim se stare Tatre, ki je zmogla največ 50 km na uro. V edini privatni trgovini pri Jurežu, druge so podržavili, kjer je bila v istem prostoru trgovina, kuhinja, dnevna soba in umivalnica, smo otroci včasih kupili kakšen zvezek, katerega strani so bile podobne pivniku, pa tudi nekaj bonbonov, ki nam jih je Jurežova mama zavila kar v časopis. Občudoval sem Kondija, znamenitega jeseniškega pogrebnika in njegov črn mrliški voz. Sploh so bili jeseniški pogrebi nekaj posebnega: Kondi v črni obleki na elegantnem črnem vozu, v katerega sta bila vprežena dva konja in hruščanska godba, je bil zame izjemni "kulturni" dogodek. Radia nismo imeli, televizije verjetno sploh še ni bilo. Ob dolgih jesenskih in zimskih večerih smo sedeli okoli mize, luščili fižol, jedli pečena jabolka, se pogovarjali o vsem mogočem. Ko smo zmolili večerno molitev, smo odšli spat. Ceste so bile makadamske in pomladanski hudourniki so velikokrat v nje zarezali meter globoke struge., ki smo jih sami zasuli, kajti o kakšni komunali se nam ni sanjalo. Čeprav je bila Murova del mesta, je bila zelo samozadostna in sposobna preživeti tudi hujše katastrofe. Pri Čuferju so bile tri krave, konj, nekaj prašičev, pekarija, njive, sadovnjak. Od Čuferja pa do bolnice so bile njive s krompirjem, fižolom in drugimi poljščinami. Prav pri vseh sosedih so imeli krave, drobnico, prašiče, njivo, kakšen sadovnjak, nekaj gozda. Še celo pri Višnarjevih, ki so se ukvarjali z umetnim rezbarstvom, so imeli osla. Zato vedno, ko se spomnim "moje Murove" in njene samozadostnosti, pomislim, kako ranljivi smo danes, in kaj bi se zgodilo, če bi pozimi doživeli samo nekaj dnevnih električni mrk.

Spominov še in še, preveč, da bi lahko vse opisal. Večinoma so lepi, kot je bila lepa moja mladost, ki sem jo preživeljal na Murovi. Zato se z nostalgijo spominjam teh časov. Kako drugačni so bili in kako drugačen je bil ta svet, svet "moje Murove", svet "mojih Jesenic". Kako topel in varen. Kako ranljivi pa smo postali danes v tem globaliziranem, tehnično tako razvitem, čustveno in duhovno pa tako plitvem in praznem svetu.

Čufarjev gradič na Jesenicah v tridesetih letih 20. stoletja (Dušan Prešern)